

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ

**Η Αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα 1950-1955: Η ένταξη της Ελλάδας στο
NATO – Οι στρατιωτικές βάσεις – Παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή – Διεθνείς
συσχετισμοί**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ονοματεπώνυμο: ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Αριθμός Μητρώου: 1118M022

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΡΗΝΗ ΛΑΓΑΝΗ

Αθήνα 2020

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	σ.4
---------------	-----

Εισαγωγικό Σημείωμα.....	σ.5
--------------------------	-----

Κεφάλαιο Α΄

1. Ο μεταπολεμικός συσχετισμός δυνάμεων.....σ.7
2. Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και η σύσταση του NATO.....σ.9

Κεφάλαιο Β΄

1. Αλλαγή σκυτάλης: Η Ελλάδα στην αγκαλιά των ΗΠΑ.....σ.15
2. Οι ΗΠΑ και το μετεμφυλιακό κράτος παραμονές της Συναγερμικής περιόδου 1950-1952.....σ.21

Κεφάλαιο Γ΄

1. Η πορεία ένταξης της Ελλάδας στο NATO και το διπλωματικό παρασκήνιο.....σ.30
2. Η θέση της Τουρκίας στα σχέδια των ΗΠΑ.....σ.36

Κεφάλαιο Δ΄

1. Ο Παπάγος στην εξουσία: Οι ΗΠΑ και το Βαλκανικό Σύμφωνο.....σ.41
2. Το Συναγερμικό κράτος-Η συμφωνία για τι στρατιωτικές βάσεις του 1953 και η Συναγερμική περίοδος μέχρι το τέλος του 1954.....σ.48

Κεφάλαιο Ε΄

1. Οι Αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή.....σ.63
2. Οι ΗΠΑ στα νότια Βαλκάνια και η στάση της Γιουγκοσλαβίας.....σ.68

Κεφάλαιο Ζ΄

1. Το Κυπριακό αφορμή της γέννησης του αντιαμερικανισμού.....σ.71
2. Το κρίσιμο 1955: Τα Σεπτεμβριανά και η στάση των ΗΠΑ.....σ.77

Επίλογος.....σ.88

Βιβλιογραφία – Πηγές/Αρχειακό Υλικό.....σ.91

Πρόλογος

Στο πλαίσιο εκπόνησης διπλωματικής εργασίας για το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, στην «Πολιτική Επιστήμη και Ιστορία» με κατεύθυνση την Ιστορία, συναποφάσισα με τη καθηγήτρια κα. Ειρήνη Λαγάνη να εκπονήσω εργασία με τίτλο ***"Η Αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα 1950-1955: Η ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ – Οι στρατιωτικές βάσεις – Παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή – Διεθνείς συσχετισμοί"***.

Μέσα από έρευνα, σύγκριση στοιχείων και παράθεση μίας συνολικής μη εθνοκεντρικής αφήγησης και συνεπικουρούμενος από την σχετική βιβλιογραφία αλλά και το ποικίλο αρχειακό υλικό, επιχειρείται στη συγκεκριμένη εργασία να γίνει μία συνολική αναφορά για το καθοριστικό ρόλο και τις παρεμβάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα σε μία πολύ ταραχώδη εποχή για τον ελληνικό λαό.

Θέλω να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια μου κα. Ειρήνη Λαγάνη κυρίως αλλά και τους υπόλοιπους καθηγητές του ΠΜΣ, για όλα όσα μου δίδαξαν, για το επιστημονικό υλικό με το οποίο με έφεραν σε επαφή, τις συμβουλές τους αλλά και το γεγονός της επαφής και των μεθόδων έρευνας πάνω σε αρχειακό υλικό. Η καθοδήγηση και οι συμβουλές της κα. Λαγάνη ήταν απαραίτητες για την αξιοποίηση της σχετικής βιβλιογραφίας καθώς και για τη μελέτη των αρχείων που παραθέτονται στην εργασία και ήταν απαραίτητα για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας.

Εισαγωγικό Σημείωμα

Η Ελλάδα το 1949, βγήκε από έναν εμφύλιο πόλεμο, ενώ ήταν από τις πρώτες χώρες όπου έγινε πεδίο αντιπαράθεσης της νέας διεθνούς πραγματικότητας, του Ψυχρού Πολέμου. Η αλλαγή σκυτάλης στην επιρροή της Ελλάδας από τη Μεγάλη Βρετανία στις ΗΠΑ, η είσοδος της χώρας στην Βορειοατλαντική Συμμαχία, οι στρατιωτικές βάσεις και οι πολιτικές παρεμβάσεις στη ζωή του τόπου όπως και η ευρύτερη πολιτική των ΗΠΑ στην περιοχή, είναι αντικείμενα που θα παρατεθούν στην παρακάτω εργασία. Στόχος είναι να τεθούν κάποια ερωτήματα, οι απαντήσεις των οποίων δεν θα χαρακτηρίζονται από μία εθνοκεντρική ερμηνεία ούτε θα αποκόπτουν τους γεωπολιτικούς διεθνείς συσχετισμούς από τα πολιτικά δρώμενα. Παράλληλα, η ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή, πραγματοποιείται από την οπτική γωνία των διεθνών συσχετισμών της περιόδου, τον ακραιφνή ανταγωνισμό και επιθετικότητα των ΗΠΑ απέναντι στην ΕΣΣΔ αλλά και την προσπάθεια για κυριαρχία στην περιοχή, στο πλαίσιο ελέγχου εμπορικών δρόμων, εύρεσης πόρων για νέες αγορές.

Η Ελλάδα, εντάχθηκε από νωρίς σε αυτούς τους σχεδιασμούς και λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης, αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Έτσι η εργασία σκοπεύει να αναλύσει κάποια θέματα και να δώσει μία νέα προοπτική ερμηνείας πάνω στα πολυπαραγοντικά ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής.

Αρχικά στην εργασία, γίνεται μία ανάλυση του ιστορικού πλαισίου έτσι όπως είχε διαμορφωθεί στον μεταπολεμικό κόσμο, τους συσχετισμούς δυνάμεων, κάποια βασικά ιστορικά γεγονότα έτσι ώστε να γίνει όσο είναι δυνατό πιο αντιληπτό το οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της περιόδου.

Έπειτα η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος, θα γίνει μία παρουσίαση και ανάλυση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στην μεταπολεμική Ευρώπη και στους συσχετισμούς δυνάμεων που διαμορφώθηκαν μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.. Επιπροσθέτως θα αναλυθεί η σύγκρουση μεταξύ ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και η κλιμάκωση του ανταγωνισμού των δύο υπερδυνάμεων, καθώς και ο σχεδιασμός των ΗΠΑ για κυριαρχία και περικύκλωση του αντιπάλου της, με βασικό προσανατολισμό την Ελλάδα και τη Τουρκία.

Επίσης, θα πραγματοποιηθεί μία ανάλυση της πολιτικής κατάστασης στην Ελλάδα και ο αμερικανικός παράγοντας στη ζωή του τόπου από την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν, μέχρι και την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ μαζί με τη Τουρκία. Θα απαντηθούν ερωτήματα όπως ποια ήταν η κυβέρνηση που συμφώνησε την ένταξη της χώρας στο ΝΑΤΟ και ποια η στάση του αμερικανικού παράγοντα απέναντι της, γιατί η χώρα εντάχθηκε μαζί με τη Τουρκία, η μεγάλη οικονομική βοήθεια που έλαβαν, η θέση της Τουρκίας στους σχεδιασμούς των ΗΠΑ, οι πολιτικές πιέσεις που υπέστη η

ελληνική πολιτική ηγεσία για την υλοποίηση των αποφάσεων, ποιες ήταν οι πολιτικές αντιδράσεις στη χώρα καθώς θα γίνει μία εκτίμηση των λόγων που οι ΗΠΑ στόχευαν στην ένταξη των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας, θα επισημανθούν οι αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις, η αλλαγή της στάσης της Γιουγκοσλαβίας και η αξιοποίηση της κατάστασης αυτής από τις ΗΠΑ, οι πολιτικές παρεμβάσεις κατά τη Συναγερμική περίοδο, η συμφωνία για τις στρατιωτικές βάσεις. Παράλληλα θα γίνει αναφορά στο Κυπριακό ζήτημα και τη στάση των ΗΠΑ πάνω σε αυτό μέχρι και τα Σεπτεμβριανά του 1955 καθώς και πως προετοιμάστηκε και οργανώθηκε η έλευση του Κωνσταντίνου Καραμανλή στην εξουσία μετά το θάνατο του Αλέξανδρου Παπάγου. Τέλος, θα επιχειρηθεί μια συνολική αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ κατά την περίοδο αυτή.

Κεφάλαιο Α΄

Α.1. Ο μεταπολεμικός συσχετισμός δυνάμεων

Η λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και οι πολιτικοί, οικονομικοί συσχετισμοί που διαμορφώθηκαν με τη λήξη του ανέδειξαν τις πολύ μεγάλες αντιφάσεις και διαφωνίες στα ενδότερα των αντιφασιστικών δυνάμεων. Ωστόσο οι συγκρούσεις μεταξύ των ισχυρών φαίνονταν πριν από τη λήξη του πολέμου. Η ΕΣΣΔ εξασφάλισε και σταθεροποίησε τον έλεγχό της στις χώρες της ανατολικής Ευρώπης, στις οποίες είχε εισέλθει ο Κόκκινος Στρατός κατά την διάρκεια του πολέμου ενάντια στην Ναζιστική Γερμανία και τις δυνάμεις του Άξονα στην Ευρώπη.

Παράλληλα οι ΗΠΑ έθεσαν τα θεμέλια της βασικής στρατηγικής τους σε παγκόσμιο επίπεδο. Έπειτα από τις διεθνείς συμφωνίες, τη δημιουργία του ΟΗΕ, είχε διαμορφωθεί ένα διεθνές σύστημα όπου ο βασικός στόχος της εξωτερικής πολιτικής κάθε υπερδύναμης ήταν η διατήρηση και η βελτίωση της ισχύος της. Ο βασικός σχεδιασμός των ΗΠΑ προέβλεπε τον περιορισμό της σοβιετικής ισχύος με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της παροχής στρατιωτικής και οικονομικής βοήθειας σε τρίτες χώρες προκειμένου να διασφαλισθεί ότι δεν θα περάσουν στην επιρροή του αντίπαλου μπλοκ. Στα κομβικά σημεία στην υλοποίηση της στρατηγικής αυτής, συγκαταλέγονται η υποστήριξη των εθνικιστικών, συντηρητικών και αντικομμουνιστικών δυνάμεων στον Ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο και μεταγενέστερα η συγκρότηση του ΝΑΤΟ.

Μετά τον θάνατο του Ρούσβελτ, η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ, παρουσιάζει ιμπεριαλιστικά χαρακτηριστικά και ακολουθείται μία επιθετική πολιτική σε πολλά ζητήματα. Άλλωστε, η άνοδος του Χ. Τρούμαν στην εξουσία εγκαινιάζεται με την ρίψη της ατομικής βόμβας στην Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι σε μια προσπάθεια επίδειξης ισχύος έναντι όλων και ειδικότερα έναντι της Σοβιετικής Ένωσης.

Ο διαμοιρασμός και οι διακανονισμοί πάνω στο ζήτημα της Γερμανίας ήταν το φλέγον ζήτημα ανάμεσα στους συμμάχους. Η ΕΣΣΔ είχε τρεις βασικούς στόχους για τη μεταπολεμική Γερμανία: την ανάδειξη προσωρινής δημοκρατικής κυβέρνησης, την εξάλειψη των φασιστών, την αποπληρωμή των επανορθώσεων και μια ειδική συμφωνία μεταξύ των τεσσάρων δυνάμεων ΕΣΣΔ, ΗΠΑ, Αγγλίας και Γαλλίας για τον έλεγχο της βιομηχανικής παραγωγής του Ρουρ.¹

Ωστόσο αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ παρουσίασε ορισμένες σημαντικές μεταβολές. Μετά τη δίκη της Νυρεμβέργης (Νοέμβριος 1946 – Σεπτέμβριος 1946), οι ΗΠΑ χάραξαν μία πολύ πιο επιθετική πολιτική, εγκατέλειψαν τις τακτικές των Συνελεύσεων κορυφής, έδωσαν

¹ Bernstein S, - Milza P, Ιστορία της Ευρώπης: Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης – 1919 ως σήμερα, τ.3, Αλεξάνδρεια, Παρίσι 1992, σ.174-175.

παράταση σε όλες τις εκκρεμότητες, ακολούθησαν νέα πολιτική απέναντι στις σοβιετικές επιδιώξεις, σύμφωνα και με το Μνημόνιο Τζορτζ Κένναν, που είχε συνταχθεί από τον ίδιο και προμήνυε την διαφοροποίηση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής που άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά από το 1947.²

Οι ΗΠΑ στόχευαν στην αποδυνάμωση της Διασυμμαχικής Επιτροπής Ελέγχου και στο βέτο που άσκησε η ΕΣΣΔ, ενώ η Αγγλία συντάχθηκε με τις ΗΠΑ. Στόχος της Γαλλίας ήταν η απόσπαση της Ρηνανίας και της βιομηχανικής περιοχής του Ρουρ. Με την άνοδο του Τρούμαν στην εξουσία, οι ΗΠΑ εφάρμοσαν την ίδια πολιτική που είχαν ακολουθήσει και στο τέλος του Α Παγκοσμίου Πολέμου με τη Γερμανία. Δεν ήθελαν την αποχώρηση και τη διάλυση της Γερμανίας, ήθελαν έναν ισχυρό βιομηχανικό πόλο στη κεντρική Ευρώπη κάτω από την εποπτεία τους, έτσι το Δεκέμβριο του 1946 Αγγλία και ΗΠΑ ενοποίησαν τις ζώνες που είχαν υπό τον έλεγχο τους στη Γερμανία, παραβιάζοντας το Πότσταμ, κάτι που προκάλεσε αντιδράσεις από την ΕΣΣΔ και τη Γαλλία.

Συνολικά, μπορεί στο πεδίο των διπλωματικών συγκρούσεων να κυριαρχούσε η Σοβιετική Ένωση με τις ΗΠΑ, ωστόσο η ΕΣΣΔ, δεν ήταν σε θέση να ανταγωνιστεί τις ΗΠΑ σε επίπεδο βιομηχανίας και υποδομών. Οποιαδήποτε τυχόν πρωτοβουλία της ΕΣΣΔ θα έβρισκε αντίθετες τις ΗΠΑ, ενώ σε καμία περίπτωση η ΕΣΣΔ δεν μπορούσε να πάρει κάποια πολεμική πρωτοβουλία τη συγκεκριμένη περίοδο. Όπως αναλύει ο David Horowitz, μία σημαντική παράμετρος που ανάγκασε την ΕΣΣΔ να κάνει πίσω και σε ενδεχόμενη παρέμβαση της στον εμφύλιο πόλεμο στην Ελλάδα αλλά και ότι αρκέστηκε σε μία λογική οχύρωσης απέναντι στη διπλωματική περικύκλωση που επιχειρούσαν οι ΗΠΑ, ήταν υλιστικοί και πρακτικοί λόγοι : οι μεγάλες καταστροφές που είχε υποστεί η ΕΣΣΔ από τη ναζιστική εισβολή (20.000.000 νεκροί, 25.000.000 άστεγοι, 31.850 βιομηχανικές επιχειρήσεις και 65.000 χιλιόμετρα σιδηροτροχιών διαλύθηκαν όπως επίσης 4.100 σιδηροδρομικοί σταθμοί, 90.000 γέφυρες, 1135 ανθρακωρυχεία και 3.000 πηγές εξόρυξης πετρελαίου).³

² Bernstein S, - Milza P, ο.π, σ.175.

³ Χοροβίτς, Ντειβιντ, Από τη Γιάλτα στο Βιετνάμ: Ανατομία της διεθνούς πολιτικής ζωής (1945-1967), Κάλβος, Αθήνα 1971,σ.37.

Α.2. Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και η σύσταση του ΝΑΤΟ

Οι αντιθέσεις ανάμεσα στην ΕΣΣΔ και τις ΗΠΑ κλιμακώνονταν. Οι προστριβές κυρίως πάνω στο γερμανικό ζήτημα και στις επανορθώσεις, είχαν ήδη διαβρώσει τις σχέσεις των πρώην συμμάχων του αντιφασιστικού μετώπου. Ωστόσο παρά το γεγονός ότι η ΕΣΣΔ είχε βγει από τον πόλεμο με μεγάλες απώλειες σε επίπεδο υποδομών αλλά και ανθρώπινου δυναμικού, είχε κατορθώσει να αυξήσει την επιρροή της στην Ανατολική Ευρώπη, λόγω της επέλασης του Κόκκινου Στρατού στα Βαλκάνια, την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη. Αυτό για τις ΗΠΑ ήταν κάτι που έθετε εμπόδια στον σχεδιασμό της εξωτερικής τους πολιτικής αλλά και στο ίδιο το σύστημα της παγκόσμιας ελεύθερης αγοράς. Οι ΗΠΑ έχαναν πολλές χώρες από τον έλεγχο της Δύσης, κράτη που θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντικές αγορές επένδυσης και εισροής για τα αμερικανικά κεφάλαια ενώ την ίδια στιγμή οι πετρελαιοπηγές της Μέσης Ανατολής, ήταν πεδίο που φάνταζε ανοιχτό για εκμετάλλευση από την ΕΣΣΔ και τα κράτη συμμάχους της.

Οι ΗΠΑ με το τέλος του πολέμου, εξακολουθούσαν να σταθμεύουν σε 56 χώρες ενώ το 1949 είχαν φτάσει στο σημείο να διατηρούν δικαίωμα κατοχής σε 400 περίπου στρατιωτικές βάσεις σε όλο το κόσμο. Οι ΗΠΑ διατηρούσαν δικαιώματα πάνω στο μισό περίπου πλούτο της Μέσης Ανατολής.⁴

Έτσι, η νέα προεδρία Τρούμαν, που ακολούθησε μία δυναμική επιθετική πολιτική περικύκλωσης της ΕΣΣΔ προχώρησε στην εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν που αφορούσε την οικονομική βοήθεια προς την Ελλάδα και την Τουρκία για την αντιμετώπιση της κομμουνιστικής απειλής και προπομπό του Σχεδίου Μάρσαλ που ακολούθησε ως συμπληρωματικό σκέλος του.

Το προηγούμενο διάστημα υπήρχε μία επιδείνωση των σχέσεων ΕΣΣΔ-ΗΠΑ ενώ στις 12 Φεβρουαρίου 1947 η Αγγλία ανακοίνωσε ότι δεν ήταν σε θέση να συνεχίσει την οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη στην ελληνική κυβέρνηση εν μέσω και του ελληνικού εμφυλίου που είχε ξεσπάσει. Έτσι πλέον οι ΗΠΑ αυτοανακηρύχθηκαν ως η ηγετική δύναμη του αγώνα απέναντι στον κομμουνισμό. Το Κογκρέσο συντάχθηκε με την πρόταση του Τρούμαν ο οποίος παράκαμψε τον ΟΗΕ με τη λεγόμενη όπως υποστηρίζει ο Bernstein *‘μέθοδο των εικονιζόμενων βλέψεων του αντιπάλου’*, ένα θεμελιώδες στρατιωτικό δόγμα στο Ψυχρό πόλεμο.

Η εκτίμηση του αμερικανικού παράγοντα μετά τις εξαγγελίες του Τρούμαν, ήταν ότι η ΕΣΣΔ θα ανέπτυξε εμπορικές σχέσεις με τη Δύση και θα αντλούσε ξένα και κυρίως αμερικανικά κεφάλαια για τη διόρθωση των καταστροφών ενώ η ΕΣΣΔ

⁴Χοροβίτς, Ντειβιντ, Από τη Γιάλτα στο Βιετνάμ: Ανατομία της διεθνούς πολιτικής ζωής (1945-1967), Κάλβος, Αθήνα 1971, σ.113.

πίστευε ότι οι ΗΠΑ δεν θα επέλεγαν την εμπλοκή, λόγω των πιέσεων της αμερικανικής κοινής γνώμης.

Το Σχέδιο Μάρσαλ ανακοινώθηκε από τον Αμερικανό Υπουργό Εξωτερικών Τζώρτζ Μάρσαλ στις αρχές Ιουνίου 1947 και προέβλεπε οικονομική βοήθεια εντυπωσιακού ύψους. Απώτερος στόχος η ανοικοδόμηση των κρατών και την αποτροπή μίας διευρυμένης κομμουνιστικής απειλής, η οποία σύμφωνα με τον αμερικανικό παράγοντα θα ενισχυόταν όσο το βιοτικό επίπεδο των λαών της ηπείρου θα παρέμενε χαμηλό. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρυ Τρούμαν εξαγγέλλοντας το ομώνυμο Δόγμα, είχε δεσμευτεί ότι η χώρα του θα παρείχε γενναία οικονομική ενίσχυση στα κράτη που θα επιθυμούσαν και θα «...αντιστέκονταν σε απόπειρες καθυπόταξης από οπλισμένες μειοψηφίες ή από ξένες πιέσεις...». ⁵

Αρχικό ενδιαφέρον για το Σχέδιο Μάρσαλ επέδειξαν η Τσεχοσλοβακία, η Πολωνία και η Γιουγκοσλαβία, δίχως να υπάρχουν αρχικά κάποιες αντιδράσεις από τη μεριά της ΕΣΣΔ. Έτσι ο επίτροπος εξωτερικών υποθέσεων, Μολότωφ προσκλήθηκε στη Τριμερή Προκαταρκτική Συνάντηση των Υπουργών Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας και της Γαλλίας στο Παρίσι 27 Ιουν. 3 Ιουλίου 1947. Ο Μολότωφ έπρεπε ωστόσο να αποδεχτεί τους όρους που είχε αποδεχτεί ο Μπέβιν και ο Μπιντό. Οι όροι ήταν πρώτον η συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών για την αποτίμηση των μεταπολεμικών αναγκών και την επεξεργασία συλλογικού προγράμματος. Αυτό σήμαινε την εγκατάλειψη των πενταετών προγραμμάτων της ΕΣΣΔ, ενώ ήταν η πρώτη φορά για τη γηραιά ήπειρο όπου ένας οικονομικός σχεδιασμός θα υπερέβαινε τα εθνικά πλαίσια, θέτοντας τα θεμέλια της οικονομικής ενοποίησης της Ευρώπης. Δεύτερον θα εγκαταλειπόταν η αντιφασιστική συμμαχία και οι κοινές επιδιώξεις των αντιστασιακών και κομμουνιστικών κινημάτων που είχαν οδηγήσει στη νίκη επί του Άξονα.⁶

Ο Μολότωφ αποχώρησε από τη Συνάντηση και κατήγγειλε το σχέδιο Μάρσαλ ως προσπάθεια των ΗΠΑ να μετατρέψουν τις βιομηχανικά ασθενέστερες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης σε προμηθευτές αγροτικών προϊόντων. Η σοβιετική πλευρά ζήτησε η αμερικανική βοήθεια να δοθεί απευθείας σε κάθε ενδιαφερόμενη χώρα ώστε να την αξιοποιήσει αυτόνομα και σύμφωνα με τις εκτιμήσεις για τις προτεραιότητες των αναγκών της. Αυτές όμως οι θέσεις δεν είχαν απήχηση λόγω της υπερβολικής ανεργίας, εξαθλίωσης και τις υποβαθμισμένες κοινωνικές υπηρεσίες και τις ελλείψεις βασικών προϊόντων.⁷

Ο Στάλιν αντέδρασε στο αμερικανικό σχέδιο και η ΕΣΣΔ προχώρησε σε κάποιες πρωτοβουλίες με σκοπό να αποτρέψει την αύξηση επιρροής των ΗΠΑ μέσω του σχεδίου Μάρσαλ στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Πρώτη κίνηση ήταν η σύσταση της Κομεκόν. Ουσιαστικά ήταν μία συμφωνία εμπορίου και οικονομικής συνεργασίας της Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Τσεχοσλοβακίας, Ουγγαρίας,

⁵ Bernstein S, - Milza P, ο.π, σ.179.

⁶ Ο.π,σ.179-181.

⁷ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.98.

Γιουγκοσλαβίας, Πολωνίας ενώ το φθινόπωρο του 1947 συστάθηκε η Κομινφόρμ. Πράγματι, στις 5 Οκτωβρίου 1947 ιδρύθηκε το Συντονιστικό γραφείο Πληροφοριών Κομμουνιστικών Κομμάτων με έδρα το Βελιγράδι. Εντωμεταξύ βρίσκεται σε εξέλιξη η παγίωση μονοκομματικών κυβερνήσεων στην Ανατ. Ευρώπη που κορυφώνεται με την ανατροπή της κυβέρνησης συνεργασίας από το ΚΚ Τσεχοσλοβακίας τον Φεβρουάριο του 1948 που αποκλήθηκε στη Δύση «πραξικόπημα της Πράγας».⁸

Με τη δημιουργία μονοκομματικών κυβερνήσεων, την ίδρυση της Κομεκόν και της Κομινφόρμ, η προσπάθεια ελέγχου της ανατολικής Ευρώπης και των χωρών της Βαλκανικής από τις ΗΠΑ, εμποδίστηκε και εδραιώθηκε ο έλεγχος της από την ΕΣΣΔ. Ωστόσο ένα σημαντικό γεγονός που προκάλεσε ρήξη εντός του σοβιετικού στρατοπέδου, ήταν η διαφωνία Τίτο-Στάλιν που οδήγησε στην αποπομπή της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ στις 28 Ιουνίου 1948.⁹

Ο αμερικανικός παράγοντας απέτυχε έτσι προσωρινά να ελέγξει τις χώρες της ανατολικής Ευρώπης. Ωστόσο οι βλέψεις των ΗΠΑ, που επιθυμούσαν την υπέρβαση των εθνικών πλαισίων για μία ενιαία αποτίμηση και οικονομικού σχεδιασμού στην Ευρώπη, έθεσαν και τις βάσεις της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί για τη καλύτερη κατανόηση της έντονα επεκτατικής πολιτικής των ΗΠΑ, είναι ο οικονομικός παράγοντας που ήταν καθοριστικός. Το σύστημα της ελεύθερης επιχειρηματικότητας στις ΗΠΑ βρισκόταν σε κίνδυνο χωρίς πρόσβαση σε ξένες αγορές. Ο Τρούμαν εκτιμούσε ότι η οικοδόμηση ενός διεθνούς πλαισίου για το κεφάλαιο που θα έθετε τέρμα στη δυναμική της αυτάρκειας και του κρατικού ελέγχου, ήταν απαραίτητη.¹⁰

Έτσι η βασική ανησυχία της Ουάσιγκτον ήταν η ισχυροποίηση των κομμουνιστικών δυνάμεων σε Ιταλία, Γαλλία και Ελλάδα κυρίως που θα έθεταν εμπόδια σε αυτή την εφαρμογή πολιτικής. Παράλληλα η δημιουργία μονοκομματικών δημοκρατιών στις χώρες που είχε απελευθερώσει με την προέλασή του ο Κόκκινος Στρατός και η απήχηση των ρευμάτων της Αριστεράς στη Δύση, θα αποτελούσε εμπόδιο στους οικονομικούς και πολιτικούς σχεδιασμούς των ΗΠΑ.

Το σχέδιο Μάρσαλ διοχέτευσε συνολικά σε 17 ευρωπαϊκά κράτη περίπου 13 δισεκατομμύρια δολάρια σε κεφάλαια για την ευρωπαϊκή ανάκαμψη. Τα κεφάλαια αυτά ελέγχονταν από στελέχη επιχειρήσεων των ΗΠΑ και ήταν στενά συνδεδεμένα με την αγορά αποκλειστικά αμερικανικών αγαθών.¹¹ Ήταν πλέον ξεκάθαρο, ότι για να οργανωθεί αυτή η οικονομική βοήθεια, θα έπρεπε ο οικονομικός σχεδιασμός να υπερβεί τα εθνικά όρια του έθνους κράτους.

⁸ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.96-99.

⁹ Ο.π, σ.101.

¹⁰ Άντερσον, Πέρι, Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και οι διανοητές της, Τόπος, Αθήνα 2017,σ.27.

¹¹ Ο.π,σ.63.

Μέσα αυτό το ιστορικό πλαίσιο, η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία κάλεσαν όλες τις χώρες της Ευρώπης πλην της Ισπανίας, στο Παρίσι για τη συγκρότηση του Οργανισμού Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ΟΕΕC). Το Σεπτέμβριο του 1947, στάλθηκε έκθεση στην Ουάσιγκτον με τα συνολικά προβλήματα της ευρωπαϊκής οικονομίας. Έτσι το σχέδιο Μάρσαλ ψηφίστηκε από το Κογκρέσο με την ονομασία Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Ανασυγκρότησης. Οι βασικές προϋποθέσεις για τη λήψη βοήθειας ήταν η ευρωπαϊκή οικονομική συνεργασία και η προώθηση αλληλεξάρτησης δυτικοευρωπαϊκών οικονομιών με στόχο την ομοσπονδοποίηση της Δυτικής Ευρώπης. Την ίδια περίοδο πραγματοποιείται με τη Συνθήκη των Βρυξελλών στις 17 Μαρτίου 1948 η Δυτικοευρωπαϊκή Στρατιωτική Συνεργασία. Το Κογκρέσο αποφάσισε να μη διαθέσει τη βοήθεια συνολικά αλλά να τη κατανείμει σε 4 διαφορετικές ετήσιες οικονομικές χρήσεις. Η πρώτη αποστολή θα ήταν τον Απρίλιο 1948 μέχρι τον Απρίλιο 1949.¹²

Λίγο μετά τη δημιουργία μονοκομματικής κυβέρνησης στην Τσεχοσλοβακία και συγκεκριμένα στις 17 Μαρτίου 1948, δημιουργείται η Δυτικοευρωπαϊκή Συνεργασία από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και τις χώρες της Benelux. Η βασική προϋπόθεση για να μπει η Ιταλία, θα ήταν να μην επικρατήσει στις εκλογές το Δημοκρατικό λαϊκό Μέτωπο (FDP), ένα ευρύτερο λαϊκό μέτωπο της αριστεράς με βασικό του πυρήνα του το Ιταλικό Κομμουνιστικό Κόμμα του Τολιάτι.

Την ίδια περίοδο, όταν στην Ελλάδα οι ΗΠΑ έστελναν οικονομική βοήθεια και ενίσχυση στη κυβέρνηση Σοφούλη ώστε να αποτραπεί ενδεχόμενη επικράτηση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, πραγματοποιούνταν εκλογές στην Ιταλία. Συγκεκριμένα τον Απρίλιο του 1948 η ανάμιξη των ΗΠΑ στην προεκλογική εκστρατεία υπήρξε απροκάλυπτη. Το Σταίητ Ντιπάρτμεντ ανακοίνωσε ότι οι Ιταλοί που είχαν ψηφίσει τους κομμουνιστές θα στερούνταν το όνειρο όλων των Ιταλών, τη μετανάστευση στην Αμερική. Το υπουργείο στρατιωτικών ανακοίνωσε ότι οι αμερικανικές ναυτικές δυνάμεις στη Μεσόγειο θα ενισχύονταν ενώ τα αμερικανικά στρατεύματα κατοχής στη Τεργέστη πραγματοποίησαν την πρώτη μεγαλειώδη παρέλαση τους με τανκς και βαριά όπλα. Αμερικανικά και αγγλικά πολεμικά σκάφη βρίσκονταν αγκυροβολημένα στα ιταλικά λιμάνια σε όλη τη διάρκεια της προεκλογικής εκστρατείας.¹³ Στις 11 Ιουνίου 1948 η Αμερικανική Γερουσία πήρε την επονομαζόμενη «απόφαση Βάντεμπεργκ» που πήρε το όνομα της από το Γερουσιαστή που έκανε τη σχετική πρόταση, βάσει της οποίας η κυβέρνηση των ΗΠΑ εξουσιοδοτούνταν πλέον να συνάπτει, εν καιρώ ειρήνης, συμμαχίες έξω από την αμερικανική ήπειρο.

Το 1948 αποτέλεσε χρονιά καμπή στη διένεξη μεταξύ ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Αποτέλεσμα της δημιουργίας της Δυτικοευρωπαϊκής Συνεργασίας, της Δυτικοευρωπαϊκής Στρατιωτικής Συνεργασίας και της τακτικής περικύκλωσης της

¹² Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.103-106.

¹³ Χοροβίτς, Ντειβιντ, ο.π, σ.115.

ΕΣΣΔ από τις ΗΠΑ, ήταν η απάντηση της ΕΣΣΔ με σκληρά μέτρα. Συγκεκριμένα τον Ιούνιο 1948 η ΕΣΣΔ προχώρησε σε αποκλεισμό του Βερολίνου. Η Γαλλία είχε ανάγκη την οικονομική ενίσχυση των ΗΠΑ αλλά δεν εγκατέλειπε την αντίθεση της στην ανάδειξη της Δυτικής Γερμανίας σε ρυθμιστικό παράγοντα, χωρίς ωστόσο να είναι σε θέση να ασκήσει περισσότερες διπλωματικές πιέσεις. Κατά τη διάρκεια του αποκλεισμού, οι ΗΠΑ πίεσαν τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία ώστε να εκδώσουν το νέο μάρκο ενώ μεταφέρθηκαν και βομβαρδιστικά αμερικανικά αεροσκάφη σε βρετανικές βάσεις.

Η ίδρυση της «Δυτικής Ένωσης», όπως ήταν φυσικό, υποχρέωσε τις Ηνωμένες Πολιτείες να πάρουν όλα τα απαραίτητα μέτρα ώστε να ηγηθούν των προσπαθειών για τη συγκρότηση μιας ευρύτερης στρατιωτικοπολιτικής συμμαχίας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στις 4 Απριλίου 1949 ιδρύεται στην Ουάσιγκτον το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο. Τα κράτη μέλη που αποτέλεσαν τη νέα παντοδύναμη στρατιωτική συμμαχία, ήταν οι ΗΠΑ, Καναδάς, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Ιταλία, Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο, Δανία, Νορβηγία, Ισλανδία, Πορτογαλία. Οι υποχρεώσεις των συμμάχων ήταν η αλληλοβοήθεια σε περίπτωση εξωτερικής επίθεσης, ο κοινός σχεδιασμός και η ενσωμάτωση του συνόλου ή ενός σημαντικού μέρους των Ενόπλων Δυνάμεων των χωρών μελών. Η Μεγάλη Βρετανία ανέλαβε την οργάνωση και τη διεύθυνση της Συμμαχίας. Αφορμές για κατάρτιση κοινού σχεδίου στρατιωτικού συντονισμού, υπήρξε ο πόλεμος της Κορέας τον Ιούνιο του 1950 και η πρώτη δοκιμή Σοβιετικής ατομικής βόμβας. Το NATO είχε ιεραρχική και αμυντική δομή με Γενικό Αρχηγείο, Ανώτατο Στρατιωτικό Διοικητή και οργανική ένταξη αμερικανικών δυνάμεων στη συμμαχία.¹⁴

Στις 12 Μάη 1949 η ΕΣΣΔ άρχισε τη σταδιακή άρση του αποκλεισμού του Βερολίνου, ο οποίος ολοκληρώθηκε στις 30 Σεπτέμβρη του 1949. Συνήθως αυτή η υποχώρηση ερμηνεύεται ως “ήττα” του Στάλιν και της ΕΣΣΔ, στην πραγματικότητα ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε, ποτέ δεν είχε υπάρξει ο στόχος της άμεσης επέκτασης του σοβιετικού ελέγχου πέραν των προσδιορισμένων μεταπολεμικά ορίων. Υπό αυτό το πρίσμα, ο βασικός στόχος που ήταν η προάσπιση του status quo επιτεύχθηκε από σοβιετικής πλευράς.

Η Σοβιετική Ένωση με «Ρηματική Διακοίνωση» διαμαρτυρίας που επέδωσε στις κυβερνήσεις της Δυτικής Ένωσης, των ΗΠΑ και του Καναδά στις 31/3/1949, μεταξύ άλλων υπογράμμισε ότι το Ατλαντικό Σύμφωνο είναι ένας καθαρός επιθετικός συνασπισμός, που στρέφεται εναντίον της ΕΣΣΔ κι ότι η συγκρότησή του είναι αντίθετη προς τον καταστατικό χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Ακόμη στη Διακοίνωσή της η ΕΣΣΔ σημείωσε πως το Σύμφωνο αυτό παραβίαζε τις συμφωνίες ΕΣΣΔ - Μ. Βρετανίας και ΕΣΣΔ - Γαλλίας που είχαν υπογραφεί πριν ή κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, όπως επίσης και τις συμφωνίες που είχαν υπογράψει οι τρεις

¹⁴ Γιαννιλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.115.

μεγάλες δυνάμεις της αντι-χιτλερικής συμμαχίας ειδικότερα στη Γιάλτα και στο Πότσδαμ.

Ήταν πλέον εμφανές ότι ο αποκλεισμός της ΕΣΣΔ από το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο αποδείκνυε ότι αυτό είχε αντισοβιετικό χαρακτήρα, ενώ αποκάλυπτε ότι με το Σύμφωνο αυτό οι ΗΠΑ στόχευαν στην περικύκλωση της ΕΣΣΔ και των συμμάχων της, στην επένδυση κεφαλαίων και στην διάνοιξη νέων αγορών κάτι που θα οδηγούσε το Δυτικό στρατόπεδο στην παγκόσμια κυριαρχία. Ένας σημαντικό σκέλος της επιτυχίας του σχεδίου αυτού, ήταν η εξασφάλιση πολιτικής σταθερότητας και επιρροής στην Ελλάδα που θα έδινε το κλειδί στις ΗΠΑ για την επικράτηση στην Ανατολική Μεσόγειο και κατ' επέκταση στη Μέση Ανατολή μέσω της επιρροής και της ένταξης και της Τουρκίας στο NATO.

Κεφάλαιο Β΄

Β.1. Αλλαγή σκυτάλης: Η Ελλάδα στην αγκαλιά των ΗΠΑ

Την περίοδο που πραγματοποιούνταν οι εξελίξεις που αναφέρθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο μέχρι και την ίδρυση του ΝΑΤΟ, η Ελλάδα βρισκόταν ήδη σε μία σκληρή εμφύλια σύρραξη. Η Ελλάδα, όντας στη βρετανική σφαίρα επιρροής, έπειτα και από την ήττα του ΕΛΑΣ στην Αθήνα και την υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας, είχε βιώσει μία περίοδο αποσταθεροποίησης. Η συμφωνία παραβιάστηκε κατ' εξακολούθηση από ακροδεξιές παρακρατικές οργανώσεις με την ανοχή του ελληνικού κράτους και η απάντηση από το ΚΚΕ ήρθε από το Μάρτιο του 1946.

Στις 21 Φεβρουαρίου του 1947, όμως, η βρετανική κυβέρνηση ανακοίνωσε ότι θα διέκοπτε κάθε βοήθεια στην Ελλάδα, αδυνατώντας να συνεχίσει να επωμίζεται το βάρος. Η αμερικανική κυβέρνηση αντέδρασε άμεσα, θεωρώντας ότι αν η Ελλάδα έπεφτε στα χέρια των κομμουνιστών, τότε όλη η Μέση Ανατολή και ένα μέρος της Βόρειας Αφρικής θα υπάγονταν στον έλεγχο της Μόσχας. Οι Αμερικανοί αντικατέστησαν τους Βρετανούς και η παρέμβασή τους αυτή κατέληξε στην επικράτηση της μοναρχικής κυβέρνησης τον Αύγουστο του 1949.

Έτσι, δημιουργήθηκε μία αποστολή εμπειρογνομόνων υπό τον δικηγόρο Πόρτερ ώστε να επισκεφθεί την Ελλάδα και να συντάξει μία έκθεση με αναλυτική κατάσταση της χώρας. Η έκθεση αυτή αποτέλεσε τη βάση της οικονομικής βοήθειας και του σχεδιασμού του μεταπολεμικού και μετεμφυλιακού κράτους. Η έκθεση Πόρτερ, καθόρισε το ύψος τη βοήθειας που θα κάλυπτε στοιχειώδεις καταναλωτικές ανάγκες της οικονομίας ακόμα κι αν υποστήριζαν ένα μη δημοκρατικό καθεστώς ενώ ο Πόρτερ είχε διαπιστώσει ότι η ελληνική αστική τάξη είχε κερδοφορία από την αγορά χρυσού, την απόκρυψη εμπορευμάτων. Από το σύνολο της βοήθειας μόνο τα 40.000.000 δολάρια διατέθηκαν για την ανάπτυξη της βιομηχανίας. Από το αρχικό ποσό των 260 εκατομμυρίων, τα 109 ήταν σε συνάλλαγμα ενώ μέχρι το 1948 δόθηκαν 334 εκατομμύρια.¹⁵ Μετά από έγκριση του Κογκρέσου και του FBI, στάλθηκαν στην Ελλάδα 300 Αμερικανοί ιδιώτες που προσλήφθηκαν από την ελληνική κυβέρνηση και ανέλαβαν τη διοίκηση του εξωτερικού εμπορίου καθώς και άλλους νευραλγικούς τομείς του ελληνικού κράτους.¹⁶

Έπειτα από παρέμβαση του Πόρτερ, η κυβέρνηση Τσαλδάρη παραιτήθηκε και συστάθηκε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον τραπεζίτη Δ. Μάξιμο. Συγκεκριμένα, ο Πόρτερ και η ομάδα του ανέλαβαν να αναδιαρθρώσουν άρδην τη κατάσταση στην πολιτική ηγεσία της Ελλάδας προς όφελος της επιτυχημένης έκβασης της πολεμικής σύγκρουσης. Ο αμερικανικός παράγοντας ήθελε μία κυβέρνηση σταθερότητας, με

¹⁵ Σταθάκης, Γιώργος, Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα, Βιβλιόραμα, Αθήνα Μάιος 2004, σ.148.

¹⁶ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.163.

αποδοχή στο στράτευμα, ώστε να μπορέσει να αποτρέψει τον αρνητικό συσχετισμό που είχε προκύψει από τις επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού. Έτσι στις 7 Φεβρουαρίου 1947, λίγο μετά την άφιξη της ομάδας Πόρτερ στην Ελλάδα, συγκροτήθηκε έκτακτο πολεμικό συμβούλιο από τη Κυβέρνηση Δημητρίου Μαξίμου. Στόχος ήταν η άμεση και οργανωμένη αντεπίθεση με μία εκκαθαριστική επιχείρηση από τη Ρούμελη ως την Πίνδο με τη συγκρότηση των σχεδίων Αετός για τη Ρούμελη, Πελαργός για τη Θεσσαλία, Κύπρος για την Όλυμπο και Ιέραξ για τη Δυτική Θεσσαλία, το σχέδιο Κόραξ για το Γράμμο. Συνολικά επιστρατεύθηκαν για την υλοποίηση των σχεδίων αυτών 120.000 άντρες του στρατού, 30.000 στη χωροφυλακή συν 60 αεροπλάνα με τα οποία θα ενισχυόταν ο κυβερνητικός στρατός από την αμερικανική βοήθεια.¹⁷

Όσον αφορά και τη Τουρκία, για τις ΗΠΑ ήταν μείζονος σημασίας καθώς θα μπορούσε να ανακόψει τη σοβιετική επιρροή και την επέκτασή της στις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες της Μέσης Ανατολής . Για τον λόγο αυτό έπρεπε να ενισχυθεί οικονομικά. Στις 12 Μαρτίου 1947 , με την εξαγγελία του Δόγματος Τρούμαν , προβλέπεται συνολική βοήθεια και για τις δύο χώρες 400 εκατομ. δολλαρίων μέχρι το τέλος του Ιουνίου του 1948 και επιπλέον επισιτιστική βοήθεια στην Ελλάδα ύψους 350 εκατομ.δολλαρίων. Το 1947 είναι μία χρονιά καμπής για την έκβαση του εμφυλίου πολέμου, καθώς είναι η χρονιά όπου ξεκινά η παρέμβαση και η αμερικανική βοήθεια προς τις κυβερνητικές δυνάμεις. Ωστόσο, η κατάσταση στο στρατιωτικό μέτωπο για τις κυβερνητικές δυνάμεις δεν ήταν η καλύτερη, καθώς μετά την έλευση του Πόρτερ και της ομάδας του, σημειώθηκαν συνεχόμενες επιτυχίες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας, με κορυφαία την κατάληψη της Σπάρτης και την απελευθέρωση 233 κρατουμένων.

Ο Τρούμαν είχε ζητήσει την ενίσχυση της Ελλάδας στο πλαίσιο του διαγγέλματος του, ενώ το Κογκρέσο των ΗΠΑ ενέκρινε την πρώτη δόση οικονομικής βοήθειας προς την ελληνική κυβέρνηση, η οποία άγγιζε τα 100.000.000 δολάρια τον Μάιο του 1947. Η άμεση εμπλοκή του αμερικανικού παράγοντα με την Αποστολή Αμερικανικής Βοήθειας στην Ελλάδα (AMAG)¹⁸ ενδεχομένως να συνδέεται με την εξαγγελία δημιουργίας “Ελεύθερης Ελλάδας με δική της κυβέρνηση και δική της κρατική υπόσταση» από τον Μιλτιάδη Πορφυρογένη, εκπρόσωπο του ΚΚΕ στο Συνέδριο του Γαλλικού ΚΚ στο Στρασβούργο (27 Ιουνίου 1947)¹⁹. Η εξαγγελία αυτή έπεται της ελληνο-αμερικανικής Συμφωνίας για την εφαρμογή του Δόγματος Τρούμαν (20 Ιουνίου 1947) . Η συμφωνία πρόβλεπε μεταξύ άλλων την χορήγηση στρατιωτικής βοήθειας , την εκπαίδευση ελληνικού στρατιωτικού προσωπικού και την αποστολή αμερικανικού στρατιωτικού προσωπικού στην Ελλάδα με συμβουλευτική ιδιότητα. Η στρατιωτική αυτή αποστολή (USMAG) είχε τρία τμήματα ένα για κάθε κλάδο των Ενόπλων Δυνάμεων. Μέχρι τον Ιούλιο του 1947 στην Ελλάδα είχαν καταφτάσει 200 Αμερικανοί πολιτικοί, οικονομολόγοι και στρατιωτικοί σύμβουλοι. Οι ίδιοι είχαν

¹⁷ Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, Δομική, Περισσός, σ.728.

¹⁸ AMAG : American Mission for Aid to Greece.

¹⁹ Γιάννης Γιανουλόπουλος, ό.α., σ.261.

ενεργό ρόλο και συμμετοχή στο Συμβούλιο Εθνικής Άμυνας της Ελλάδας. Ο αριθμός τους μέχρι το 1949, είχε φτάσει τους 5.000.²⁰

Την ίδια περίοδο, ήταν ήδη γνωστή στον αμερικανικό παράγοντα, η προσπάθεια διαλόγου μεταξύ των δύο αντίπαλων στρατοπέδων ενώ ο Αμερικανός πρέσβης Μακβή αποτίμησε τις κινήσεις του ΔΣΕ, σε επιστολή που έστειλε προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ. Συγκεκριμένα επισημαίνει πως η διεθνής κατάσταση σε συνδυασμό με την επιτυχία των δυνάμεων του ΚΚΕ να καταλάβουν τη Κόνιτσα και να εδραιωθεί η κυβέρνηση της «Ελεύθερης Ελλάδας», προκαλεί ρήγματα στην σταθερότητα της ελληνικής κυβέρνησης. Παράλληλα η επιρροή του σοβιετικού στρατοπέδου, ενδεχομένως να μεταβάλλουν τη φιλελεύθερη πολιτική της ελληνικής αστικής κυβέρνησης σε μία πιο εθνικιστική πολιτική γραμμή.²¹ Έτσι ο Μακβή διαβλέπει τον κίνδυνο μέσα από την πολιτική του ΚΚΕ και τις επιχειρήσεις του ΔΣΕ, να δυναμώσουν από το αστικό στρατόπεδο οι εθνικιστικοί κύκλοι.

Τον Αύγουστο, ξεκίνησαν οι προσπάθειες από το ΚΚΕ για την οργάνωση και ίδρυση Γενικού Αρχηγείου του ΔΣΕ και την συγκρότηση τεσσάρων θεσμικών μέτρων που αφορούσαν τη δικαιοσύνη, την εκπαίδευση, τη λειτουργία των σχολείων και τη κατάργηση της βασιλείας. Στις 12 με 15 Σεπτεμβρίου, πραγματοποιήθηκε στην Πίνδο η 5^η Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ προκειμένου να αποφασιστεί η συγκρότηση κυβέρνησης ενώ αποφασίστηκε η συνέχιση του ένοπλου αγώνα. Αυτή ήταν η απάντηση στις εξαγγελίες της νέας κυβέρνησης των Φιλελευθέρων του Σοφούλη η οποία είχε δώσει διορία στο ΚΚΕ μέχρι τις 15 Νοεμβρίου για να παραδοθεί. Στις 18 Οκτωβρίου έκλεισε ο Ριζοσπάστης ως ένα πρώτο μέτρο πολιτικής λύσης για την αποτροπή της κλιμάκωσης του ένοπλου αγώνα που θα λειτουργούσε αποτρεπτικά και στις 24 Οκτωβρίου ο αρχηγός της AMAG Ντουάιτ Γκρίνσγουολντ δήλωσε χαρακτηριστικά «...Η AMAG έχει την εξουσιοδότηση από το Κογκρέσο να ασκήσει αυστηρό έλεγχο στη δαπάνη των αμερικανικών χρημάτων. Αυτό σημαίνει ανάμειξη στις εσωτερικές υποθέσεις της χώρας και δεν βλέπω τι ωφελεί να υποκρινόμαστε πως η AMAG είναι κάτι άλλο...»²² Το ΚΚΕ, στις 23 Δεκεμβρίου 1947, ανακοινώνει και επίσημα πλέον τη συγκρότηση της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης.

Οι ΗΠΑ επίσης, σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσαν να βάλουν εμπόδια στις συνεχόμενες διώξεις του κυβερνητικού στρατοπέδου οι οποίες είχαν ξεκινήσει από την περίοδο της Λευκής Τρομοκρατίας. Αντιθέτως, δίχως να παρεμβαίνουν φανερά, όπως ομολογούν αξιωματούχοι των ΗΠΑ σε επιστολή προς την αμερικανική πρεσβεία στην Ελλάδα στις 30 Δεκεμβρίου 1947, δεν θα έβαζαν εμπόδια σε οποιαδήποτε προσπάθεια της κυβέρνησης είχε αυτή τη κατεύθυνση. Οι ίδιοι οι αξιωματούχοι, παραδέχτηκαν ότι

²⁰ Γεροζήσης, Τριαντάφυλλος, Έφοδος στον ουρανό: Οι δύο επιχειρήσεις του ΔΣΕ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2008, σ.103.

²¹ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d184>, FRUS, 1947, The Near East and Africa, volume v, p. 232.

²² Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π. σ.735-736.

το Στέιτ Ντιπάρτμεντ δεν ήταν διατεθειμένο να παρεμποδίσει την ελληνική κυβέρνηση να λάβει τα μέτρα αυτά που θα της επέτρεπαν να ελέγξει τους υποστηρικτές του ΚΚΕ οι οποίοι ενδεχομένως βρίσκονταν στο εσωτερικό μη κομμουνιστικών πολιτικών δυνάμεων. Μάλιστα υποστήριξαν ότι υπήρχαν πλεονεκτήματα στο να υπάρξει διαχωρισμός της μη κομμουνιστικής Αριστεράς από το ΚΚΕ καθώς πλέον είχε γίνει ξεκάθαρος ο ρόλος του στην ένοπλη σύγκρουση, ώστε να εξασφαλίσουν και τη δημόσια καταδίκη των κομμουνιστών αλλά και του Μάρκου Βαφειάδη ως ηγετικής φυσιογνωμίας, από δυνάμεις της Αριστεράς, κερδίζοντας έτσι την ελληνική κοινή γνώμη.²³

Τέλη Δεκεμβρίου 1947 και συγκεκριμένα στις 31 Δεκεμβρίου λόγω και της αρνητικής έκβασης των ένοπλων συγκρούσεων για το αστικό στρατόπεδο, καθώς επίσης και της όξυνσης των διπλωματικών συγκρούσεων σε διεθνές επίπεδο, συγκροτείται η Στρατιωτική Αποστολή Ηνωμένων Πολιτειών, η USMAG. Την άνοιξη του 1948 η AMAG εντάχθηκε στη διεύθυνση Οικονομικής συνεργασίας των ΗΠΑ με την Ελλάδα.²⁴

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι το συνολικό ποσό της αμερικανικής βοήθειας προς την Ελλάδα φανερώνει και τις επιδιώξεις του αμερικανικού παράγοντα και το πόσο πολύ επιθυμούσε την επικράτηση των κυβερνητικών δυνάμεων. Έτσι, σύμφωνα και με δήλωση του μετέπειτα πρέσβη των ΗΠΑ στην Ελλάδα Πιουριφόνι, στην χώρα δόθηκαν συνολικά δύο δισεκατομμύρια δολάρια, γεγονός που τη κατατάσσει στην έβδομη θέση από τις 17 χώρες που έλαβαν μέρος στο Σχέδιο Μάρσαλ.²⁵

Η AMAG, που αντικατέστησε την UNRRA, τον οργανισμό διοίκησης βοήθειας και αποκατάστασης των Ηνωμένων Εθνών που ιδρύθηκε το 1943, δεν είχε σκοπό να προχωρήσει στην οργάνωση και ανοικοδόμηση στους τομείς της βιομηχανίας, της γεωργίας, της δημόσιας υγείας. Μέχρις ότου ο προϋπολογισμός ισοσκελιστεί, ο λεπτομερής προγραμματισμός για τη βιομηχανία, τη γεωργία, τη δημόσια υγεία και τις άλλες κυβερνητικές δραστηριότητες δεν μπορεί να προχωρήσει, καθώς δεν υπάρχει βεβαιότητα για το ακριβές ποσό των δραχμικών πόρων που θα είναι διαθέσιμο στα διάφορα υπουργεία.²⁶

Ουσιαστικά από το 1948 άρχισε η εισροή κεφαλαίων που προέβλεπε το Σχέδιο Μάρσαλ με τη μορφή δόσεων όπως προαναφέρθηκε έπειτα από την ελληνοαμερικανική συμφωνία του 1947. Τελικά τα συνολικά κεφάλαια που εισέρρευσαν, είτε με τη μορφή της δωρεάν οικονομικής βοήθειας είτε με τη μορφή των

²³ FRUS, ο.π, 1947, The Near East and Africa, volume v, p.475.

²⁴ Μαργαρίτης, Γιώργος, Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949, τ.1,Βιβλιόραμα, Μάρτιος 2005, σ.431-436.

²⁵ Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1939-1949, Β2 τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, σ.227.

²⁶ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σελ.187. Εντοπίζεται στο Monthly Report of the Chief of AMAG, October 1947, σ.8.

πιστώσεων, είναι αναλογικά μεγαλύτερα, ως ποσοστό του συνολικού αμερικανικού προγράμματος.²⁷

Η παραπάνω προτεραιότητα της AMAG δικαιολογείται και από την έκβαση των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Στις 22 Φεβρουαρίου ο Βαν Φλιτ κατέφτασε στην Ελλάδα και στις 28 Φεβρουαρίου, ανατίθενται στον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου Στρατού, όλες οι απαραίτητες εξουσίες για την αποτελεσματική διεξαγωγή του αγώνα των ανταρτών ενώ στις 16 Απριλίου του ίδιου έτους δόθηκε ένα συμπληρωματικό ποσό 275.000.000 δολαρίων έπειτα από την έγκριση νόμου στις 3 Απριλίου 1948 από το Κογκρέσο, για επιπλέον παροχή 4,3 δις στην Ευρώπη για την προμήθεια οικονομικών αγαθών. Επίσης ο νόμος του σχεδίου Μάρσαλ, περιλάμβανε και το νόμο βοήθειας, που είναι η βοήθεια προς την Ελλάδα και τη Τουρκία με ένα συμπληρωματικό ποσό 275.000.000 δολαρίων. Υπεύθυνος οργανισμός για τη χρησιμοποίηση των αμερικανικών κεφαλαίων είναι η Οργάνωση για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία με έδρα το Παρίσι και Πρόεδρο το Βέλγο υπουργό Πολ Ανρί Σπάακ.²⁸

Οι ΗΠΑ εκτιμούσαν ότι το ΚΚΕ θα προχωρούσε σε πολιτική λύση και θα εγκατέλειπε τον ένοπλο αγώνα. Οι εκτιμήσεις αυτές αποτυπώθηκαν σε επιστολή Αμερικανού αξιωματούχου προς το Στέιτ Ντιπάρτμεντ στις 30 Απριλίου 1948. Συγκεκριμένα, οι διπλωματικοί παράγοντες των ΗΠΑ, εκτιμούσαν ότι η ήττα του ΚΚΕ, θα πίεζε το ΚΚΕ να προβεί σε κάποια πολιτική λύση. Αυτό που τονίζεται ως τακτική από τη μεριά της αμερικανικής πρεσβείας, είναι το γεγονός πως όφειλε να κάνει οτιδήποτε ήταν δυνατό ώστε να γίνει κατανοητό στο στρατόπεδο του ΚΚΕ, ότι δεν θα ήταν εύκολη η προοπτική για διέξοδο από την ένοπλη σύγκρουση, δίχως το ανάλογο πολιτικό τίμημα.²⁹

Κάτι που έκανε φανερή την πολιτική που θα ακολουθήσει το επόμενο διάστημα το κράτος των ΗΠΑ στην Ελλάδα, εκτός από την συνεχόμενη στρατιωτική ενίσχυση των δυνάμεων της αστικής κυβέρνησης, είναι το γεγονός της δυναμικής ανάμειξης στα πεδία των μαχών ανώτερων στρατιωτικών στελεχών και αξιωματούχων στη χώρα. Συγκεκριμένα το Σεπτέμβριο του 1948, οι νίκες του ΔΣΕ στο Βίτσι οδήγησαν σε παραίτηση τη κυβέρνηση Σοφούλη. Στις 30 Οκτωβρίου, ο στρατηγός Βαν Φλιτ με τον στρατηγό Τσακαλώτο συνοδευόμενοι από Αμερικανούς αξιωματούχους, έσπευσαν στη Φλώρινα αλλά και όταν στις 2 Νοεμβρίου ο Τρούμαν εκλέγεται πρόεδρος των ΗΠΑ, η πρώτη διπλωματική κίνηση ήταν η επίσκεψη του ίδιου του Μάρσαλ στην Ελλάδα στις 27 Νοεμβρίου, επιδιώκοντας ο ίδιος ένα νέο σχήμα κυβέρνησης και αρχιστράτηγο τον Παπάγο.³⁰

²⁷ Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1939-1949, Β2 τόμος, ο.π, σ.226.

²⁸ Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π. σ.743-749.

²⁹ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d59>, FRUS, 1948, The Near East and Africa, volume v, p. 748.

³⁰ Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.752.

Στις 31 Ιανουαρίου 1949, συνήλθε στο Γράμμο η 5^η ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής όπου ουσιαστικά ενέκρινε την πολιτική γραμμή του Πολιτικού Γραφείου της Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ ως σωστή ενώ υποστήριζε ότι η αμερικανική εκστρατεία που άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά από το 1948, είχε ξεκάθαρο σκοπό τη συντριβή του ΔΣΕ και ότι η αμερικανική βοήθεια απέτυχε να βγάλει το κυβερνητικό στρατόπεδο από τη κρίση του. Ταυτόχρονα ασκήθηκε κριτική στην υπονομευτική πολιτική του Τίτο που δυσχέρανε τον αγώνα του ΔΣΕ. Κάτι που εξυπηρετούσε τον αμερικανικό παράγοντα και το κυβερνητικό στρατόπεδο.³¹

Αυτό που άρχισε να διαφαίνεται στο κυβερνητικό στρατόπεδο και κυρίως στο παλάτι, είναι κάτι που έγινε ακόμα πιο εμφανές το αμέσως επόμενο διάστημα μετά τη λήξη του εμφυλίου πολέμου. Το παλάτι δυσφορούσε από τη ραγδαία άνοδο της δημοτικότητας του Παπάγου αλλά μεγαλύτερη ήταν η ανησυχία διότι ο Παπάγος είχε την υποστήριξη των ΗΠΑ. Αυτό εξηγείται και από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ επιθυμούσαν έναν άνθρωπο ο οποίος είχε μία στέρεη επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις. Ο πολιτικός έλεγχος και η πολεμική ετοιμότητα ήταν αυτό που ενδιέφερε τις ΗΠΑ και ότι ο Παπάγος είχε τη δυνατότητα να αποτελέσει έναν αυτόνομο κέντρο εξουσίας.³²

Η μέριμνα των ΗΠΑ για την ενίσχυση του στρατιωτικού τομέα που θα βοηθούσε την κυβέρνηση να επικρατήσει έναντι του Δημοκρατικού Στρατού όπως επίσης και ο σημαντικός ρόλος του στρατηγού Παπάγου για τα συμφέροντα τους, φανερώνεται σε μία επιστολή που στέλνει ο πρεσβευτής των ΗΠΑ, Γκρέηντν στον Τσαλδάρη στις 15 Φεβρουαρίου 1949. Ο Γκρέηντν τόνισε στον Τσαλδάρη την ανησυχία των ΗΠΑ για την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων με τη σχετική κεφαλαιακή διαθεσιμότητα, ενώ παράλληλα επεσήμανε τη θέση του στρατηγού Παπάγου για την περαιτέρω ενίσχυση του ελληνικού στρατού.³³

³¹ Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1939-1949, Β2 τόμος, ο.π, σ.391.

³² Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.289.

³³ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d118>, FRUS, 1948, The Near East and Africa, volume v, p. 179.

B.2. Οι ΗΠΑ και το μετεμφυλιακό κράτος παραμονές της Συναγερμικής περιόδου 1950-1952

Με την ίδρυση του NATO στις 18 Μαρτίου 1949, τη σύγκρουση Τίτο – Στάλιν που είχε μεγάλες συνέπειες για τον ΔΣΕ και το ΚΚΕ και τη συνεχόμενη οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη του κυβερνητικού στρατού, οι δυνάμεις των ανταρτών οδηγήθηκαν στην ήττα. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κατά την επιχείρηση Πυρσός Γ, όπου ήταν το τελειωτικό χτύπημα στον ΔΣΕ με εξελιγμένα όπλα και τα αεροπλάνα κάθετης εφόρμησης (Χελντράιβερς) που είχε προμηθευτεί ο κυβερνητικός στρατός, ο Βαν Φλιτ παρακολουθούσε την όλη εκκαθαριστική επιχείρηση.³⁴

Ο δρόμος είχε πλέον ανοίξει για να αρχίσουν οι διαδικασίες εγκαθίδρυσης του μετεμφυλιακού κράτους, ο σχεδιασμός του οποίου εντασσόταν σε ένα μεγαλύτερο σχέδιο. Ένα σχέδιο που για την ευρύτερη περιοχή, ήταν οι ΗΠΑ να προχωρήσουν στην κοινή και άμεση ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο.

Αυτό που χαρακτηρίζει την περίοδο μετά τον Εμφύλιο μέχρι και την ένταξη της χώρας στο NATO, είναι μία συνεχόμενη εναλλαγή κυβερνήσεων, με ένα μικρό κεντρώο διάλειμμα όπου τρία κόμματα τον Μάρτιο του 1950 κέρδισαν την πλειοψηφία ψήφων και εδρών εξαιτίας της πολυδιάσπασης της Δεξιάς παράταξης. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η επικρατούσα πολιτική ελίτ είχε μία τραυματισμένη αξιοπιστία, ενώ η αυτονομία που είχε αποκτήσει ο εθνικός στρατός κατά τη διάρκεια του πολέμου με τον ΔΣΕ σε συνδυασμό με τις εντεινόμενες πολιτικές διώξεις, είχαν φθείρει το κοινοβουλευτικό σύστημα με το φόβο μιας δικτατορίας να πλανάται στη δημόσια ζωή του τόπου. Οι τάσεις για αναβολή εκλογών ωστόσο αντιμετώπισαν ισχυρές αντιδράσεις αφενός από τους ηγέτες των μεγάλων κομμάτων Τσαλδάρη, Βενιζέλου και Παπανδρέου, αφετέρου και από τις ΗΠΑ, οι οποίες επέμεναν, αρχικώς, για τη διατήρηση των κοινοβουλευτικών θεσμών και την υιοθέτηση ορισμένων πρώτων μέτρων επιείκειας σχετικά με την αναστολή της εκτέλεσης των θανατικών ποινών.³⁵

Η περίοδος αυτή της ανασυγκρότησης του μετεμφυλιακού κράτους, έχει ως βασικό χαρακτηριστικό την υλοποίηση και διανομή πόρων μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ. Από τον Ιούλιο του 1948, μετά την ψήφιση του Σχεδίου Μάρσαλ από το Αμερικανικό Κογκρέσο, η AMAG αντικαταστάθηκε από την ECA/G [Economic Cooperation Administration Mission to Greece]. Σε συνέχεια της περιόδου του Εμφυλίου, για να αποφευχθεί η κατασπατάληση της βοήθειας όπως έγινε την περίοδο πριν το 1948, Αμερικανοί σύμβουλοι κατέλαβαν θέσεις κλειδιά. Αμερικανοί αξιωματούχοι έλεγχαν

³⁴ Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.764.

³⁵ Νικολακόπουλος, Ηλίας, Ελεγχόμενη Δημοκρατία: Από το τέλος του Εμφυλίου έως τη Δικτατορία, Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004, β έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2011, σ.12.

όλες τις δαπάνες των υπουργείων, είχαν μπει στα παραγωγικά υπουργεία· ακόμη και η διοίκηση του ΙΚΑ είχε δοθεί στον Οσκαρ Πάουελ, πρώην διευθυντή του αμερικανικού συστήματος κοινωνικής ασφάλισης. Η υλοποίηση του προϋπολογισμού διευκολύνθηκε, με τη τοποθέτηση Αμερικανών συμβούλων στα βασικά υπουργεία, στο ΙΚΑ αλλά και με την άμεση επιτήρηση του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς.³⁶ Γενικότερα, το λεγόμενο Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Βιομηχανίας, για την περίοδο 1948-1952, απαιτούσε συνολικά 123.000.000 δολάρια σε συνάλλαγμα και ένα αντίστοιχο ποσό σε δραχμές και οι επενδύσεις θα ήταν συγκεντρωμένες στη μεταλλουργία, στη βαριά χημική βιομηχανία, στα διυλιστήρια, στην εξόρυξη μεταλλευμάτων και λιγνίτη.³⁷

Ουσιαστικά δόθηκαν κυρίως μεγάλα βιομηχανικά δάνεια. Ωστόσο το σχέδιο Μάρσαλ είχε ουσιαστικά εγκαταλειφθεί καθώς παρέμεινε ενταγμένο στη γραμμή των προηγούμενων προγραμμάτων οικονομικής βοήθειας που στηρίζονταν στην προσφορά συναλλαγματικών πόρων για την εισαγωγή βασικών καταναλωτικών αγαθών. Η προοπτική να απεμπλακούν οι Αμερικάνοι από το 1952 από την υποστήριξη του εμπορικού ελλείμματος, ήταν υπαρκτή, κρατώντας ουσιαστικά την πολιτική επιρροή τους στην πολιτική ατζέντα.

Είναι ίσως παρακινδυνευμένο να απομονώνεται η παρέμβαση στην οικονομία Αμερικάνων αξιωματούχων από την πολιτική επιρροή και ανάμειξη στα εσωτερικά της χώρας, όταν γίνεται αναφορά στην περίοδο αυτή. Καθώς εκτός από τον έλεγχο της οικονομίας που είχαν Αμερικανοί τεχνοκράτες, κάτι που δεν συνέβη σε άλλες χώρες, στο πεδίο της πολιτικής συνέβαινε ακριβώς το ίδιο. Η πολιτική αστάθεια, ήταν βασικό χαρακτηριστικό μέχρι το 1952. Στις εκλογές της 5^{ης} Μαρτίου 1950 που διεξήγαγε η υπηρεσιακή κυβέρνηση Θεοτόκη, προέκυψε η κυβέρνηση Σοφοκλή Βενιζέλου.

Οι βουλευτικές εκλογές δεν έδωσαν την πλειοψηφία σε κανένα κόμμα, λόγω και της απλής αναλογικής. Η μικρή απήχηση των κομμάτων, η απουσία ηγεμονικής πολιτικής δύναμης έδωσαν στη Βουλή μεταβατικό χαρακτήρα. Η περίοδος από το Μάρτιο 1950 έως τον Ιούλιο 1951, χαρακτηρίζεται από συνεχόμενες αλλαγές στις συμμαχίες μεταξύ των κομμάτων με απώτερο στόχο να πετύχουν κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Συγκεκριμένα στις 12 Μαρτίου οι αρχηγοί του Κέντρου, Πλαστήρας, Βενιζέλος, Παπανδρέου, Τσουδερός προχώρησαν σε συνεργασία με προτεινόμενο πρωθυπουργό τον Νικόλαο Πλαστήρα. Ο βασιλιάς ωστόσο ανέθεσε την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης στο Σοφοκλή Βενιζέλο ο οποίος αθετώντας τη συμφωνία σχημάτισε κυβέρνηση με τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο. Αυτό προκάλεσε την επέμβαση του Αμερικανικού παράγοντα. Ύστερα από έντονη και δημόσια παρέμβαση του Αμερικανού πρεσβευτή Χένρυ Γκρέντνι, η κυβέρνηση Βενιζέλου παραιτήθηκε πριν παρουσιαστεί στη Βουλή και στις 15 Απριλίου σχηματίζεται κυβέρνηση των τριών κομμάτων του Κέντρου με πρωθυπουργό τον Νικόλαο Πλαστήρα για 4 μόλις μήνες.³⁸

³⁶ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.193.

³⁷ Ο.π, σ.275.

³⁸ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.16.

Η στάση αυτή του Γκρέντνυ, ερμηνεύεται από το γεγονός ότι από τις αρχές του 1950, ο Αμερικανός πρεσβευτής, είχε τονίσει στην αμερικανική κυβέρνηση να προχωρήσει στην αναθεώρηση της πολιτικής του 1947, όπου με υπόδειξη της έκθεσης Πόρτερ, τοποθετήθηκαν Αμερικανοί σε κρίσιμες θέσεις όπως στη Διεύθυνση εξωτερικού εμπορίου, στη Νομισματική Επιτροπή ή σε οργανισμούς όπως το ΙΚΑ, ο ΟΛΠ και το υπουργείο Δημοσίων Έργων. Η Ουάσιγκτον θεώρησε πρόωρη την πρόταση αυτή, ωστόσο η πρεσβεία των ΗΠΑ επέλεξε τη σταδιακή αποχώρηση και αλλαγή του ρόλου των Αμερικανών συμβούλων. Προώθησαν την αποχώρηση των Αμερικανών από διοικητικές θέσεις στους οργανισμούς. Έτσι, δεν πραγματοποιήθηκε η ανανέωση της σύμβασης του Πάουελ διευθυντή του ΙΚΑ, ενώ προωθήθηκε η αναδιάρθρωση του Υπουργείου Δημοσίων Έργων που συνοδεύτηκε με τη σταδιακή αποχώρηση των Αμερικανών.³⁹ Για να αντιμετωπιστεί μακροχρόνια η Αριστερά στην Ελλάδα, οι ΗΠΑ θα έπρεπε να υποστηρίξουν μια ισχυρή φιλελεύθερη κυβέρνηση για να εφαρμόσει οικονομικά και κοινωνικά προγράμματα που θα βελτίωναν τη κατάσταση της πλειοψηφίας του λαού, ένα κλίμα που έμελλε να ανατραπεί για τη κυβέρνηση Πλαστήρα μετά την έναρξη του πολέμου στη Κορέα.⁴⁰

Είναι χαρακτηριστική η επιστολή του πρέσβη Γκρέντνυ προς τον Βενιζέλο στις 31 Μαρτίου του 50, λίγο πριν συνέλθει το Κοινοβούλιο, όπου έκανε σαφές πως ο σχηματισμός μιας τέτοιας κυβέρνησης δεν ήταν αρεστός στη κυβέρνηση των ΗΠΑ. Έτσι ο Γκρέντνυ έκανε σαφείς τις προθέσεις των ΗΠΑ για την υποστήριξη μιας μετριοπαθούς φιλελεύθερης κυβέρνησης κεντρώων κομμάτων υπό τον Πλαστήρα.⁴¹

Στις 25 Ιουνίου 1950, ξεσπάει ο πόλεμος της Κορέας ενώ ο Πιουριφόν, στις 29 Ιουλίου γίνεται ο νέος πρεσβευτής των ΗΠΑ στην Ελλάδα. Ο Πλαστήρας όμως αναγκάστηκε να παραιτηθεί αμέσως μετά το λόγο που έβγαλε στην Τήνο στις 15 Αυγούστου για τα «μέτρα επιείκειας» και τις αντιδράσεις που προκάλεσαν. Και ενώ το χάσμα μεταξύ των Ανακτόρων και του Πλαστήρα μεγάλωνε, ο αμερικανικός παράγοντας αναθέρμανε την ιδέα για τη συγκρότηση μιας μεταβατικής κυβέρνησης με επικεφαλής τον Αλέξανδρο Παπάγο.⁴²

Η σκλήρυνση της αμερικανικής στάσης έναντι του κομμουνισμού με το ξέσπασμα του πολέμου της Κορέας, επηρέασε την ελληνική κυβέρνηση. Από τη μία μεριά η παραστρατιωτική οργάνωση ΙΔΕΑ, από την άλλη οι παρασκηνιακές κινήσεις Τσαλδάρη-Βενιζέλου που κατήγγειλαν δημόσια ότι τα μέτρα επιείκειας θα αναβιώσουν το κομμουνιστικό κίνημα, είχαν δημιουργήσει κλίμα αστάθειας, ενώ ο Στρατηγός Βαν Φλιτ πριν αποχωρήσει για τις ΗΠΑ, διευκρίνισε στον Αυλάρχη Λεβίδη, ότι σε περίπτωση γενίκευσης της σύγκρουσης λόγω του Κορεατικού, η κυβέρνηση θα

³⁹ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.346.

⁴⁰ Ο.π, σ.347.

⁴¹ Ο.π.σ.342.

⁴² Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.16-17.

αποδειχτεί πέμπτη φάλαγγα και γι' αυτό πρέπει να αντικατασταθεί από τη κυβέρνηση Παπάγου.⁴³

Το επόμενο χρονικό διάστημα η πολιτική κρίση ήταν έντονη. Συνολικά ακολούθησαν έξι κυβερνήσεις και μία υπηρεσιακή κυβέρνηση. Το Νοέμβριο του 1950 το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπέβαλλε την έκθεση της επιτροπής του, για την οικονομία της Ελλάδας. Ο Σοφοκλής Βενιζέλος και ο Νικόλαος Πλαστήρας αποτελούσαν τους βασικούς πυλώνες αυτών των συνεχόμενων κυβερνητικών εναλλαγών τη διετία 1950-1952. Επιπροσθέτως μεγάλη ήταν η ανησυχία για τους πόρους του Σχεδίου Μάρσαλ, την κατασπατάληση χρημάτων και μία έντονη σκανδαλολογία που κυριαρχούσε την περίοδο 1948-1952. Στις 11 Φεβρουαρίου ο Σοφ. Βενιζέλος κάνει έκκληση για την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, ωστόσο ΗΠΑ και Βρετανία είναι αντίθετες στην ανάδειξη του κυπριακού ζητήματος.⁴⁴

Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός του σκανδάλου που αφορούσε καταχρήσεις στον ΟΛΠ στον οποίο φέρονται αναμειγμένοι στενοί συνεργάτες του Τσαλδάρη κάτι που προκάλεσε εκ νέου κυβερνητική κρίση με αποχωρήσεις βουλευτών. Μάλιστα το Φεβρουάριο του 1951, αφού συγκρότησαν το Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα με αποχωρήσαντες βουλευτές του Λαϊκού Κόμματος και βουλευτές του Εθνικού Ενωτικού Κόμματος, απέσυραν την εμπιστοσύνη τους στη κυβέρνηση και απείλησαν για σύσταση κυβέρνησης εξωκοινοβουλευτικής σύνθεσης.⁴⁵ Ωστόσο το πολιτικό κλίμα μεταβλήθηκε όταν στις 29 Μαΐου ο Αλέξανδρος Παπάγος υπέβαλε την οριστική παραίτηση του από τη θέση του αρχιστράτηγου κάτι που αποτέλεσε προμήνυμα για την επερχόμενη είσοδο του στην πολιτική.

Από τις αρχές του 1951, ο αντικαταστάτης του Πορτερ στην ηγεσία της ECA/G, Λέιφαμ, έστειλε επιστολή στο Βενιζέλο όπου επεσήμανε την κρισιμότητα της οικονομικής κατάστασης και πρότεινε σειρά μέτρων.⁴⁶ Ουσιαστικά με αυτή την επιστολή ξεκινάει η μεταστροφή της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα στον τομέα της οικονομίας με την εγκατάλειψη του επενδυτικού προγράμματος και το βάρος να πέφτει, ενόψει και της κλιμάκωσης του πολέμου στη Κορέα και το φόβο της κομμουνιστικής απειλής, στο στρατιωτικό κομμάτι, με τους πολιτικούς θεσμούς και τις στρατιωτικές δαπάνες να γίνονται πλέον προτεραιότητα των ΗΠΑ.⁴⁷

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ο Πρέσβης στην Ελλάδα Πιουριφού, έστειλε στο Στέιτ Ντηπάρτμεντ αναλυτική επιστολή στην οποία αναδεικνύονται οι λόγοι άμεσης πολιτικής επέμβασης των ΗΠΑ στην χώρα. Για τις ΗΠΑ είναι το ενδεχόμενο ενίσχυσης της Αριστεράς στην Ελλάδα ενόψει και των δημοτικών εκλογών, κάτι που σε καμία περίπτωση δεν επιθυμούσαν οι ΗΠΑ, όπως επίσης με

⁴³ Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.779.

⁴⁴ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.440.

⁴⁵ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.17-18.

⁴⁶ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.370. Εντοπίζεται στο Lapham to PM Venizelos, Memorandum, January 21,1951(Special Representative to Europe, Country Files, Greece).

⁴⁷ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.371.

ανησυχία έβλεπαν τις ενδοπαραταξιακές συγκρούσεις στο κεντρώο και φιλελεύθερο στρατόπεδο. Αυτό που επίσης εκτιμούσαν οι ΗΠΑ για την πολιτικοοικονομική κατάσταση της Ελλάδας, είναι ότι η ανέχεια και η κοινωνική ανισότητα σε συνδυασμό με την αδυναμία ενός ισχυρού αστικού πόλου εξουσίας, θα αναζωπύρωνε την υποστήριξη του λαού στις δυνάμεις της Αριστεράς.

Ο Πιουριφόν τονίζει την πιθανότητα η Αριστερά να σημειώσει σημαντική επιτυχία στις δημοτικές εκλογές, ιδίως στα αστικά κέντρα, που οφειλόταν στην κακή οικονομική κατάσταση του ελληνικού λαού και στην επιδείνωση της σταθερότητας της κυβέρνησης. Ωστόσο ο Πιουριφόν δεν εκτιμούσε ότι η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να αναβάλλει τις εκλογές για να κερδίσει χρόνο εκτός αν λάμβανε χώρα κάποια σημαντική εξέλιξη. Για τις ΗΠΑ οι δημοτικές εκλογές ήταν επιθυμητές στο πλαίσιο εκδημοκρατισμού της Ελλάδας ενώ το ενδεχόμενο αναβολής των εκλογών, πιθανότατα να ενίσχυε ακόμα περισσότερο δυνάμεις της Αριστεράς. Ο Πιουριφόν εκτιμούσε πως λύση απέναντι στην άνοδο της Αριστεράς, θα ήταν μια κοινή κάθοδος στις εθνικιστικών και κεντροδεξιών δυνάμεων. Για το ζήτημα των εθνικών εκλογών, ο έμπειρος διπλωμάτης εκτιμά πως οι ΗΠΑ έπρεπε να προτρέψουν τη κυβέρνηση να αναβάλλει την οριστική απόφαση για τη διεξαγωγή τους μέχρι να γίνουν γνωστά τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών ώστε να υπάρχει ένα πρώτο δείγμα της εκλογικής δυναμικής της Αριστεράς και υποψηφίων του κέντρου.⁴⁸

Την ίδια περίοδο η κυβέρνηση Πλαστήρα πιεζόταν από παρακρατικούς και εξωγενείς παράγοντες. Το Μάιο του 1951 πραγματοποιήθηκε κατάληψη του ΓΕΕΘΑ και του ΓΕΣ στα παλιά ανάκτορα από μία ομάδα αξιωματικών των ΙΔΕΑ, της παραστρατιωτικής οργάνωσης με έντονα αντικομμουνιστικά στοιχεία και παρεμβάσεις στην πολιτική ζωή του τόπου. Συγκεκριμένα το στρατιωτικό κίνημα από ηγετικά στελέχη της πανίσχυρης συνωμοτικής οργάνωσης ΙΔΕΑ (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών) κατέλαβαν τα γραφεία του ΓΕΣ και του ΓΕΕΘΑ καθώς και το Ραδιοφωνικό Σταθμό Αθηνών με τη κυβέρνηση να αδυνατεί να καταστείλει το κίνημα και να προσφύγει στον υπό παραίτηση αρχιστράτηγο Παπάγο, ο οποίος σε μία επίδειξη δύναμης και επιρροής μετέβη ο ίδιος στο ΓΕΣ πείθοντας τους πραξικοπηματίες να αποχωρήσουν. Το κίνημα της 30^{ης} Μαΐου, κατέδειξε το γεγονός ότι ο στρατός αναγνώριζε και εμπιστευόταν τον Παπάγο και αμφισβητούσε τη δυνατότητα της κυβέρνησης και του βασιλιά να ελέγξουν το στράτευμα.⁴⁹

Οι ΗΠΑ ήθελαν την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων απέναντι στα προνόμια του βασιλιά καθώς υπήρχαν μεγάλες διαφορές με τη Μεγάλη Βρετανία ως προς τη συγκρότηση και την ιεράρχηση των κέντρων εξουσίας και το πως θα ασκείται η ξένη επιρροή. Οι ΗΠΑ δεν ήταν υπέρ της μοναρχίας και ήθελαν ένα πολιτικό πρόσωπο το οποίο θα είχε την αποδοχή των ενόπλων δυνάμεων καθώς επίσης και του χώρου της δεξιάς και κεντρώας παράταξης.⁵⁰ Η υποστήριξη που απολάμβανε ο Παπάγος από τον

⁴⁸ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d214>, FRUS, 1951, The Near East And Africa, Volume V, p.470.

⁴⁹ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.18.

⁵⁰ Γιαννιούπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.289.

αμερικανικό παράγοντα και η πολιτική αστάθεια, τον ώθησαν να παραιτηθεί από τις τάξεις του στρατού και να γίνει αρχηγός του Ελληνικού Συναγερμού και να γεφυρώσει την αδυναμία πια αλλά και την κλασική διαίρεση των Ελλήνων σε βενιζελικούς και αντιβενιζελικούς.⁵¹ Κάτι που επίσης καταδεικνύει την επιλογή του Παπάγου ως ανερχόμενου πόλου σταθερής εξουσίας στην Ελλάδα, αυτό που δηλαδή επιθυμούσαν οι ΗΠΑ, είναι το γεγονός πως στις 4 Ιουνίου 1951 ο Παπάγος επισκέφθηκε στο σπίτι του Αμερικανού πρέσβη τον Πιουριφόν στην Εκάλη, την περίοδο αυτής της έντονης πολιτικής αστάθειας.⁵²

Τον Ιούλιο του ίδιου καλοκαιριού, σχηματίστηκε κυβερνητική πλειοψηφία η οποία ψήφισε τον εκλογικό νόμο με τον οποίο καθιερώθηκε για πρώτη φορά ένα μεικτό εκλογικό σύστημα ενισχυμένης αναλογικής. Η κυβέρνηση αυτή υπό τον Σοφοκλή Βενιζέλο, προκήρυξε εκλογές για τις 9 Σεπτεμβρίου 1951. Το διακύβευμα των εκλογών ήταν η αποδυνάμωση των μικρών κομμάτων, το γεγονός όμως που ανέτρεψε το πολιτικό σκηνικό εκείνο το καλοκαίρι, ήταν όταν στις 6 Αυγούστου ο Αλέξανδρος Παπάγος αφού ανακοίνωσε ότι θα πολιτευτεί, ίδρυσε τον Ελληνικό Συναγερμό στον οποίον προσχώρησαν αυτοδιαλυμένα το Λαϊκό Ενωτικό Κόμμα και το Νέο Κόμμα του Μαρκεζίνη. Η δημόσια αντίθεση των Ανακτόρων προς τον Παπάγο και η εμφάνιση του Ελληνικού Συναγερμού ως νέας πολιτικής παράταξης που διεκδικούσε δημοψηφισματική έγκριση, αποτυπώθηκε στις εκλογές της 9^{ης} Σεπτεμβρίου 1951, όπου πρώτο κόμμα ήταν ο Ελληνικός Συναγερμός, με βασικό στόχο εσωκομματικά, την εξουδετέρωση ενδοπαραταξιακών αντιπάλων με τον περιορισμό του Λαϊκού Κόμματος. Ωστόσο η συνεργασία ΕΠΕΚ και Κόμματος Φιλελευθέρων, σχημάτισαν κοινοβουλευτική πλειοψηφία με ηγέτη τον Νικόλαο Πλαστήρα από το ΕΠΕΚ και το Σοφοκλή Βενιζέλο από το Κόμμα Φιλελευθέρων. Ωστόσο η επιστροφή της Αριστεράς στο κοινοβουλευτικό χάρτη, ήταν γεγονός καθώς η ΕΔΑ όπου είχε ιδρυθεί από την 1^η Αυγούστου 1951 συγκέντρωσε 10,6%, κάτι που απέδειξε ότι υπήρχε ακόμα ισχυρή εκλογική βάση στην Αριστερά, παρά τις διώξεις, φυλακίσεις και εξορίες, ενώ η εκλογή των Μανώλη Γλέζο, Ηλία Ηλίου και Στέφανου Σαράφη ακυρώθηκε από το εκλογοδικείο.⁵³

Το γεγονός ότι κανένα κόμμα δεν πέτυχε αυτοδυναμία, δυνάμωσε το επιχείρημα των ΗΠΑ για τη στήριξη τους στον Παπάγο, ως εγγυητή μιας πολιτικής σταθερότητας. Το ίδιο φθινόπωρο, στις 31 Οκτωβρίου στις ΗΠΑ, το Κογκρέσο εγκρίνει την αντικατάσταση του προγράμματος Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας (ECA) με το πρόγραμμα Αμοιβαίας Ασφάλειας (MSA), το οποίο δίνει προτεραιότητα στα θέματα άμυνας. Το μήνυμα για το τέλος του σχεδίου Μάρσαλ ήταν φανερό, όπως και η μεταστροφή του ενδιαφέροντος των ΗΠΑ στα εσωτερικά ζητήματα της Ελλάδας και άλλων κρατών δορυφόρων της.⁵⁴

⁵¹ Βακαλόπουλος, Ε. Απόστολος, Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005, σ.446.

⁵² Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ. 791.

⁵³ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.20.

⁵⁴ Σταθάκης, Γιώργος, ο.π, σ.441.

Ο βασιλιάς Παύλος πρότεινε τη δημιουργία κυβέρνησης συνασπισμού από τα τρία μεγάλα κόμματα με πρωθυπουργό τον Αλέξανδρο Παπάγο, όμως ο ίδιος αρνήθηκε και ζήτησε τη διεξαγωγή νέων εκλογών, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί η συμμαχική κυβέρνηση της ΕΠΕΚ και Κόμματος Φιλελευθέρων με Πλαστήρα και Σοφοκλή Βενιζέλο, που ήταν και η τελευταία κυβέρνηση του κέντρου μέχρι και το 1963.⁵⁵

Το κλίμα ωστόσο που επικρατούσε στην Ελλάδα αναφορικά με τον αντικομμουνιστικό χαρακτήρα του μετεμφυλιακού κράτους, δεν ήταν κάτι που δεν συνέβαινε στη νέα κηδεμόνα της χώρας, τις ΗΠΑ. Ειδικότερα εκείνη την περίοδο και κάτω από το πλαίσιο του πολέμου της Κορέας, ο μακαρθισμός κυριαρχεί. Στις ΗΠΑ ο Μακκάρθου έχει δημιουργήσει μηχανισμούς που εξαπολύουν κατηγορίες σε όλους, ακόμα και στον πρώην πρόεδρο πλέον των ΗΠΑ, Τρούμαν σαν συνεργάτες του κομμουνισμού.⁵⁶

Προτεραιότητα της κυβέρνησης αυτή στα εξωτερικά ζητήματα, ήταν η ολοκλήρωση της ένταξης της Ελλάδας στο NATO και να ψηφιστεί το νέο Σύνταγμα. Η νέα Βουλή που προέκυψε από τις εκλογές, προχώρησε στη ψήφιση του Σχέδιο Συντάγματος που δημοσιεύθηκε την 1^η Ιανουαρίου 1952 ως οριστικό Σύνταγμα της Ελλάδας. Ωστόσο, ακριβώς επειδή η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO, προϋπόθετε και βελτίωση στις ελληνοτουρκικές σχέσεις όντας πλέον στην ίδια συμμαχία και κάτω από την ίδια σφαίρα επιρροής, η κυβέρνηση Πλαστήρα αρνήθηκε να προωθήσει το Κυπριακό στον ΟΗΕ, παρά τις πιέσεις του αρχιεπισκόπου Μακαρίου αλλά και ευρύτερων τμημάτων της ελληνικής κοινωνίας, τα οποία μ συχνές διαδηλώσεις υπέρ της Ένωσης άρχισαν να αναγορεύουν το Κυπριακό σε κεντρικό ζήτημα της ελληνικής πολιτικής.⁵⁷ Στις 7 Ιανουαρίου του 1952, το ελληνικό κοινοβούλιο, ενέκρινε την MSA σε αντικατάσταση της ECA. Στη θέση του διευθυντή της αποστολής MSA/Greece τοποθετήθηκε ο Lalham.⁵⁸

Οι τελευταίοι μήνες πριν την άνοδο στην εξουσία του Ελληνικού Συναγερμού, εκτός από τη συμφωνία για την ένταξη της Ελλάδας στο NATO που ολοκληρώθηκε το Φεβρουάριο του 1952, η πορεία της οποίας θα αναλυθεί στο επόμενο κεφάλαιο, χαρακτηρίζεται από μεγάλη πολιτική αστάθεια και ωμές παρεμβάσεις του αμερικανικού παράγοντα, κάτι που προϊδέαζε την αλλαγή που θα ερχόταν.

Οι ΗΠΑ στην περίπτωση της Ελλάδας, είχαν εντοπίσει στο πρόσωπο του Παπάγου τον άνθρωπο εκείνο που θα μπορούσε να φέρει την ισορροπία στην πολιτική ζωή της χώρας και θα συγκέντρωνε γύρω του τα συντηρητικά στοιχεία της κοινωνίας αλλά θα αναγνωριζόταν και από τις ένοπλες δυνάμεις. Η κυβέρνηση Πλαστήρα, είχε αντιμετωπίσει το αποτυχημένο πραξικόπημα των αξιωματικών του ΙΔΕΑ, οι προτάσεις για αμνηστία και λήξη των διώξεων του Πλαστήρα δεν ήταν κάτι που ήταν στα άμεσα πλάνα των ΗΠΑ και είχε ξεσηκώσει αντιδράσεις από το στρατόπεδο των συντηρητικών

⁵⁵ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ. 20.

⁵⁶ Λιναρδάτος, Σπύρος, Σύγχρονη ελληνική ιστορία: Από τον Εμφύλιο στη Χούντα, τόμ.Β' 1952-1955, εκδ.Παπαζήση, 1978, σ.16.

⁵⁷ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.20.

⁵⁸ Σταθάκης, Γεώργιος, ο.π, σ.441.

και εθνικοφρόνων. Έτσι, δινόταν η ευκαιρία στον αμερικανικό παράγοντα να προωθήσει τον πολιτικό της επιλογής του, αφού πρώτα χρεωνόταν στην ελληνική γνώμη η κυβέρνηση Πλαστήρα και πλέον Σοφούλη, καθώς από το Νοέμβριο ο γηραιός κεντρικός πολιτικός είχε νοσήσει, την ένταξη στο ΝΑΤΟ και την εκτέλεση του Νίκου Μπελογιάννη.

Χαρακτηριστικό αυτής της οπτικής, είναι το γεγονός ότι μόλις δύο βδομάδες πριν τη κρίσιμη διάσκεψη της Λισαβόνας όπου αποφασίστηκε η ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, ο γνωστός Αμερικανός διπλωμάτης Τσαρλς Γιοστ αποστέλλει στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, έκθεση στις 7 Φεβρουαρίου 1952, όπου κάνει λόγο για τη κυβέρνηση του Βενιζέλου και την προοπτική προώθησης του Παπάγου. Ο Τσαρλς Γιοστ τονίζει στο Στέιτ. Ντιπάρτμεντ, το γεγονός ότι έχει χάσει την εμπιστοσύνη του στη κυβέρνηση Βενιζέλου, κυρίως λόγω της αδυναμίας της να αποκτήσει την αποδοχή των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων καθώς επίσης και για τις μεταρρυθμίσεις που δεν έκανε στην οικονομία. Ο ίδιος, άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο συνεργασίας Βενιζέλου με τον Παπάγο, ο ίδιος όμως ο Γιοστ υποστήριξε ότι δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να γίνει ανατροπή της κυβέρνησης καθώς δεν υπήρχε κάποιος λόγος που να τη δικαιολογεί.⁵⁹

Στην πολύ σημαντική αυτή αναφορά η απάντηση ήταν άμεση από την Ουάσιγκτον και συγκεκριμένα στις 8 Φεβρουαρίου 1952 σε υπόμνημα που εστάλη από το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, όπου παράγοντες των ΗΠΑ προβληματίζονται για την εναντίωση του Παλατιού στο πρόσωπο του Παπάγου. Αυτό για τις ΗΠΑ, αποτελούσε παράγοντα αποσταθεροποίησης για τη σύσταση μιας σταθερής κυβέρνησης στην Ελλάδα. Πλέον έγινε ξεκάθαρος ο σχεδιασμός, με διπλωμάτες να στηρίζουν τη θέση του Πιουριφόν για να αξιοποιηθεί η αμερικανική επιρροή στον Παπάγο, όπου με το νέο εκλογικό πλειοψηφικό σύστημα ψηφοφορίας, θα τον ευνοούσε ακόμα περισσότερο. Παρά το γεγονός της επιρροής του Παλατιού στο Βενιζέλου, ο Παπάγος ήταν γνωστό ήδη ότι μπορούσε να αποτελέσει τον πυλώνα σταθερότητας που επιζητούσαν οι ΗΠΑ.⁶⁰

Ωστόσο δύο πολιτικές δίκες συγκλόνισαν το μετεμφυλιακό κλίμα. Η πρώτη ήταν η δίκη και η εκτέλεση του Μπελογιάννη στις 30 Μαρτίου 1952 με τον οικονομολόγο Δημήτρη Μπάτση και τους Καλούμενο και Αργυριάδη. Η δεύτερη υπόθεση είχε να κάνει με την υποτιθέμενη διείσδυση κομμουνιστών στην Πολεμική Αεροπορία. Ο Πλαστήρας την ίδια περίοδο, αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα υγείας και τον αναπλήρωνε ο Σοφοκλής Βενιζέλος. Παράλληλα στην Ευρώπη στις 27 Μαΐου, συμφωνήθηκε στο Παρίσι μεταξύ της Γαλλίας, της Δυτικής Γερμανίας, Ιταλίας, Βελγίου, Ολλανδίας και Λουξεμβούργου, η σύσταση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας.

Η κατάσταση άρχισε να εκτραχύνεται για τη κυβέρνηση, όταν στις 22 Αυγούστου 1952 κατατέθηκε πρόταση μομφής από τον Ελληνικό Συναγερμό. Το γεγονός όμως που άνοιγε το δρόμο για ενίσχυση της Αριστεράς, ήταν το γεγονός πως υπέρ της μομφής ψήφισαν και δύο βουλευτές της ΕΔΑ, ο Λεωνίδας Κύρκος και ο

⁵⁹ https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/pg_780. FRUS, 1952-1954, Eastern Europe:Soviet Union, Eastern Mediterranean, volume VIII,p.780.

⁶⁰ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d420>, FRUS, 1952-1954, Eastern Europe:Soviet Union, Eastern Mediterranean, volume VIII, No 420.

Λεωνίδας Καραμαούνας κάτι που έδινε στην ΕΔΑ ρυθμιστικό ρόλο στις εξελίξεις. Αυτό δεν το επιθυμούσαν οι ΗΠΑ. Είναι χαρακτηριστική η παρέμβαση του Αμερικανού πρεσβευτή Τζων Πιουριφόν που δήλωσε *..δια τους Αμερικανούς οι δύο αυτοί βουλευταί εξακολουθούν να είναι κομμουνισταί... Η λεοπαρδαλίσ όσο κι αν παρέλθει ο χρόνος, ουδέποτε αποβάλλει τα στίγματα της.*⁶¹

Η κυβέρνηση, αποδέχτηκε στις αρχές Σεπτεμβρίου 1952 να επαναφέρει σε ισχύ το πλειοψηφικό σύστημα, που είχε εφαρμοστεί την περίοδο του Μεσοπολέμου και να προχωρήσει σε νέες εκλογές. Το αίτημα του Ελληνικού Συναγερμού ουσιαστικά υλοποιήθηκε. Αίτημα το οποίο ήταν και δημόσια επιδίωξη της αμερικανικής πρεσβείας. Ο Τζον Πιουριφόν τον Αύγουστο του 1952 είχε δηλώσει: *Η πολιτική κατάσταση πρέπει να εκκαθαριστεί άπαξ δια παντός. Μόνη υπάρχουσα οδός είναι η διεξαγωγή εκλογών και μόνο σύστημα δια την δι' αυτής ανάδειξη ισχυρής κυβέρνησης είναι το πλειοψηφικό.*⁶²

Το παλάτι δυσφορούσε από τη ραγδαία άνοδο της δημοτικότητας του Παπάγου, ωστόσο αυτό που μεγάλωνε την ανησυχία της βασιλικής οικογένειας, ήταν το γεγονός πως ο Παπάγος είχε την ολοένα και μεγαλύτερη υποστήριξη των ΗΠΑ. Αυτό εξηγείται και από το γεγονός ότι οι ΗΠΑ επιθυμούσαν έναν άνθρωπο ο οποίος είχε μία στέρεη επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις καθώς πλέον οι ΗΠΑ στρέφονταν στα ζητήματα της άμυνας και των εξοπλιστικών προγραμμάτων κυρίως αλλά και σε μία στέρεη κυβέρνηση με επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις. Ο πολιτικός έλεγχος και η πολεμική ετοιμότητα ήταν αυτό που ενδιέφερε τις ΗΠΑ και ο Παπάγος είχε τη δυνατότητα να αποτελέσει έναν αυτόνομο κέντρο εξουσίας που απουσίαζε τη μετεμφυλιακή περίοδο.⁶³

Συμπερασματικά λοιπόν, η διετία 1950-1952 χαρακτηρίζεται από αυθαίρετες πράξεις της κρατικής ασφάλειας και παρακρατικών μηχανισμών, μία έντονη σκανδαλολογία, συνεχόμενη εναλλαγή κυβερνήσεων με παρεμβάσεις των ΗΠΑ μέσω αξιωματούχων αλλά και την ουσιαστικά εγκατάλειψη του σχεδίου Μάρσαλ το 1952 και τη μεταστροφή της αμερικανικής πολιτικής στην Ελλάδα, σε βάση άλλων προτεραιοτήτων. Ο βασικότερος στόχος; Η ένταξη της Ελλάδας στο NATO.

⁶¹ Νικολακόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.23.

⁶² Νικολακόπουλος Ηλίας, ο.π, σ.23.

⁶³ Γιαννουλόπουλος Ν. Γιάννης, ο.π, σ.289.

Κεφάλαιο Γ΄

Γ.1. Η πορεία ένταξης της Ελλάδας στο NATO και το διπλωματικό παρασκήνιο

Εν μέσω αυτής της μεγάλης πολιτικής αστάθειας, οι διπλωματικοί κύκλοι των ΗΠΑ, της Ελλάδας και της Τουρκίας έχουν ξεκινήσει συστηματικά να προετοιμάζουν το έδαφος για την ένταξη των δύο γειτονικών κρατών στο NATO. Και τα δύο κράτη, είχαν εκφράσει από πολύ νωρίτερα την επιθυμία τους για ένταξη αλλά και συνεργασίες με το NATO.

Ο βασικός σχεδιασμός των ΗΠΑ ήταν να δημιουργήσουν επί προεδρίας Τρούμαν, θεσμούς και προγράμματα που βασικό τους πυλώνα θα είχαν την προστασία και θωράκιση των κρατών δορυφόρων και των ζωνών οικονομικών συμφερόντων τους, από το ενδεχόμενο μίας σοβιετικής εισβολής και την άσκηση πίεσης στη σοβιετική σφαίρα επιρροής. Η Ατλαντική Συμμαχία χρησίμευσε σαν ένα στρατιωτικό προπύργιο ενάντια στη σοβιετική σφαίρα και το πρόγραμμα της ελληνοτουρκικής βοήθειας αντέκρουε τη σοβιετική επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο και η αερογέφυρα του Βερολίνου έδειχνε ότι οι χώρες του Δυτικού στρατοπέδου ήταν έτοιμες να διακινδυνεύσουν άλλο ένα πόλεμο για να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε απειλή στα κεκτημένα τους δικαιώματα. Ουσιαστικά ο φόβος των ΗΠΑ για το ενδεχόμενο σοβιετικής **επέκτασης** στη Μεσόγειο, ήταν το κίνητρο για το πρόγραμμα της ελληνοτουρκικής βοήθειας.⁶⁴

Από την ίδρυση του NATO τον Απρίλιο του 1949, είχαν εκφραστεί ορισμένες επιφυλάξεις για τη νοτιοανατολική πτέρυγα της βορειοατλαντικής συμφωνίας. Παρά το γεγονός ότι οι πρώτοι παραλήπτες της αμερικανικής βοήθειας ήταν η Ελλάδα και η Τουρκία, κάτι που δείχνει και τις βλέψεις των ΗΠΑ για τη νοτιοανατολική Μεσόγειο, είχαν εκφραστεί κάποιες αντιρρήσεις. Η Νορβηγία, η Ισλανδία και η Δανία, εκτιμούσαν ότι η μη σταθεροποίηση της κατάστασης στην Ελλάδα και το γεγονός ότι η ένταξη των δύο αυτών χωρών στο σύμφωνο, θα αποτελούσε πρόκληση προς την ΕΣΣΔ, ήταν λόγοι που οι εν λόγω χώρες είχαν εκφράσει τους δισταγμούς τους. Ωστόσο η Μεγάλη Βρετανία θεωρούσε την Τουρκία σημαντική διότι θα μπορούσε να της ανατεθεί ουσιαστικός ρόλος για την Εγγύς και τη Μέση Ανατολή ενώ από την άλλη μεριά οι ΗΠΑ επιδίωκαν τη στρατιωτική στήριξη της Γιουγκοσλαβίας.⁶⁵

Η πολιτική των ΗΠΑ για την Ελλάδα, παρουσιάζει κάποιες αλλαγές στις αρχές της δεκαετίας του 50, σε σχέση με τα ζητήματα άμυνας, στρατιωτικού εξοπλισμού ενώ στήριξαν όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, κεντρώες μετριοπαθείς κυβερνήσεις αρχικά, αποφεύγοντας την επίδειξη εύνοιας σε κάποια αυταρχική λύση. Γεγονός που συνετέλεσε στη μεταστροφή της πολιτικής, ήταν οι διεθνείς εξελίξεις που σχετίζονταν με τον πόλεμο της Κορέας, την πρώτη πυρηνική πετυχημένη δοκιμή της Σοβιετικής Ένωσης και ο φόβος της κομμουνιστικής επιρροής. Στην περιοχή, αυτό που ενδιέφερε τις ΗΠΑ, ήταν η εξασφάλιση σταθερότητας και ισχυροποίησης των κρατών δορυφόρων της στην Ανατολική Μεσόγειο που θα λειτουργούσαν ανατρεπτικά για οποιαδήποτε βλέψη του σοβιετικού στρατοπέδου στην περιοχή. Ωστόσο ένα ακόμα

⁶⁴ Henry Kissinger, Διπλωματία, εκδ. Λιβάνη, Αθήνα 1994, σ.528-529.

⁶⁵ Γιαννουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.122.

γεγονός που μετέβαλλε την αμερικανική πολιτική στην Ελλάδα, ήταν το γεγονός της απομάκρυνσης της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ και η σύγκρουση Τίτο Στάλιν. Από το 1950, η πολιτική των ΗΠΑ για την Ελλάδα ευνόησε τις δημοκρατικές μετριοπαθείς κυβερνήσεις και ήταν αντίθετη σε οποιαδήποτε αυταρχική λύση. Εξωτερικές αλλαγές, όπως η έναρξη του πολέμου της Κορέας, η πρώτη επιτυχημένη ατομική δοκιμή από την ΕΣΣΔ τον Σεπτέμβριο του 1949, η αύξηση της σοβιετικής πίεσης στον Τίτο μετά την έκρηξη της Γιουγκοσλαβίας από την Κομινφόρμ και την ιρανική πετρελαϊκή κρίση, είχε επίσης άμεσο και σημαντικό αντίκτυπο τις ελληνικές σχέσεις των ΗΠΑ.⁶⁶

Όπως επισημάνθηκε παραπάνω, στην αρχή, αρκετά κράτη μέλη του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, εξέφρασαν την αντίθεση τους στην ένταξη της Ελλάδας αλλά και της Τουρκίας. Ωστόσο και με τη λήξη του εμφυλίου πολέμου στην Ελλάδα όπου είχαν εκφραστεί οι αντιθέσεις λόγω της ευρύτερης αστάθειας και της πολεμικής σύγκρουσης που λάμβανε χώρα τότε, αργότερα εκφράστηκαν και κάποιες επιπρόσθετες διαφωνίες για την ένταξη των δύο πολύ σημαντικών στρατηγικά κρατών στην περιοχή της Μεσογείου, στο ΝΑΤΟ, με την πίεση για την ένταξη στη συμμαχία να γίνεται σε μεγαλύτερο βαθμό από τη Τουρκία και την Ελλάδα να ετεροκαθορίζει τους σχεδιασμούς της βάσει αυτής. Το σημαντικότερο επιχείρημα που προβλήθηκε κατά της αποδοχής και των δύο χωρών, ήταν αρχικά η γεωγραφική απόστασή τους από τον Ατλαντικό κάτι που στρατηγικά δυσκόλευε οποιαδήποτε επιχείρηση της συμμαχίας, με συνέπεια οι αντίστοιχες αιτήσεις τους, να απορριφθούν το Σεπτέμβριο του 1950. Η Ελλάδα ανέστειλε την ένταξή της στο ΝΑΤΟ μέχρι την ένταξη της Τουρκίας. Έτσι, ο κύριος λόγος για την τελική ένταξη της Ελλάδας στο Σύμφωνο του Βόρειου Ατλαντικού ήταν η πίεση που ασκήθηκε από την Τουρκία στο ΝΑΤΟ για την ένταξή της.⁶⁷

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της συνάντησης των πρεσβευτών των κρατών μελών του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, στη Ρώμη 22-24 Μαρτίου, εκφράστηκαν και ευρύτερες επιφυλάξεις για την αδυναμία κάλυψης των στόχων που είχαν τεθεί αναφορικά με το εξοπλιστικά προγράμματα και την ενίσχυση στα ζητήματα της στρατιωτικής άμυνας και εξοπλισμού των κρατών μελών και στα τρία σώματα των ενόπλων δυνάμεων. Μάλιστα στη συνάντηση παρουσιάστηκαν κάποια επίσημα στοιχεία για τη στρατιωτική ισχύ της Ελλάδας, κάτι που απέδειξε ότι απείχε από βασικούς στόχους ως προς το επίπεδο άμυνας της χώρας. Επιπλέον, υποστηρίχθηκε ότι οι στόχοι για την ολοκλήρωση των εξοπλιστικών προγραμμάτων της Ελλάδας μέχρι την 1η Ιανουαρίου 1951, είχαν ολοκληρωθεί μόνο στο 30% της ενίσχυσης και αναβάθμισης του στρατού ξηράς, στο 20% του πολεμικού ναυτικού και στο 5 % της Πολεμικής Αεροπορίας.⁶⁸

Το βάρος που έδιναν οι ΗΠΑ στους σχεδιασμούς τους βάσει των εξελίξεων στη Κορέα, φαίνεται επίσης και από το πως αντιμετώπιζαν την Ελλάδα στους πολεμικούς σχεδιασμούς τους την περίοδο αυτή. Συγκεκριμένα, ο στρατηγός Βαν Φλιτ, πριν αποχωρήσει για την Αμερική το καλοκαίρι του 1950 επεσήμανε στον Αυλάρχη Λεβίδη

⁶⁶ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1st edition, 1993 p.310.

⁶⁷ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, o.π., 1st edition, 1993 p.311.

⁶⁸ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v03/d437>, FRUS, 1950, Western Europe, Volume iii ,p.820.

ότι σε περίπτωση γενίκευσης της σύγκρουσης στο πόλεμο της Κορέας, η κυβέρνηση του Πλαστήρα, θα αποδεικνυόταν Πέμπτη φάλαγγα και γι' αυτό θα έπρεπε να αποκατασταθεί από τη κυβέρνηση Παπάγου.⁶⁹

Συγκεκριμένα, στις 9 Οκτωβρίου του 1950, εστάλη σημείωμα Αμερικανών αξιωματούχων στην αρμόδια επιτροπή του NATO, κάνοντας λόγο για την επιθυμία σύνδεσης των τουρκικών και ελληνικών κυβερνήσεων με τον στρατιωτικό σχεδιασμό του βορειοατλαντικού συμφώνου. Διπλωματικοί παράγοντες των ΗΠΑ, προέτρεπαν τα αρμόδια στελέχη στο NATO, ώστε να ξεκινήσουν οι απαραίτητες διεργασίες κυρίως σε ότι έχει να κάνει με το στρατιωτικό σχεδιασμό, με στόχο να προχωρήσει η σύνδεση της Τουρκίας και της Ελλάδας στο NATO.⁷⁰

Στις 23 Οκτωβρίου 1950, σε αναφορά που εκπονήθηκε από το Standing Group του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και εστάλη στην Στρατιωτική Επιτροπή της συμμαχίας, αναφέρονται κάποιοι βασικοί άξονες στο ζήτημα της σύνδεσης των κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας, με τους αξιωματούχους να τονίζουν ήδη την αναγκαιότητα να εξεταστεί το ζήτημα της ένταξης στον στρατιωτικό σχεδιασμό του NATO. Επιφυλάξεις που εκφράστηκαν, είχαν να κάνουν πάλι με το ζήτημα του στρατιωτικού σχεδιασμού της Ελλάδας και της Τουρκίας, καθώς επίσης η οργάνωση της άμυνας της Μεσογείου σε ενδεχόμενη Σοβιετική εισβολή, ενώ αναδεικνύεται ο πολύ σημαντικός ρόλος της Ελλάδας και της Τουρκίας για την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου.⁷¹

Στη συνέχεια, αναδεικνύεται η προοπτική της ένταξης στους στρατιωτικούς σχεδιασμούς ενώ επισημαίνεται η σταδιακή προετοιμασία των δύο χωρών για τη μελλοντική τους ένταξη, που βασικό της γνώμονα θα έχει την άμυνα της Μεσογείου έναντι σοβιετικής απειλής. Έτσι, τονίζεται ο προσανατολισμός προς τη διεξαγωγή συζητήσεων, ώστε αντιπροσωπείες των κυβερνήσεων της Ελλάδας και της Τουρκίας, να συμμετάσχουν σε οποιαδήποτε συζήτηση πραγματοποιηθεί για όλους τους τομείς και τις φάσεις του στρατιωτικού προγραμματισμού της συμμαχίας πάντα με γνώμονα την άμυνα της Μεσογείου.⁷²

Επιστολή του διπλωμάτη Τσαρλς Γιοστ προς τον Πρέσβη στην Ελλάδα Πιουριφόν, τον Ιανουάριο του 1951, επισημαίνει κάποια βασικά ζητήματα γύρω από την άμυνα της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας, ενώ διαφαίνεται και η αντίληψη που είχαν οι ΗΠΑ, για το ενδεχόμενο επίθεσης από την ΕΣΣΔ, ένας φόβος που πήγαζε από τις δοκιμές βαλλιστικών πυραύλων. Ο Γιοστ επισημαίνει στον Πιουριφόν, την προοπτική οργάνωσης ενός στρατού για την άμυνα της Δυτικής Ευρώπης, κάτι που θα ήταν δύσκολο να επιτευχθεί κατά τη διάρκεια του 1951. Ωστόσο αναδεικνύει τη σημασία των τριών ενόπλων δυνάμεων της Ελλάδας, Τουρκίας αλλά και της Γιουγκοσλαβίας, για την περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ο Γιοστ εκτιμούσε ότι η Ελλάδα διέθετε έναν στρατό άριστα προετοιμασμένο να πολεμήσει σε έναν αντάρτικο πόλεμο, αλλά λιγότερο εξοπλισμένο, ακόμη και από τους Βούλγαρους με ελλείψεις σε πυροβολικό, άρματα μάχης, αντιαρματικά όπλα και δυσκολίες στις αεροπορικές μεταφορές, καθώς επίσης και λίγα αποθέματα εκρηκτικής ύλης που θα

⁶⁹ Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ. 779.

⁷⁰ NATO Unclassified, S.G.80,9 October 1950,Page 1, only, Note by the secretaries to the standing group.

⁷¹ Greece during the early Cold War:The view from the western archives:Documents, Edited by Dionysios Chourchoulis, Christos Christidis, Vaios Kalogrias, Periklisi-Stelios Karavis, Manolis Koumas, Sofia Papastamkou, Thessaloniki 2015,M.C27, Military Committee. Association of the Turkish and Greek Governments with the Military Planning of NATO, 23 October 1950, p.172.

⁷² Ο.π, p.172.

αξιοποιούνταν σε ορυχεία που διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο. που απαιτείται για τις κατεδαφίσεις και τα ορυχεία που διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο. Οι ελλείψεις αυτές αναλύονταν στα σχετικά εγκεκριμένα προγράμματα MDAP (Defense Acquisitions Made Easy) του 1950 και του 1951, ωστόσο πολλά υλικά από όσα είχαν συμφωνηθεί δεν είχαν φτάσει ακόμα στην Ελλάδα. Τόσο ο γιουγκοσλαβικός όσο και ο ελληνικός στρατός θα μπορούσαν, επομένως, σε περίπτωση βαλλιστικής επίθεσης από το σοβιετικό στρατόπεδο, να χάσουν γρήγορα ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των δυνάμεων και της επικράτειάς τους. Παράλληλα, η πρεσβεία στην Ελλάδα, δεν είχε καθαρή εικόνα για την πορεία του στρατιωτικού εξοπλισμού της Τουρκίας ενώ ο Γιοστ υποστήριζε ότι η Τουρκία είχε λιγότερες πιθανότητες να δεχτεί μια βαλλιστική επίθεση ενώ τέλος ο Γιοστ απευθυνόμενος στον Πιουριφόν αναβάθμισε την αποτρεπτική αξία που θα είχε ένας ισχυρός στρατός της Τουρκίας σε συνδυασμό με της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, θέτοντας αυτά τα ζητήματα ως υψηλής προτεραιότητας.⁷³

Από τις 22 Απριλίου 1951, είχε υπογραφεί στο Λονδίνο μεταξύ της αντιπροσωπείας Τουρκίας και Ελλάδας ένα πρωτόκολλο με το Συμβούλιο του Βορειοατλαντικού Συμφώνου, όπου εξέφραζαν την πρόθεση τους να ενταχθούν στο NATO. Η Ελλάδα υπέβαλε αίτηση για ένταξη στο NATO ένα χρόνο αργότερα από την Τουρκία τον Αύγουστο του 1951. Στις 22 Οκτωβρίου 1951, το Συμβούλιο του Βόρειου Ατλαντικού Συμφώνου στο Λονδίνο υπέγραψε ένα πρωτόκολλο που διακήρυξε την πρόθεσή του να δεχθεί την Ελλάδα και την Τουρκία στο NATO. Από ελληνικής πλευράς υποστηρίχτηκε ότι η ένταξη στο NATO θα συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό του στρατού, στη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων χάρη στη συμμετοχή στην ίδια συμμαχία.⁷⁴

Η πρώτη επέκταση της συμμαχίας το 1951-1952, όταν έγινε δεκτή η Ελλάδα και η Τουρκία, και η ενίσχυση της νότιας πτέρυγας της, προσφέρουν μαθήματα που δεν πρέπει να αγνοηθούν καθώς ο οργανισμός ετοιμαζόταν να επεκταθεί περαιτέρω. Κατά την επιδίωξη των μεγάλων στρατηγικών στόχων, το NATO έτεινε να τονίζει αόριστα τις σχεδιασμένες αρχές της κοινοτικής ενότητας και προσπερνώντας ουσιαστικά εμπόδια στη συνεργασία μεταξύ συγκεκριμένων εταίρων. Ωστόσο εντός της συμμαχίας υπήρξε μια επίμονη τάση να υιοθετούνται φιλόδοξοι πολιτικοί στόχοι που υπερβαίνουν κατά πολύ τις πραγματικές δυνατότητες του οργανισμού της συμμαχίας. Λόγω του κανόνα της ομοφωνίας που διέπει τις συζητήσεις των ανώτατων αρχών του NATO, κάθε μέλος έχει μία εικονική εξουσία μέσω του δικαιώματος βέτο επί της όποιας προτεινόμενης πολιτικής ή μέτρου.⁷⁵

Την ίδια μέρα της διάσκεψης της Λισαβόνας όπου θα γινόταν η επικύρωση της ένταξης της Ελλάδας και της Τουρκίας στο NATO, στις 21 Φεβρουαρίου 1952, το Standing Group για τις διαπραγματεύσεις, συνέταξε αναφορά την οποία απέστειλε στην αρμόδια στρατιωτική επιτροπή του Βορειοατλαντικού Συμφώνου αναφορικά με τις διευθετήσεις που έπρεπε να γίνουν για την ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας. Επισημαίνεται ότι οι στρατοί ξηράς και η πολεμική αεροπορία της Ελλάδας και της

⁷³ history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d207, 1951, The Near East And Africa, Volume V, *Memorandum by the Minister in Greece (Yost) to the Ambassador in Greece (Peurifoy)*, ATHENS, January 20, 1951, p.449.

⁷⁴ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1st edition, 1993 p.312.

⁷⁵ The Aegean Sea after the Cold War: Security and Law of the sea issues, edited by Aldo Chircop, Andre Gerolymatos, John O. Iatrides, Great Britain 2000, Macmillan Press LTD, 2000, p.30.

Τουρκίας, που εντάχθηκαν στο NATO, θα λειτουργούν υπό την γενική διοίκηση του Ανώτατου Συμμαχικού Διοικητή Ευρώπης. Οι Ναυτικές Δυνάμεις της Ελλάδας και της Τουρκίας θα παραμείνουν υπό τον έλεγχο των ανώτατων εθνικών τους διοικήσεων ενώ οι επιχειρήσεις αυτών των δυνάμεων θα πραγματοποιούνται σε στενή συνεργασία με εκείνες όλων των άλλων ναυτικών δυνάμεων της συμμαχίας στη Μεσόγειο. Η μόνη οργανωτική αλλαγή στην υπάρχουσα δομή διοίκησης του NATO στη Μεσόγειο θα ήταν η προσθήκη των τουρκικών και ελληνικών διοικήσεων εδάφους και αεροπορίας υπό τον αρχηγό της Νότιας Ευρώπης.⁷⁶

Έτσι κάτω από αυτό το διπλωματικό παρασκήνιο, στις 21 Φεβρουαρίου 1952 πραγματοποιείται η βορειοατλαντική διάσκεψη Λισαβόνας. Η Ελλάδα γίνεται μέλος του NATO μαζί με τη Τουρκία. Η υποδοχή του τύπου είναι ιδιαίτερα χλιαρή καθώς διαβάζουμε στο Βήμα την Πέμπτη 21 Φεβρουαρίου 1952, ανταπόκριση του Ε.Τζαμουράνη, στη στήλη *Τα Ελληνικά πράγματα από την σκοπιά της Ουάσιγκτον*. «...Οι ειδικοί εις την Ουάσιγκτον, εξαίρουν δύο ριζικές και ιστορικές μεταρρυθμίσεις που έγιναν εις τας ελληνικάς ένοπλους δυνάμεις μετά τον παγκόσμιον πόλεμον: την ανύψωσιν του βιοτικού επιπέδου του στρατιώτου και τον αποκομματισμό... Ο κομματισμός θεωρείται ως το χειρότερον διαλυτικόν ενός στρατού... Η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια θα συνεχισθή εφόσον οι διεθνείς συνθήκαι το απαιτούν και θα παύση όταν η ειρήνη σταθεροποιηθεί...»⁷⁷

Το βασικότερο επιχείρημα που πρόταξε το κυβερνητικό στρατόπεδο, ευθυγραμμιζόταν με το κυρίαρχο αφήγημα της εθνικοφροσύνης της περιόδου με την προβολή του ρόλου των ΗΠΑ ως εγγυήτριας δύναμης της ασφάλειας της Ελλάδας και ασπίδας της από την κομμουνιστική απειλή, ενώ η εθνική ανεξαρτησία πλέον στον πολιτικό λόγο γίνεται ταυτόσημα έννοια με το ρόλο των ΗΠΑ στην περιοχή. Η Αριστερά, προβάλλει έντονα την εθνική ανεξαρτησία που έρχεται σε αντίθεση με το διευρυμένο ρόλο των ΗΠΑ στα εσωτερικά και εξωτερικά ζητήματα της χώρας, το γεγονός ότι η ένταξη στο NATO μπλέκει τη χώρα στους ανταγωνισμούς των δύο πόλων ενώ αργότερα, λόγω του Κυπριακού ζητήματος, η ερμηνεία αυτή αρχίζει και εξαπλώνεται και σε κύκλους εκτός της Αριστεράς. Η εθνική ανεξαρτησία, γίνεται αντιληπτή ως ένα μέγεθος αντιστρόφως ανάλογο της παρουσίας και του ρόλου των ΗΠΑ και η σχέση ανάμεσα στις ενέργειες των ΗΠΑ και την εθνική ανεξαρτησία προβάλλεται συστηματικά ως ένα παιχνίδι μηδενικού αθροίσματος. Η αφήγηση αυτή θα ενισχυθεί καθώς θα διαδοθεί πέραν της Αριστεράς ενώ ουσιαστικά αρχίζει να εντοπίζεται η εδραίωση ενός αντιαμερικανικού λόγου με σημείο αναφοράς την εθνική ανεξαρτησία.⁷⁸

Ένα από τα πρώτα ζητήματα που απασχολούν τη κοινή γνώμη σχετικά με την ένταξη είναι το Κυπριακό ζήτημα. Ωστόσο αυτό που επισκίασε το γεγονός ήταν στις 30 Μαρτίου 1952 η εκτέλεση Μπελογιάννη. Διεθνής κινητοποίηση και αλληλεγγύη που εκδηλώθηκε προς το πρόσωπό του έφερε σε ακόμα πιο δύσκολη θέση τη κυβέρνηση Βενιζέλου. Προοδευτικές προσωπικότητες και απλοί άνθρωποι από όλον τον κόσμο με εκδηλώσεις διαμαρτυρίας και τηλεγραφήματα προς την κυβέρνηση Πλαστήρα, που σε μία μόνο εβδομάδα έφτασαν τις 250.000, κατέβαλαν απεγνωσμένες

⁷⁶ Greece during the early Cold War: The view from the western archives: Documents, ο.π., Μ.С.38/2(FINAL), Military Committee. Command Arrangements Regarding Greece and Turkey, 21 February 1952, p.174.

⁷⁷ Εφημερίδα Το Βήμα, αρ.φ.2066, Πέμπτη 21 Φεβρουαρίου 1952, Τα ελληνικά πράγματα από την σκοπιά της Ουάσιγκτον, Ε.Τζαμουράνης.

⁷⁸ Λαλιούτη, Ζηνοβία, Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα 1947-1989, εκδ. Ασίνη, Αθήνα 2016, σ.70-71

προσπάθειες να ακυρώσουν την εκτέλεση της απόφασης του Διαρκούς Στρατοδικείου Αθηνών, το οποίο οδήγησε τον Μάρτιο του 1952 τον Μπελογιάννη και τους συντρόφους του στον θάνατο.

Κάτω από το πλαίσιο της κοινής ένταξης της Τουρκίας και της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, τον Απρίλιο του 1952, επισκέφθηκε ο πρωθυπουργός της Τουρκίας Μεντερές την Ελλάδα μαζί με τον υπουργό εξωτερικών Κιοπρουλού. Ωστόσο η λαϊκή δυσαρέσκεια διογκώθηκε παρά το εγκάρδιο κλίμα των πολιτικών αρχηγών των δύο κρατών. Τον Μάιο πραγματοποιήθηκαν μεγάλα συλλαλητήρια στην Αθήνα λόγω της άρνησης της κυβέρνησης να ζητήσει την ένταξη του κυπριακού ζητήματος στην ημερήσια διάταξη προς συζήτηση στον ΟΗΕ.⁷⁹ Ωστόσο αυτό που είναι πολύ κρίσιμο και αποτυπώνει την πορεία των σχέσεων των δύο κρατών της Ελλάδας και της Τουρκίας και την αντιμετώπιση των διενέξεων που προέκυψαν, είναι η σημασία της Τουρκίας για τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή. Σχεδιασμοί που απαιτούσαν ένα κράτος δορυφόρο ισχυρό στη Μέση Ανατολή.

⁷⁹ Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π. σ.803.

Γ.2. Η θέση της Τουρκίας στα σχέδια των ΗΠΑ

Η Τουρκία, ως μία χώρα με πολύ σημαντική στρατηγική θέση για τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στην ευρύτερη περιοχή και κάτω από το πλαίσιο της στρατηγικής περικύκλωσης της Σοβιετικής Ένωσης και την εμπόδιση της κομμουνιστικής επιρροής, αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα πεδία δράσης των ΗΠΑ.

Στις 26 Ιουνίου 1945 η Τουρκία έγινε ιδρυτικό μέλος των Ηνωμένων Εθνών. Οι δυσκολίες που αντιμετώπισε το αστικό στρατόπεδο στην Ελλάδα στην καταστολή και τελική επικράτηση επί του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδος και του ΚΚΕ και οι βλέψεις της Σοβιετικής Ένωσης για ενδεχόμενο στρατιωτικών βάσεων στα Τουρκικά Στενά αλλά και η δημιουργία σοσιαλιστικών κρατών στα Βαλκάνια, ώθησαν τις Ηνωμένες Πολιτείες να εντάξουν τη Τουρκία στο Δόγμα Τρούμαν. Το δόγμα διατύπωνε τις Αμερικανικές προθέσεις να εγγυηθούν την ασφάλεια της Τουρκίας και της Ελλάδας και είχε ως αποτέλεσμα μεγάλης κλίμακας Αμερικανική στρατιωτική και οικονομική υποστήριξη. Και οι δύο χώρες συμπεριλήφθηκαν στο Σχέδιο Μάρσαλ και στον ΟΟΣΑ για την ανοικοδόμηση των ευρωπαϊκών οικονομιών το 1948 και στη συνέχεια έγιναν ιδρυτικά μέλη του ΟΟΣΑ. Μετά τη συμμετοχή της στις δυνάμεις των Ηνωμένων Εθνών στον Πόλεμο της Κορέας η Τουρκία εντάχθηκε στο ΝΑΤΟ το 1952, καθιστάμενη προπύργιο κατά της Σοβιετικής επέκτασης στη Μεσόγειο. Αυτό όμως που πρέπει να επισημανθεί για να γίνει αντιληπτή η σημασία της Τουρκίας για τα σχέδια των ΗΠΑ και την ένταξη της στο ΝΑΤΟ, πρέπει να αναδειχθούν τα πολύ σημαντικά συμφέροντα των οικονομικών ελίτ των Μεγάλων Δυνάμεων του Δυτικού στρατοπέδου στην περιοχή, που οδήγησαν στην ενίσχυση της Τουρκίας.

Ωστόσο, για τις ΗΠΑ, αν και αρχικά η Μέση Ανατολή δεν αποτελούσε το πρώτο πεδίο σχεδιασμών, λόγω και του Πολέμου της Κορέας και μετέπειτα την εξασφάλιση της επιρροής του Δυτικού στρατοπέδου στη Μεσόγειο με την ένταξη της Ελλάδας και της Τουρκίας στο ΝΑΤΟ, το ενδιαφέρον άρχισε να στρέφεται στη Μέση Ανατολή κυρίως λόγω του Ιράν. Το Ιράν ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα, συνόρευε με την ΕΣΣΔ ενώ είχε και ένα πολύ ισχυρό κομμουνιστικό κίνημα. Την ίδια στιγμή, η Μεγάλη Βρετανία που είχε πολύ σημαντικά συμφέροντα στην περιοχή, αποτελούσε τη γέφυρα για την ισχύ και επιρροή των ΗΠΑ στη Δυτική Ευρώπη καθώς και για τη σύσταση του ΝΑΤΟ. Έτσι το ενδιαφέρον των ΗΠΑ, στράφηκε και στην ευρύτερη περιοχή, που στην αρχή της δεκαετίας του 1950, το κράτος που θα αναλάμβανε να αποτελέσει το τελευταίο οχυρό στη του δυτικού στρατοπέδου, θα ήταν η Τουρκία. Έτσι η Τουρκία θα έπρεπε να ενισχυθεί σημαντικά.

Η Μεγάλη Βρετανία ούσα αποδυναμωμένη από τις συνέπειες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και από μία πολύ δαπανηρή προσπάθεια επιβολής της κυριαρχίας της στην Ελλάδα, είχε στραφεί στη βοήθεια των ΗΠΑ για τη διατήρηση σημαντικών συμφερόντων της στη Μέση Ανατολή. Το 1951, ο πρωθυπουργός

Μοσαντέκ εθνικοποίησε την πετρελαιοβιομηχανία του Ιράν και απαίτησε την αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων που προστάτευαν το πετρελαϊκό συγκρότημα στο Αμπαντάν. Η Μεγάλη Βρετανία δεν αισθανόταν πια αρκετά ισχυρή ώστε να αναλάβει στρατιωτική δράση τόσο κοντά στα σοβιετικά σύνορα χωρίς την υποστήριξη των Αμερικανών.⁸⁰ Η Μεγάλη Βρετανία, αργότερα, διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στην ανατροπή του Μοσαντέκ.

Το ίδιο έτος, η Μεγάλη Βρετανία πρότεινε την ίδρυση της Διοίκησης Μέσης Ανατολής (Middle East Command-MEC) με τη συμμετοχή των ΗΠΑ και της Τουρκίας, με βασικότερο στόχο την αμυντική ενοποίηση από την Αίγυπτο ως τον Περσικό Κόλπο με επίκεντρο τη διώρυγα του Σουέζ. Η άποψη των ΗΠΑ ήταν να περιοριστεί ο στρατιωτικός ρόλος της Ελλάδας στον ευρωπαϊκό μεσογειακό χώρο υπό τη διοίκηση του ανώτατου στρατιωτικού διοικητή του NATO Αιζενχάουερ ενώ οι ΗΠΑ το Σεπτέμβριο του 1951 συναίνεσαν στη δημιουργία της MEC για να βοηθήσουν τη Μεγάλη Βρετανία να ενισχύσει τη θέση της στη Μέση Ανατολή ενώ θα συνδεόταν στρατιωτικά με το NATO και θα είχε ως μέλη της τη Βρετανία, τις ΗΠΑ, τη Γαλλία, τη Τουρκία, το Ισραήλ και αραβικές χώρες.⁸¹

Σε σχετική έκθεση που συνέταξαν στελέχη του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ, τον Αύγουστο του 1951 για την επικείμενη συνάντηση Υπουργών Εξωτερικών της Συμμαχίας στην Ουάσιγκτον, ότι σχετικά με τους όρους της Συνθήκης της ένταξης της Τουρκίας στο NATO, υποστηρίζουν ότι η Τουρκία καλύπτει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ένταξη της ενώ τονίζεται ο ρόλος της Τουρκίας στη συνεργασία με άλλα κράτη μέλη και ότι είναι ένα κράτος που κατά τα πρότυπα των ΗΠΑ διαθέτει κράτος δικαίου, με αρχές δημοκρατίας και ατομικής ελευθερίας για να ενισχύσουν τα επιχειρήματά τους. Για τις ΗΠΑ, η Τουρκία πληρούσε τις προϋποθέσεις της αστικής δημοκρατίας, της ατομικής ελευθερίας, του κράτους δικαίου, όπως είναι γνωστό και εφαρμόζεται από τις περισσότερες Δυτικές Δυνάμεις. Ωστόσο, διπλωματικοί παράγοντες επισημαίνουν το γεγονός πως υπάρχουν κάποιοι θεσμικοί αναχρονισμοί στηριζόμενοι στην παράδοση της Τουρκίας, δημιουργώντας ένα χάσμα που όμως έκλεινε γρήγορα σύμφωνα με τις εκτιμήσεις τους. Για τις ΗΠΑ, η μεταπολεμική Τουρκία και η πολιτική της ηγεσία, θεωρούσε τον δυτικό πολιτισμό μέρος της ιστορικής κληρονομιάς της.⁸²

Η Ελλάδα και η Τουρκία, για τις ΗΠΑ αποτελούσαν ένα ενιαίο γεωστρατηγικό άξονα για το NATO και τους σχεδιασμούς των Αμερικανών στην ευρύτερη περιοχή απέναντι στην σοβιετική επιρροή. Όπως προαναφέρθηκε ο βασικός σχεδιασμός των

⁸⁰ Χενρι Κισινγκερ, ο.π., σ.585.

⁸¹ Σακκάς Γιάννης Δ., Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο αραβικός κόσμος 1947-1974: Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού πολέμου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα Ιανουάριος 2012, σ.38-39.

⁸² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v03p1/d300>, FRUS, 1951, European Security And The German Question, Volume Iii, Part 1, Working Paper Prepared in the Department of State for the Washington Foreign Ministers Meetings 1 top secret [Washington,] August 28, 1951, p.571.

ΗΠΑ προχωρούσε βάσει της λογικής μίας επικείμενης επίθεσης από την ΕΣΣΔ ιδιαίτερα μετά τον πόλεμο της Κορέας. Ουσιαστικά οι ΗΠΑ επιθυμούσαν ένα οχυρό που θα εμπόδιζε τη σοβιετική διείσδυση στην ανατολική Μεσόγειο μέσω των Στενών και του Αιγαίου. Η Τουρκία όμως ήταν στρατηγικά σημαντικότερη από την Ελλάδα λόγω της γεωγραφικής της θέσης και της στρατιωτικής της ισχύος. Σε περίπτωση σοβιετικής επίθεσης η Τουρκία θα μπορούσε να καθυστερήσει τις επιτιθέμενες δυνάμεις και με την υποστήριξη των ΗΠΑ να προβάλλει ισχυρή αντίσταση. Από τη βάση του Ιντσιρλίκ στα Άδανα της Κιλικίας αεροπλάνα με ατομικά όπλα θα έπλητταν εγκαταστάσεις εξόρυξης πετρελαίου στο Καύκασο και βιομηχανικά – στρατιωτικά συγκροτήματα στην Ουκρανία και τα Ουράλια. Δεν είναι τυχαίο ότι η αμερικανική στρατιωτική βοήθεια προς τις δύο χώρες ήταν άνιση.⁸³ Χαρακτηριστικά την περίοδο 1952-1959 η Τουρκία έλαβε διπλάσια βοήθεια από την Ελλάδα (1,36 δισεκατομμύρια δολάρια στη Τουρκία έναντι 673,9 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα).⁸⁴

Ήταν γνωστό στους διπλωματικούς κύκλους, το γεγονός της αναβαθμισμένης θέσης που κατείχε η Τουρκία στους σχεδιασμούς των ΗΠΑ καθώς επίσης και το γεγονός ότι η Τουρκία ακριβώς λόγω της στρατηγικής της θέσης θα έπρεπε να ενισχυθεί στρατιωτικά περισσότερο σχετικά με την Ελλάδα. Η Τουρκία, η οποία εκτιμάται ότι είναι στρατηγικά πιο σημαντική από την Ελλάδα, έπρεπε να διαθέτει στρατιωτικές δυνάμεις επαρκούς μεγέθους και αποτελεσματικότητας, σε τέτοιο βαθμό όπου σε οποιαδήποτε σοβιετική επίθεση να έχει τη δυνατότητα να καθυστερήσει τους σοβιετικούς και να δώσει χρόνο για δράση στις ΗΠΑ και τους υπόλοιπους συμμάχους του NATO για να αποτρέψουν την προσάρτηση τουρκικής επικράτειας από την ΕΣΣΔ.⁸⁵

Ο ρόλος της Ελλάδας για τις ΗΠΑ, ήταν δευτερεύων συγκριτικά με τη Τουρκία και ουσιαστικά η Ελλάδα θα αναλάμβανε να βοηθήσει τη Τουρκία σε ενδεχόμενη σοβιετική απειλή. Θα λειτουργούσε ουσιαστικά βοηθητικά και σαν Πέμπτη φάλαγγα, όπως έγινε και με την αποστολή στρατιωτικού σώματος στη Κορέα. Ήταν πολύ κρίσιμη η ένταξη των δύο χωρών ταυτόχρονα στο NATO για τις ΗΠΑ, ωστόσο όμως η Τουρκία είχε ήδη αναβαθμισμένο ρόλο και ήδη άρχιζε να δημιουργείται μία περιφερειακή δύναμη που θα εξυπηρετούσε τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στο πλαίσιο του ελέγχου της Ανατολικής Μεσογείου και της αποκοπής της ΕΣΣΔ από τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή αλλά ταυτόχρονα θα ικανοποιούσε και τα συμφέροντα του πανίσχυρου εταίρου της στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο, Μεγάλης Βρετανίας. Η από κοινού ένταξη και των δύο χωρών στο NATO και οι διαφορετικοί αμυντικοί ρόλοι τους, έφερναν την Ελλάδα σε πιο μειονεκτική θέση συγκριτικά με την Τουρκία. Η Ελλάδα, αν και στην ουσία πιο αδύναμη να αντιμετωπίσει τη σοβιετική επίθεση,

⁸³ Σακκάς Γιάννης Δ., ο.π, σ.41.

⁸⁴ Ο.π,σ.41. Εντοπίζεται στο B.Kuniholm, The Origins of the Cold War/R.Ramazani, The Northern Tier.

⁸⁵ U.S Military Forces in Europe:The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press,1 edition ,1993 p.315. Εντοπίζεται στο RG273, POLICY PAPER, NSC 42/1,Copy No.38, 22 March 1949, op.cit, pp. 5-6.

αναμενόταν να βοηθήσει την Τουρκία, η οποία αποτέλεσε τον πρώτο σοβιετικό στόχο στα Βαλκάνια.⁸⁶

Τέλη Ιανουαρίου του 1950, διπλωματικοί κύκλοι των ΗΠΑ, σε αναφορές τους για τις σχέσεις και την πολιτική που θα ακολουθούσαν απέναντι στη Τουρκία, επισημαίνουν χαρακτηριστικά τη μέθοδο πληρωμής της τουρκικής κυβέρνησης για τη κατάθεση λιρών που θα αντιστοιχούσαν στο κόστος της αμερικανικής βοήθειας. Στόχος φυσικά ήταν η αποδέσμευση αυτών των κεφαλαίων να πάνε σε απαραίτητες και συμφωνημένες δαπάνες ενώ η επιστολή αυτή τιτλοφορείται ως *Κύριες πολιτικές και προβλήματα στις σχέσεις των ΗΠΑ με την Τουρκία* ενώ επισημαίνεται σε μνημόνιο συνομιλιών που απεστάλη σε Τούρκους αξιωματούχους και δηλώνεται η σύμφωνη γνώμη για τους όρους των ΗΠΑ από τη τουρκική πλευρά. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι η Τουρκία και οι ΗΠΑ συμφώνησαν στις 31 Ιανουαρίου 1950, για τη δημιουργία ειδικού τραπεζικού λογαριασμού της κυβέρνησης στην τουρκική κεντρική τράπεζα για την κατάθεση τουρκικών λιρών, με αναλογικό ποσό ως προς το κόστος της αμερικανικής χρηματοδοτικής βοήθειας στην Τουρκία από την οποία θα αποδεσμευτούν κεφάλαια για στρατιωτικές δαπάνες. Σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην τουρκική πρεσβεία στο Παρίσι την 1η Φεβρουαρίου, τη σύμφωνη γνώμη τους εξέφρασαν ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Necmeddin Sadak και ο Τούρκος πρεσβευτής στη Γαλλία, Numan Menemencioglu.⁸⁷

Οι ΗΠΑ ως ηγετικός πόλος του Δυτικού καπιταλιστικού στρατοπέδου απέναντι στη Σοβιετική Ένωση, για να μπορέσουν να διαφυλάξουν τα πεδία επιρροής τους αλλά ταυτόχρονα και τα νέα πεδία αγοράς που δημιουργήθηκαν όπως και τα συμφέροντα των ισχυρών συμμάχων τους που λειτουργούσαν σαν γέφυρα στην Ευρώπη για τις επιδιώξεις τους, αναγκάστηκαν να αναβαθμίσουν τη Τουρκία σαν περιφερειακή δύναμη. Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν να αυξήσουν τις στρατιωτικές τους βάσεις και να ελέγξουν τα αποθέματα πετρελαίου στον Περσικό κόλπο και τις οδούς διακίνησης τους προς τη Δύση. Έτσι ήταν ανάγκη να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του νέου κράτους που δημιουργήθηκε από τις ίδιες, του Ισραήλ, ενώ για τη διατήρηση της συνοχής της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO θα την εξασφάλιζαν μέσω της Ελλάδας και της Τουρκίας.

Ωστόσο η κατάσταση στη Μέση και Εγγύς Ανατολή μύριζε μπαρούτι και η συσσώρευση ισχυρότατων ιμπεριαλιστικών συμφερόντων άρχισε να διαφαίνεται. Το ζήτημα της Κύπρου και του δημοψηφίσματος για την ένωση με την Ελλάδα σε συνδυασμό με τις πιέσεις της ελληνικής Αριστεράς, έθεταν σε κίνδυνο την εύθραυστη συνοχή της νοτιοανατολικής πτέρυγας του NATO. Οι ΗΠΑ ήλπιζαν σε μία διευθέτηση

⁸⁶ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition ,1993 p.316.

⁸⁷ https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/pg_1224, FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, p.1224.

που θα ικανοποιούσε τις δύο μεριές και κυρίως δεν θα ρίσκαρε τη συμμαχία της Τουρκίας και την αξιοποίηση της ως προπύργιο απέναντι στην ΕΣΣΔ.

Την περίοδο εκείνη πολλά εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα ξέσπασαν και η Σοβιετική Ένωση ενίσχυσε τα κινήματα αυτά. Οι ΗΠΑ δεν είχαν χρόνο για να ρισκάρουν τους σχεδιασμούς τους. Την ίδια στιγμή όμως, με το ανταποικιακό κίνημα που ξέσπασε, την αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων, σε αρκετές περιοχές παλιότερα αποικιακά συμφέροντα της Μεγάλης Βρετανίας κυρίως, έμπαιναν σε κίνδυνο. Αυτή η κατάσταση θα άρχιζε να προκαλεί τις πρώτες αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις εντός της συμμαχίας του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία, συνέχιζε να εξελίσσεται σε περιφερειακή δύναμη με σημαντική επιρροή στην Ανατολική Μεσόγειο και επεδίωκε συνεργασία με το Ισραήλ και το εβραϊκό λόμπι στις ΗΠΑ για την ικανοποίηση των εθνικών της συμφερόντων.⁸⁸ Σε αντίθεση με την Ελλάδα, που σε κανένα σημείο δεν επέδειξε αυτονομία στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής της η οποία ήταν προσδεμένη απόλυτα στους σχεδιασμούς του Βορειοατλαντικού Συμφώνου.

⁸⁸ Σακκάς Γιάννης Δ., ο.π, σ.43.

Κεφάλαιο Δ΄

Δ.1. Ο Παπάγος στην εξουσία: Οι ΗΠΑ και το Βαλκανικό Σύμφωνο

Η περίοδος 1950-1952 χαρακτηριζόταν από την έντονη κυβερνητική αστάθεια κάτι το οποίο δεν ήθελαν οι ΗΠΑ. Οι ΗΠΑ, είχαν βρει στο πρόσωπο του Αλέξανδρου Παπάγου και τον Ελληνικό Συναγερμό τη σταθερότητα που επιζητούσαν. Έτσι, με την υιοθέτηση του πλειοψηφικού συστήματος, στις εκλογές στις 16 Νοεμβρίου 1952 και την ουσιαστική πολωμένη επιλογή μεταξύ δυο πολιτικών δυνάμεων, ο Ελληνικός Συναγερμός βοηθήθηκε και επικράτησε απέναντι στη συμμαχία κεντρώων κομμάτων, ΕΠΕΚ και του Κόμματος Φιλελευθέρων. Ο Παπάγος με τη στήριξη των ΗΠΑ και τα διαπιστευτήρια του την περίοδο του Εμφυλίου και τη μεγάλη αποδοχή που λάμβανε στις Ένοπλες Δυνάμεις ήταν καθοριστικοί παράγοντες που οδήγησαν στην επικράτηση του. Ο Ελληνικός Συναγερμός με αρχηγό τον Αλέξανδρο Παπάγο κατόρθωσε να εκπροσωπήσει το σύνολο της ενιαίας και ανασυγκροτημένης Δεξιάς κάτι που του έδωσε πολύ μεγαλύτερη διεύρυνση σε σχέση με τις εκλογές του 1951. Ο Ελληνικός Συναγερμός συγκέντρωσε 49,2% των ψήφων πετυχαίνοντας πρωτοφανή κοινοβουλευτική πλειοψηφία με 247 έδρες από τις 300.⁸⁹

Η μεγάλη ήττα του Κέντρου το 1952 είχε να κάνει και με το γεγονός μίας ισχυρής κεντροαριστερής συνιστώσας που είχε αναπτυχθεί εντός του Κέντρου ενώ με το θάνατο του Νικόλαου Πλαστήρα το καλοκαίρι του 1953, ουσιαστικά η ΕΠΕΚ ολοκλήρωσε τον πολιτικό της βίο. Η ΕΔΑ αποφάσισε την αυτόνομη κάθοδο της με στόχο να μπορέσει να κρατήσει τον έλεγχο ενός σημαντικού τμήματος του εκλογικού σώματος και συγκέντρωσε 9,55%.⁹⁰

Ο Αλέξανδρος Παπάγος κατόρθωσε να πετύχει την πρώτη μεταπολεμικά μονοκομματική κυβέρνηση κάτι που έδινε μακροχρόνια προοπτική στην εξωτερική πολιτική της χώρας και τον προσανατολισμό της καθώς και στα εσωτερικά ζητήματα που εκφράστηκε και με το διάδοχο πολιτικό κόμμα την ΕΡΕ. Βασική κινητήρια δύναμη του Ελληνικού Συναγερμού ήταν τα νέα μεσαία αστικά στρώματα που αναδείχθηκαν τη δεκαετία του 1940 και στόχευαν στη διαχείριση της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ανάπτυξης και ανασυγκρότησης της χώρας ενώ αντιτάχθηκαν στον «εαμικό κίνδυνο» ενώ το ίδιο συνέβη και με τα μικροαστικά στρώματα.⁹¹

Όπως προαναφέρθηκε, ο Παπάγος ήταν η βασική επιλογή των ΗΠΑ που θα εγγυόταν τον σταθερό προσανατολισμό της χώρας στο ΝΑΤΟ και στους σχεδιασμούς των ΗΠΑ ενώ θα εξασφάλιζε και πολιτική σταθερότητα. Από την αρχή της κυβερνητικής του θητείας, ο Αλέξανδρος Παπάγος στις 17 Δεκεμβρίου 1952, στη Βουλή, κατά τη διάρκεια των προγραμματικών του δηλώσεων, σχετικά με την

⁸⁹ Νικολακόπουλος Ηλίας, ο.π, σ.23-24.

⁹⁰ Ο.π, σ.24-25.

⁹¹ Ο.π, σ.25-26.

εξωτερική πολιτική της χώρας, διακήρυξε την προσήλωση της κυβέρνησης του Ελληνικού Συναγερμού στο ΝΑΤΟ, τον ΟΗΕ και την επιδίωξη φιλικών σχέσεων με άλλες χώρες κάτι που ουσιαστικά δεν δείχνει ιδιαίτερες διαφορές από τις θέσεις του Κέντρου. Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στις σχέσεις με τη Γιουγκοσλαβία και τη Τουρκία με τον ίδιο να υποστηρίζει ότι η ανάπτυξη της Ελληνοτουρκικής συνεργασίας σε όλους τους τομείς, αποτελεί τη κυριότερη εγγύηση για την ασφάλεια τους και για την κατοχύρωση της ειρήνης στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο. Ο ίδιος μάλιστα, μιλώντας για τη Γιουγκοσλαβία την χαρακτήρισε ως «*προκεχωρημένο φυλάκιο του ελεύθερου κόσμου*». ⁹² Είναι γεγονός βαρύνουσας σημασίας για την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων των τριών γειτονικών κρατών, ότι υπήρξε πολύ καθοριστική αγγλοαμερικανική διαμεσολάβηση η οποία προώθησε την προσέγγιση μεταξύ της Αθήνας και του Βελιγραδίου και, με τη συμμετοχή της Άγκυρας, καθώς έτσι άνοιξε ο δρόμος για το Βαλκανικό Σύμφωνο. ⁹³

Ωστόσο, εκεί που φάνηκε ότι το ζήτημα θα έφερνε σε δύσκολη θέση τη κυβέρνηση ήταν το Κυπριακό. Ο Αλέξανδρος Παπάγος, αφού τόνισε τη στενή συνεργασία με τις Ηνωμένες Πολιτείες, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία εκφράζοντας ευγνωμοσύνη για την αμερικανική βοήθεια στην Ελλάδα, για το Κυπριακό ζήτημα είπε μόνο τη φράση: «*Όσον αφορά το Κυπριακό ζήτημα, το οποίο, είναι φυσικό, συνέχει τις καρδιές όλων των Ελλήνων, η Κυβέρνηση θα το αντιμετωπίσει εντός του πλαισίου της σημερινής πραγματικότητας*». ⁹⁴

Στον τομέα της οικονομίας, ο Μαρκεζίνης μέσω της υποτίμησης της δραχμής εκτιμούσε ότι θα προσέλκυε επενδύσεις από το εξωτερικό. Ο Ελληνικός Συναγερμός δεχόταν εξάλλου ισχυρές επιρροές από αντίρροπα οικονομικά συμφέροντα με διαφορές στις απόψεις και τις επιδιώξεις τους. Βασικός στόχος ήταν για τη κυβέρνηση η συγχώνευση των τραπεζών κάτι που ήταν η πρώτη ισχυρή κυβερνητική παρέμβαση στην οικονομία. Στις 7 Ιανουαρίου 1953 το Υπουργείο Συντονισμού έκανε γνωστή τη συγχώνευση της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος και της Τράπεζας Αθηνών με διοικητή των Κ.Ηλιάσκο. Η απώλεια της αυτοτέλειας της Εθνικής τράπεζας από αντίπαλο συγκρότημα δημιούργησε τριβές στο κυβερνητικό στρατόπεδο ενώ οι φόβοι των εργαζομένων για απολύσεις ήταν έκδηλοι. Ο Μαρκεζίνης ήθελε να αποφύγει πιθανή σύγκρουση με τους τραπεζοϋπαλλήλους ενώ η κυβέρνηση Παπάγου υποστήριζε το σχέδιο μιας μεγάλης τράπεζας οργάνου βιομηχανικών επενδύσεων. Η Αμερικανική Οικονομική Αποστολή ήταν απόλυτα σύμφωνη με τη συγχώνευση. Ο νέος αρχηγός της Αποστολής Μπάροους που είχε αντικαταστήσει τον Λάπαμ, τη χαρακτήρισε «εξαιρετικά σημαντικό γεγονός για την οικονομική ζωή της χώρας». ⁹⁵

Στις 9 Ιανουαρίου 1953, οι υπάλληλοι της Εθνικής κήρυξαν πανελλαδική απεργία διαμαρτυρόμενοι για τη συγχώνευση και τις σχεδιαζόμενες εκκαθαρίσεις του προσωπικού. Η απεργία πέτυχε μεγάλη αποδοχή και συμμετοχή αναγκάζοντας το κεντρικό κατάστημα αλλά και όλα τα υποκαταστήματα της Εθνικής ουσιαστικά να νεκρώσουν. Ο Παπάγος ήταν ανένδοτος στο σχεδιασμό του και στις 21 Ιανουαρίου

⁹² Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.24-26.

⁹³ The Balkans in the Cold War, edited by Svetozar Rajak, Konstantina E.Botsiou, Eirini Karamouzi, Evanthis Hatzivassiliou, *The Balkans and the Creation of the Cold War Order*, 2017, p.20.

⁹⁴ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.27.

⁹⁵ Ο.π, σ.38.

εξαπέλυσε απειλές στους εργαζομένους, προειδοποιώντας με επιστράτευση τους απεργούς κάτι που τελικά οδήγησε στην λύση της απεργίας.⁹⁶

Την ίδια περίοδο, πολύ σημαντικές ζυμώσεις πραγματοποιούνταν στα Βαλκάνια, μεταξύ της Ελλάδας, της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας με απώτερο σκοπό τη σύναψη Βαλκανικού Συμφώνου. Οι ΗΠΑ υποστήριζαν τη δημιουργία ενός τέτοιου συμφώνου καθώς και το ότι έπρεπε να γίνει το συντομότερο δυνατό. Ωστόσο η κατάσταση ήταν περίπλοκη με έντονες ενδοσυμμαχικές αντιθέσεις να εκφράζονται εντός του NATO. Στο Βαλκανικό Σύμφωνο, βασική αντίδραση εξέφρασε η Ιταλία καθώς βρισκόταν σε πολύ σοβαρή διένεξη με τη Γιουγκοσλαβία για τη Τεργέστη ενώ κάτι που πρέπει να επισημανθεί είναι το γεγονός ότι οι κυβερνήσεις της Ιταλίας δεν εγκατέλειπαν την προοπτική να έχει η χώρα τους βασικό λόγο στο NATO. Αυτό το διπλωματικό παρασκήνιο έβαζε μικρά εμπόδια στην προσπάθεια των ΗΠΑ να αναχαιτίσουν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης και να την αποκλείσουν από εμπορικούς δρόμους συμφερόντων τους. Είναι γεγονός ότι από πολύ νωρίτερα είχε ξεκινήσει η προσπάθεια προσέγγισης της Ελλάδας με τη Γιουγκοσλαβία όταν ήδη από το 1951 αποφάσισαν να αποκαταστήσουν τη διπλωματική και τη σιδηροδρομική επικοινωνία τους που είχε διακοπεί κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου.⁹⁷

Από το τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου, το ζήτημα της Τεργέστης, άρχισε να αποτελεί πολύ σημαντικό πεδίο αντικρουόμενων συμφερόντων ανάμεσα στην Ιταλία και τη Γιουγκοσλαβία. Οι σύμμαχοι ήταν αρνητικοί στο ενδεχόμενο να καταλάβουν οι Παρτιζάνοι την Τεργέστη, υπό τον φόβο της εξάπλωσης του κομμουνισμού στη βόρεια Ιταλία και την ανατολική Αυστρία. Στα μεταπολεμικά βρετανικά σχέδια η πόλη της Τεργέστης αποτελούσε σημαντικό εμπορικό κόμβο προς την κεντρική Ευρώπη και η Αγγλία δεν επιθυμούσε αυτό το κόμβο να τον διαχειρίζονται παρτιζάνοι. Ο Τίτο, δεν δίστασε να προτείνει στις ΗΠΑ να χρησιμοποιηθούν οι ένοπλες δυνάμεις της για να εδραιώσει τα μεταπολεμικά της συμφέροντα στην περιοχή της Αδριατικής και σε μια περιοχή όπου ο ιταλικός πληθυσμός αποτελούσε μειονότητα.⁹⁸

Ο Ιταλός πρωθυπουργός Ντε Γκάσπερι στις 8 Ιανουαρίου επισκέφθηκε την Αθήνα όπου τον υποδέχτηκε ο Αλέξανδρος Παπάγος, ο Υπουργός Εξωτερικών Στέφανος Στεφανόπουλος. Ο Ιταλός πρωθυπουργός υποστήριξε ότι μόνο με τη συμμετοχή της Ιταλίας θα ήταν βιώσιμο το Βαλκανικό Σύμφωνο. Οι ΗΠΑ επιθυμούσαν τη συμμετοχή της Ιταλίας στο Σύμφωνο όμως η Ιταλία έβαζε όρο για τη συμμετοχή της να ρυθμιστεί το θέμα της Τεργέστης σύμφωνα με την ιταλική πλευρά. Στα τέλη του ίδιου μήνα, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Κιοπρουλού επισκέφθηκε το Βελιγράδι για συνομιλίες με τον στρατάρχη Τίτο ενώ αργότερα επισκέφθηκε την Αθήνα για να ενημερώσει την ελληνική κυβέρνηση για την πορεία των συνομιλιών με τη Γιουγκοσλαβία. Έτσι τα πράγματα οδεύουν προς την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου παρά τις ιταλικές αντιρρήσεις.⁹⁹

⁹⁶ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.41.

⁹⁷ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.150.

⁹⁸ Μάρκου, Δημήτριος, Η Σύγκριση της Συμμαχικής Πολιτικής στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα: 1944-1949, ΠΜΣ Κατεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αθήνα 2014,σ.44

⁹⁹ Λιναρδάτος Σπύρος, ο.π, σ.42.

Είναι χαρακτηριστική η αναφορά του διπλωμάτη Τζέιμς Κλέμεντ Νταν την 1^η Φεβρουαρίου 1953, όπου τότε ήταν πρέσβης των ΗΠΑ στο Παρίσι. Ο Νταν, σε συνάντηση του με τον Ιταλό πρωθυπουργό μίλησαν για το Βαλκανικό Σύμφωνο μεταξύ Ελλάδας Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας με τον Ιταλό πρωθυπουργό Αλτσίντε ντε Γκάσπερι να εκφράζει την έντονη αντίδραση του. Συγκεκριμένα ο Νταν στην αναφορά του στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ επισημαίνει ότι Ντε Γκάσπερι, επανέλαβε το ζήτημα της Τεργέστης, ως θέμα ύψιστης σημασίας και απόλυτης μυστικότητας. Δήλωσε ότι θα ήταν δύσκολο να εκπονηθεί ένα βαλκανικό αμυντικό πρόγραμμα, συμπεριλαμβανομένης της Τουρκίας, της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, αλλά ακόμα και εάν αυτό γίνει στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ, θα ήταν δύσκολο να υλοποιηθεί, εφόσον υπήρχε μια πολύ σοβαρή εκκρεμότητα εδαφικής διαμάχης μεταξύ της Ιταλίας και της Γιουγκοσλαβίας.¹⁰⁰

Ωστόσο, όποιες αντιδράσεις κι αν είχαν εκφραστεί εντός του ΝΑΤΟ, οι ΗΠΑ ως βασικό σκοπό της εξωτερικής τους πολιτικής δεν είχαν απλά στόχο να συγκρατήσουν την επιρροή της ΕΣΣΔ αλλά και την απαγκίστρωση των συμμαχικών σε αυτή κρατών και την «απειλή» του σοσιαλιστικού στρατοπέδου απέναντι στα συμφέροντα των ΗΠΑ. Έτσι οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να αξιοποιήσουν την απομόνωση της Γιουγκοσλαβίας και τη σύγκρουση Τίτο -Στάλιν. Η αμερικανική ηγεσία αρνούνταν να αναγνωρίσει το status quo στην Ανατολική Ευρώπη. Στόχος της « η απελευθέρωση των λαών δορυφόρων της ΕΣΣΔ». Η πολιτική της απελευθέρωσης διακηρύχθηκε από τους ρεπουμπλικάνους στην προεδρική προεκλογική εκστρατεία του 1952 όταν έπειτα από μια συνομιλία του Ντάλλες με τον Άιζενχauer, ο πρώτος ανέφερε ότι «η πολιτική της αναχαίτισης αποτελούσε εισιτήριο για το τρίτο παγκόσμιο πόλεμο και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα έπρεπε να προσπαθήσουν να απαγκιστρώσουν τους δορυφόρους από τη Ρωσία».¹⁰¹

Έντονο διπλωματικό παρασκήνιο όπως ήταν λογικό εξελισσόταν στις αρχές του 1953, ενόψει της σύναψης του Βαλκανικού Συμφώνου. Ο πρέσβης των ΗΠΑ, Πιουριφόντ αποστέλλει εκτενή αναφορά στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ στις 28 Ιανουαρίου 1953, με την οποία επισημαίνει βασικούς άξονες της συζήτησης του Αμερικανού διπλωμάτη με τον Τούρκο Υπουργό Εξωτερικών Κιοπρουλού αναφορικά με τις διαπραγματεύσεις Ελλάδας Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας εκθέτοντας κάποια πολύ κρίσιμα συμπεράσματα του. Παράλληλα αναδεικνύεται ο ρόλος του Τίτο στις διαπραγματεύσεις και η σημασία των κινήσεων του για τον αμερικανικό παράγοντα. Ο Πιουριφόντ υποστηρίζει ότι ο Τίτο ανέλαβε την πρωτοβουλία να προτείνει τριμερή συνθήκη φιλίας μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας-Γιουγκοσλαβίας. Ο Τίτο εξήγησε ότι μια τέτοια τριμερής συμφωνία θα ήταν εξαιρετικά χρήσιμη και για την εξομάλυνση της εσωτερικής γιουγκοσλαβικής κοινής γνώμης και ότι θα παρείχε χρήσιμη ψυχολογική και προπαγανδιστική επιρροή διεθνώς έναντι των Σοβιετικών.¹⁰²

¹⁰⁰ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v05p2/d264>, FRUS, 1952–1954, Western European Security, Volume V, Part 2, Telegram - The Ambassador in France (Dunn) to the Department of State, p.1552.

¹⁰¹ Χοροβίτς, Ντειβιντ, ο.π, σ.404.

¹⁰² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d320>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, 668.811/1–2853: Telegram, No. 320 The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.613.

Ο έμπειρος διπλωμάτης, δίνει μάλιστα τη στρατηγική γραμμή στους συναδέλφους του στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ για το πως να χειριστούν τις προτάσεις που θα ακούσουν από τα τρία μέλη που θα συνάψουν τη συμφωνία, προτάσσοντας ως βάση αποδοχής του συμφώνου τα συμφέροντα και τους στρατηγικούς σχεδιασμούς του Βορειοατλαντικού Συμφώνου ενώ αναδεικνύονται οι ενδοσυμμαχικές αντιθέσεις στη διένεξη της Ιταλίας με τη Γιουγκοσλαβία στη διένεξη για τη Τεργέστη. Συγκεκριμένα ο Πιουριφόν προειδοποιεί τους συναδέλφους του στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, να ξεκαθαρίσουν πως οποιαδήποτε συμφωνία συναφθεί, θα πρέπει η Ελλάδα και η Τουρκία να μην παρεκκλίνουν από τις υποχρεώσεις τους στο ΝΑΤΟ. Ο Κιοπρούλου θεωρούσε ότι μια τέτοια συμφωνία δεν χρειάζεται να υποβληθεί στο ΝΑΤΟ για επικύρωση, ούτε υπάρχει ανάγκη να περιμένει περαιτέρω παρεμβάσεις από τις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και τη Γαλλία πριν προχωρήσει. Ο Κιοπρούλου, σύμφωνα με τον Πιουριφόν, πρότεινε να υπάρξει ιταλική συμμετοχή στις συζητήσεις καθώς επίσης έδειξε και την προθυμία του να βοηθήσει στην επίλυση της ιταλικής-γιουγκοσλαβικής διαμάχης. Ο Κιοπρούλου κάλεσε τον Ιταλό Πρέσβη και μίλησε για τις συνομιλίες του με τον Τίτο όσον αφορά την Ιταλία. Συνολικά, ο Κιοπρούλου ήταν ικανοποιημένος με την πρόοδο στις συνομιλίες στη Γιουγκοσλαβία και στη συνέχεια στην Αθήνα.¹⁰³

Ενώ οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου προχωρούσαν, ο αμερικανικός παράγοντας ανησυχούσε για την προοπτική αυτής της συμμαχίας από την οπτική ενδεχόμενης επίθεσης από κάποιο σοσιαλιστικό κράτος και το ποια θα ήταν η αντίδραση της Ελλάδας και της Τουρκίας και συνεπώς του ΝΑΤΟ. Αυτό που ωστόσο αξίζει να επισημανθεί είναι η ικανοποίηση του αμερικανικού παράγοντα για την έκβαση των διαπραγματεύσεων καθώς όπως σημειώθηκε, βασικός στόχος και στρατηγική της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ στα Βαλκάνια, δεν ήταν πλέον η συγκράτηση της σοβιετικής επιρροής βάσει των μεταπολεμικών συμφωνιών και διαμορφωθέντων συσχετισμών.

Στόχος ήταν η αναδίπλωση της σοβιετικής επιρροής και η Γιουγκοσλαβία θα διαδραμάτιζε πολύ σημαντικό ρόλο σε αυτή την προοπτική. Ο Πιουριφόν σε αναφορά που συντάσσει στις 14 Φεβρουαρίου 1953 για το Στέιτ Ντιπάρτμεντ, αναφέρει πως οι ελληνοτουρκικές-γιουγκοσλαβικές διαπραγματεύσεις κινούνται ομαλά και σύμφωνα με τους όρους των ΗΠΑ. Στις 7 Φεβρουαρίου, τονίστηκε η ανησυχία του Υπουργείου Εξωτερικών, ότι οι τριμερείς στρατιωτικές διαπραγματεύσεις δεν θα οδηγήσουν σε δεσμεύσεις που θα μπορούσαν, εάν η Γιουγκοσλαβία δεχτεί επίθεση, να περιλαμβάνουν πρώτα την Ελλάδα και την Τουρκία. Ο Πιουριφόν εκτιμά τη σημασία που έχει η σύναψη συμφωνίας μεταξύ των τριών αυτών κρατών, καθώς σε περίπτωση επίθεσης κατά των Γιουγκοσλάβων από σοβιετικά κράτη, συμπεριλαμβανομένης της Βουλγαρίας, θα ήταν προς το συμφέρον του δυτικού στρατοπέδου και, ως εκ τούτου,

¹⁰³ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d320>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, 668.811/1–2853: Telegram, No. 320 The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.614.

των ΗΠΑ η συμφωνία αυτή, καθώς η Ελλάδα και η Τουρκία θα έσπευδαν αμέσως στη βοήθειά τους αναχαιτίζοντας ενδεχόμενη σοβιετική επίθεση.¹⁰⁴

Η πολιτική των ΗΠΑ αναφορικά με το Βαλκανικό Σύμφωνο, αποτυπώνεται στους υπολογισμούς των Αμερικάνων για ενδεχόμενη πολεμική σύγκρουση στα Βαλκάνια. Ο Πιουριφόν δίνει μεγάλη έμφαση στους χειρισμούς που πρέπει να γίνουν εντός του ΝΑΤΟ σε ενδεχόμενο πολεμικής σύγκρουσης ενώ παρεμβαίνει στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής των δύο γειτονικών κρατών ακόμα και στο τρόπο με τον οποίο θα υπογράψουν το Βαλκανικό Σύμφωνο. Σε τηλεγράφημα που έστειλε στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, υποστηρίζει πως εάν ορισμένες ή όλες οι άλλες δυνάμεις του ΝΑΤΟ σπεύσουν σε βοήθεια εκείνων που εμπλέκονται στη συγκεκριμένη συμφωνία, η επέμβαση τους θα εξαρτάται από τα στρατιωτικά σχέδια και τις ικανότητες του ΝΑΤΟ και εν μέρει από τις πολιτικές ανάγκες. Ο ίδιος δεν πιστεύει ότι η Ελλάδα και η Τουρκία πρέπει να αναβάλλουν τις συνομιλίες για στρατιωτικά θέματα, με τέτοιο τρόπο ώστε να αποφευχθεί οποιαδήποτε πρόβλημα στις σχέσεις με τον Τίτο. Αντιθέτως, ο Πιουριφόν εκτιμά ότι το ΝΑΤΟ μπορεί να επωφεληθεί από την εξέλιξη αυτών των συνομιλιών ώστε να έρθει η Γιουγκοσλαβία στο πεδίο του στρατηγικού σχεδιασμού του ΝΑΤΟ. Η Ελλάδα εξαρτάται από την υποστήριξη των ΗΠΑ σε περίπτωση που τα στρατεύματά τους δεσμευτούν να συνδράμουν σε μία ενδεχόμενη επίθεση ενάντια στη Γιουγκοσλαβία. Η Ελλάδα ανέμενε καθοδήγηση από τις ΗΠΑ αναφορικά με την διεξαγωγή της τριμερούς στρατιωτικής διαπραγματεύσεως. Η Ελλάδα και η Τουρκία εξάλλου είχαν δηλώσει ότι θα αποφύγουν τυχόν παραβιάσεις των υποχρεώσεών τους στο ΝΑΤΟ. Γι' αυτό το λόγο ο Πιουριφόν εκτίμησε πως οι ΗΠΑ έπρεπε να κρατήσουν στενή επαφή με την ελληνική και τουρκική κυβέρνηση κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και σταδιακά να συντονίσουν τον τριμερή σχεδιασμό σύμφωνα τα σχέδια του ΝΑΤΟ.¹⁰⁵

Έτσι, κάτω από αυτό το έντονο διπλωματικό παρασκήνιο και τους γεωστρατηγικούς σχεδιασμούς των ΗΠΑ, πραγματοποιείται το Βαλκανικό Σύμφωνο. Συγκεκριμένα, στις 23 Φεβρουαρίου έφτασε στην Αθήνα ο Γιουγκοσλάβος υπουργός Εξωτερικών και στις 25 Φεβρουαρίου μονογραφεί με τον Στέφανο Στεφανόπουλο και τον Τούρκο υφυπουργό Μπικίς, το Πολιτικό Σύμφωνο ανάμεσα στη Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα και τη Τουρκία. Η επόμενη και τελική συνάντηση πραγματοποιήθηκε στην Άγκυρα, όπου στις 28 Φεβρουαρίου οι τρεις υπουργοί Εξωτερικών, Πόποβιτς, Στεφανόπουλος και Κιοπρουλού υπογράφουν στο Μέγαρο Μουσαφίρ Κιόσκ Τσάνκαγια, το *«Σύμφωνο με τίτλο Συνθήκη Φιλίας και Συνεργασίας μεταξύ του Βασιλείου της Ελλάδος, της Τουρκικής Δημοκρατίας και της Ομοσπόνδου Λαϊκής*

¹⁰⁴ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d324>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram - The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.622.

¹⁰⁵ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d324>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram - The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State,, p.623.

Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας». Το κείμενο των τριών κρατών διακήρυξε την πίστη του στις αρχές του ΟΗΕ για ειρήνη και υπογράμμισε την απόφαση των τριών κρατών *«...να προασπίσουν την ελευθερία και την ανεξαρτησία των λαών αυτών ως και την εδαφική τους ανεξαρτησία εναντίον πάσας εξωτερικής ασκούμενης βίας».* Οι κυβερνήσεις των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας όπως ήταν επόμενο δέχτηκαν με πολύ μεγάλη ικανοποίηση την υπογραφή του Βαλκανικού Συμφώνου.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.45-46.

Δ.2. Το Συναγερμικό κράτος - Η συμφωνία για τι στρατιωτικές βάσεις του 1953 και η Συναγερμική περίοδος μέχρι το τέλος του 1954

Την ίδια περίοδο αυτού του έντονου διπλωματικού παρασκηνίου της υπογραφής του Βαλκανικού Συμφώνου μεταξύ Ελλάδας, Τουρκίας και Γιουγκοσλαβίας, η κατάσταση στο εσωτερικό της πρώτης, γινόταν ακόμα πιο δύσκολη με την ανεργία να καλπάζει, τις στρατιωτικές δαπάνες να επιβαρύνουν τον ήδη επιβαρυνόμενο κρατικό προϋπολογισμό. Τους επόμενους μήνες της υπογραφής του Βαλκανικού Συμφώνου, μέχρι την υπογραφή της συμφωνίας για τις στρατιωτικές βάσεις με τις ΗΠΑ και την ανάδειξη και του Κυπριακού ζητήματος, στο μέτωπο της οικονομίας υπήρξαν πολύ σημαντικές εξελίξεις με το βιοτικό επίπεδο του ελληνικού λαού να βρίσκεται σε οριακό σημείο.

Σύμφωνα με στοιχεία που έδωσε ο υπουργός Εργασίας Ε.Γονής, οι άνεργοι έφτασαν τους 160.000 και οι υποαπασχολούμενοι τους 500.000. Οι απολύσεις εργατοϋπαλλήλων από διάφορες επιχειρήσεις κυρίως βιομηχανικές, ξεπέρασαν τις 20.000. Η Ελλάδα συγκριτικά με τις άλλες χώρες του ΝΑΤΟ, διέθετε το μικρότερο ποσοστό του εθνικού εισοδήματος για επενδύσεις (8,5%) και το μεγαλύτερο για στρατιωτικές δαπάνες. Αποτέλεσμα της απουσίας σοβαρών παραγωγικών επενδύσεων είναι ο αργός ρυθμός στην οικονομική ανάπτυξη όταν στα κράτη της Δυτικής Ευρώπης οι ρυθμοί ανάπτυξης κυμαίνονταν μεταξύ του 5 ως 10%, στην Ελλάδα έφτανε μόλις το 2%.¹⁰⁷

Όπως αναφέρθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, βασικός στόχος της κυβέρνησης στην οικονομική πολιτική ήταν η συγχώνευση τραπεζών καθώς και η προοπτική υποτίμησης της δραχμής με σκοπό την προσέλκυση ξένων επενδύσεων, σχεδιασμοί που είχαν την υποστήριξη και έγκριση των ΗΠΑ. Στις 9 Απριλίου ο Μαρκεζίνης ανακοίνωσε ότι η επίσημη σχέση της τιμής αμερικανικού νομίσματος και δραχμής καθορίζεται στις 30.000 δραχμές το δολάριο. Ο Μαρκεζίνης τόνισε τη σύμπραξη με αυτή την απόφαση του Διεθνές Νομισματικού Ταμείου και της Νομισματικής Επιτροπής. Ωστόσο η απόφαση αυτή δεν ήταν κάτι που δεν γνώριζαν αρκετοί. Αυτό που γνώριζαν λίγοι, ήταν το ποσοστό της υποτίμησης και την ακριβή ημερομηνία που θα γινόταν η εξαγγελία του μέτρου. Αυτό εκτός από το Μαρκεζίνη το γνώριζαν και ο υπουργός Εμπορίου Καψάλης, ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Μαντζαβίνος και οι δύο σύμβουλοι της αμερικανικής πρεσβείας Γιοστ και Κοσνάντζο.¹⁰⁸

Η υποδοχή της είδησης από τον αστικό Τύπο ήταν διθυραμβική. Χαρακτηριστική αντίδραση είναι αυτή από *Το Βήμα* να υποδέχεται αυτή την εξέλιξη

¹⁰⁷ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.57.

¹⁰⁸ Ο.π, σ. 62.

για την οικονομία της χώρας με μεγάλη ελπίδα καθώς και η έγκριση της απόφασης αυτής από τις ΗΠΑ, με τίτλο κειμένου στο πρωτοσέλιδο *Με την ελπίδα και την ευχήν της επιτυχίας της αποφάσεως*, στο οποίο χαρακτηριστικά μεταξύ άλλων αναφέρεται: *Ότι η Κυβερνητική απόφαση στηρίζεται επί θετικής υγειούς βάσεως και δύναται κανείς να στηρίξει επ' αυτής αισιόδοξες προβλέψεις, αποδεικνύεται από τρία γεγονότα τα οποία ανέφερε και ανέλυσε ο κ.Μαρκεζίνης κατά το χθεσινό ραδιοφωνικό του λόγο. Το ένα γεγονός είναι ότι τη κυβερνητική απόφαση ενέκρινε η Νομισματική Επιτροπή με τα ξένα μέλη της. Το δεύτερο και σπουδαιότερο ότι την ανάγκη και τη σκοπιμότητα της αναγνώρισης της πραγματικής σχέσης Δραχμής προς Δολάριο και τα άλλα ξένα συναλλάγματα ενέκρινε το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που έπρεπε να ερωτηθεί κατά τις υφιστάμενες συμβάσεις για τη μεταρρύθμιση και να δώσει τη γνώμη του. Και το τρίτο ότι η Αμερικανική Κυβέρνηση κατασταθείσα και αυτή εγκαίρως ενήμερη της Ελληνικής αποφάσεως δέχτηκε να την ενισχύσει και να τη στηρίξει δια της αποδοχής μεγάλων παραγγελιών βασικών τροφίμων, σίτου, ζάχαρης, κατεψυγμένου κρέατος, οσπρίων, γάλακτος, συνολικής αξίας 35.000.000 δολαρίων. Χάρης στην Αμερικανική αυτή συνεργασία και στα ήδη υπάρχοντα στα χέρια του Κράτους παλαιότερα αποθέματα τροφίμων, αντιμετωπίζεται επαρκώς κατά τη μεταβατική περίοδο ο κίνδυνος ανατίμησης των αναγκαίων της ζωής στο εσωτερικό λόγω της μεταρρύθμισης...Ο χθεσινός λόγος του κ.Μαρκεζίνη συνδέεται και με πολλές άλλες συνέπειες της βασικής κυβερνητικής απόφασης σε σχέση με την αξία της δραχμής όπως είναι η νομιμοποίηση δανείων στο εσωτερικό ξένου συναλλάγματος πράγμα που έχει προφανή σκοπό να διευκολύνει την εισροή εξωτερικών κεφαλαίων και η διευκόλυνση της εξόφλησης σε δραχμές των δανείων από χρυσές λίρες.*¹⁰⁹

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, κατά τη διάρκεια των προγραμματικών δηλώσεων του Παπάγου το Δεκέμβριο του 1952 στη Βουλή, αντιδράσεις προκλήθηκαν για τα όσα επεσήμανε για το Κυπριακό ζήτημα. Εκτός από την πρώτη μεγάλη απεργία των τραπεζοϋπαλλήλων, η επόμενη μεγάλη αντίδραση απέναντι στη κυβέρνηση θα ερχόταν γύρω από αυτό το ζήτημα. Έτσι εξακολουθούσε να ενισχύεται η δομή του μεταπολεμικού αστυνομικού κράτους, ώστε να εξασφαλίσει την σιωπή της κοινωνίας με τα σώματα ασφαλείας να έχουν πολύ σημαντικό ρόλο. Αυτό που όμως εκτός από την απεργία, κατέδειξε τον πολιτικό προσανατολισμό της κυβέρνησης Παπάγου και της κυβέρνησης του απέναντι στις λαϊκές αντιδράσεις, είναι η καταστολή που επιβλήθηκε στη μεγαλειώδη φοιτητική διαδήλωση για το Κυπριακό στις 8 Μαρτίου 1953 αλλά και στην Εργατική Πρωτομαγιά του ίδιου έτους.

Στις 8 Μαρτίου 1953, είχε λάβει χώρα πολυπληθής πανσπουδαστική συγκέντρωση με συμμετοχή φοιτητών, μαθητών στο προαύλιο του Πανεπιστημίου όπου διαβάστηκε μήνυμα του Μακάριου όπου είχε πραγματοποιήσει περιοδεία στις ΗΠΑ, την Αγγλία και είχε φτάσει στην Αθήνα. Συνθήματα που κυριαρχούσαν ήταν η ένωση της Ελλάδας με τη Κύπρο, κατά της Αγγλίας και οι πρώτες εκφράσεις αντιαμερικανισμού από τον ελληνικό λαό. Η αστυνομία προσπάθησε βίαια να διαλύσει

¹⁰⁹ Εφημερίδα Το Βήμα, αρ.φ.2420, Παρασκευή 10 Απριλίου 1953, *Με την ελπίδα και την ευχήν της επιτυχίας της αποφάσεως*.

τη συγκέντρωση με αποτέλεσμα να προκληθούν πολλοί τραυματισμοί. Η συγκέντρωση διαλύθηκε έπειτα από έκκληση του Μακαρίου.¹¹⁰

Την ίδια ακριβώς αντιμετώπιση είχε το Συναγερμικό κράτος και κατά τη διάρκεια της Εργατικής Πρωτομαγιάς. Τότε εργαζόμενοι φώναζαν συνθήματα εναντίον της ηγεσίας της ΓΣΕΕ και της κυβέρνησης του Συναγερμού στη συγκέντρωση στο θέατρο *Κεντρικόν*. Η Αστυνομία προχώρησε σε 53 συλλήψεις με τους περισσότερους από τους συλληφθέντες εργαζόμενους να οδηγούνται σε εξορία στον Άγιο Ευστράτιο.¹¹¹

Η κατάσταση με τη βίαιη καταστολή δεν ήταν κάτι το ασυνήθιστο για τον πολιτικό βίο της χώρας. Ωστόσο η σύνθεση και η δομή του κράτους παρέπεμπε σε καθεστώς που νοσηματοδοτήθηκε από την αντιπολίτευση της εποχής ως *Συναγερμικό Κράτος*. Η αντιπολίτευση είχε κατηγορήσει τη κυβέρνηση για την επαναφορά στο στράτευμα των κινηματιών του ΙΔΕΑ καθώς και το γεγονός ότι ο ΙΔΕΑ ήταν το κύριο όργανο διπλού ελέγχου και κατασκοπείας των Αμερικάνων στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις. Η επαναφορά ωστόσο από τον Παπάγο στο στρατό και σε καίριες θέσεις στρατιωτικών του ΙΔΕΑ, συνδέεται και με την ίδρυση το Μάιο του 1953 της ΚΥΠ, της Κεντρικής Υπηρεσίας Πληροφοριών κάτι που προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις της αντιπολίτευσης. Σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του νομοσχεδίου και όπως όριζαν τα άρθρα 2 και 4 η ΚΥΠ θα ήταν υπηρεσία αυτοτελής και υποταγμένη υπό τις άμεσες διαταγές του προέδρου της κυβέρνησης.¹¹²

Η κεντρική αντιπολίτευση ωστόσο, δεν κατήγγειλε το γεγονός πως με την επαναφορά του ΙΔΕΑ και την ίδρυση της ΚΥΠ, οι αμερικανικές υπηρεσίες στερέωσαν τον έλεγχο τους στις ένοπλες ελληνικές δυνάμεις καθώς επίσης και το γεγονός πως ειδικά με την περίπτωση του συνταγματάρχη Αλέξανδρου Νάτσινα, ο οποίος είχε αποταχθεί λόγω συμμετοχής στο κίνημα του 1951, ηγετικό στέλεχος του ΙΔΕΑ που προοριζόταν για διευθυντής της ΚΥΠ και ήταν έμπιστος των ΗΠΑ, υπήρχε κίνδυνος σύνδεσης της ΚΥΠ με τη CIA. Ο Ουίλλιαμ Κουήν, μέλος της αμερικανικής στρατιωτικής αποστολής στην Ελλάδα από το 1953 ως το 1955 και σταθμάρχης της CIA στην Ελλάδα μετά την αποχώρηση του Τομ Καραμεσίνη, φρόντισε να προωθηθούν στη ΚΥΠ στενοί συνεργάτες των αμερικανικών υπηρεσιών.¹¹³

Οι ΗΠΑ, στο πλαίσιο των σχεδιασμών τους για εξασφάλιση ελέγχου στο ελληνικό κράτος και τα θεσμικά του όργανα, για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν την επιρροή τους εκτός από το πολιτικό και στρατιωτικό προσωπικό, πέτυχαν να δημιουργήσουν και τους κατάλληλους προπαγανδιστικούς μηχανισμούς. Οι μηχανισμοί αυτοί ήταν απαραίτητοι ώστε να μπορέσει να δεχθεί η ελληνική κοινή γνώμη, εκτός από την ένταξη της χώρας στο NATO και την έλλειψη υποστήριξης στο Κυπριακό ζήτημα, το πολύ σημαντικό διακύβευμα για τις ΗΠΑ της παραχώρησης

¹¹⁰ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.72.

¹¹¹ Ο.π, σ.72-73.

¹¹² Ο.π, σ.74-76.

¹¹³ Ο.π, σ.76-77. Εντοπίζεται στο Το Βήμα, 6 Απριλίου 1975, Η προετοιμασία της Δικτατορίας.

ελληνικών εδαφών για την εγκαθίδρυση στρατιωτικών βάσεων. Σε αυτό το πεδίο πολύ σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η USIS (United States Information Service) από το 1948 ως το πολύ κρίσιμο για τα συμφέροντα των ΗΠΑ στην Ελλάδα 1953.

Την περίοδο 1948-1953, ιδιαίτερα την περίοδο ένταξης της Ελλάδας στο NATO και της συμφωνίας για τις αμερικανικές βάσεις, βασική αποστολή της USIS ήταν η προβολή του έργου της Αμερικανικής Αποστολής στην Ελλάδα και ο σχεδιασμός της προπαγάνδας για τα οφέλη της αμερικανικής βοήθειας. Κεντρικοί θεματικοί άξονες ήταν η καλλιέργεια της ιδέας ότι η χορήγηση της αμερικανικής βοήθειας αποτελούσε συνέχεια του αμερικανικού φιλελληνισμού καθώς και το να ταυτίσει η ελληνική κοινή γνώμη την αμερικανική βοήθεια με την «επιβίωση» του ελληνικού έθνους. Η έννοια της επιβίωσης ήταν στενά συνδεδεμένη με τη διάσταση της κομμουνιστικής απειλής. Ωστόσο οι δύο βασικοί άξονες αυτού του σχεδιασμού ήταν αφενός η στρατιωτική ενίσχυση ενάντια στα σοσιαλιστικά κράτη και το κομμουνιστικό κίνημα στον απόηχο του Ελληνικού Εμφυλίου και αφετέρου της παραγωγικής ανασυγκρότησης και οικονομικής ανάπτυξης ως μέσων για την ιδεολογική ήττα των κομμουνιστικών αξιών.¹¹⁴

Ο Μάιος του 1953, ήταν πολύ έντονος επίσης σε διπλωματικές συναντήσεις Ελλήνων αξιωματούχων με τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα το Μάιο του 1953, ο Μαρκεζίνης συνάντησε στις ΗΠΑ τον διοικητή του Οργανισμού Κοινής Ασφάλειας, τον πρόεδρο Αϊζενχάουερ και τον υπουργό Εξωτερικών Φόστερ Ντάλλες με σκοπό τις συζητήσεις για τους στρατιωτικούς εξοπλισμούς και την άμυνα της Ελλάδας καθώς επίσης και την οικονομική κατάσταση της χώρας. Στα τέλη του ίδιου μήνα την Αθήνα επισκέφθηκε ο Φόστερ Ντάλλες και ο διοικητής του Οργανισμού Κοινής Ασφάλειας Στάσεν και πραγματοποίησαν συνομιλίες με τη κυβέρνηση. Ο Ντάλλες έδωσε μεγάλη έμφαση στον αντικομμουνιστικό αγώνα ενώ ο Στάσεν συμβούλεψε την Αμερικανική Οικονομική Αποστολή να επιμείνει στην αντιπληθωριστική πολιτική.¹¹⁵

Την ίδια στιγμή που στο διπλωματικό παρασκήνιο και στο τομέα της οικονομίας υπήρχαν έντονες ζυμώσεις και εξελίξεις, το καλοκαίρι του 1953 είχε πολλά γεγονότα. Αρχικά, στις 4 Ιουνίου κηρύχτηκε έπειτα από απόφαση της ΓΣΕΕ πανεργατική απεργία με μεγάλη επιτυχία στον ΟΤΕ, την ΟΥΛΕΝ, τον ΟΛΠ, στις τράπεζες και αλλού για 8 μέρες.¹¹⁶ Στις 2 Ιουλίου προκηρύχτηκε νέα 48ωρη απεργία της ΑΔΕΔΥ. Ωστόσο η αντιμετώπιση από τη κυβέρνηση ήταν ίδια καθώς διέταξε συλλήψεις ταχυδρομικών και υπαλλήλων του Υπουργείου Οικονομικών ενώ υπήρχε σχέδιο και για απολύσεις δημοσίων υπαλλήλων από υπουργικά συμβούλια.¹¹⁷

Κατά τη διάρκεια εκείνου του μήνα των εργατικών κινητοποιήσεων και συγκεκριμένα στις 15 Ιουνίου ο Παπάγος επισκέφθηκε ο ίδιος τη Τουρκία μαζί με τους

¹¹⁴ Λαλιούτη, Ζηνοβία, Ο άλλος Ψυχρός Πόλεμος: Η αμερικανική πολιτιστική διπλωματία στην Ελλάδα, 1953-1973, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2019, σ.147.

¹¹⁵ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.79.

¹¹⁶ Ο.π, σ.79.

¹¹⁷ Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π., σ.825.

υπουργούς Στεφανόπουλο και Σιφναίο, όπου είχε ιδιαίτερα στη Κωνσταντινούπολη θερμή υποδοχή. Στο κοινό ανακοινωθέν των δύο γειτονικών κρατών, τονίστηκε η προσήλωση των δύο χωρών στο ΝΑΤΟ και το Βαλκανικό Σύμφωνο αναφέροντας ότι *«Οι Τούρκοι και οι Έλληνες πολιτικοί ηγέται διεπίστωσαν ότι μεταξύ των δύο χωρών ουδέν ζήτημα υφίσταται, το οποίο να μη δύναται φιλικώς να λυθεί...»*. Η όξυνση του Κυπριακού που έδειχνε να κλιμακώνεται με τα συλλαλητήρια στην Αθήνα, δεν είχαν προκαλέσει ακόμα ρωγμή στις ελληνοτουρκικές σχέσεις.¹¹⁸

Στις 11 Ιουλίου πραγματοποιήθηκε η Διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών της Ελλάδας, της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας, με τους Στεφανόπουλο, Μπέμπλερ και Κιοπρουλού. Η απόφαση μεταξύ άλλων επισημαίνει ότι *«όπως οι τρεις χώρες εμμένουν εις την μετρημένην, σταθεράν και άγρυπνον στάσιν των, ίνα συμβάλουν κατά τον θετικότερον τρόπον εις την χαλάρωσιν της διεθνούς εντάσεως...»* τονίζοντας ότι *«η ανεξαρτησία της Αλβανίας θα αποτελέ σημαντικόν στοιχείον δια την ειρήνην και την σταθερότητα των Βαλκανίων...»*¹¹⁹

Στα τέλη του ίδιου μήνα, με το θάνατο του Νικολάου Πλαστήρα που επέφερε το τέλος της ΕΠΕΚ, πραγματοποιήθηκε η δίκη και η καταδίκη του Νίκου Πλουμπίδη. Ο ίδιος καταδικάστηκε βάσει του ΑΝ 375 για κατασκοπεία δις σε θάνατο και στάλθηκε στο εκτελεστικό. Ερήμην καταδικάστηκαν ο Ζαχαριάδης, Γούσιας, Μπαρτζώτας και άλλα στελέχη του ΚΚΕ. Παράλληλα, το Συναγερμικό κράτος πραγματοποίησε διώξεις στη τοπική αυτοδιοίκηση και το χώρο της Παιδείας. Η κυβέρνηση του Παπάγου πέρα από την παύση του Δημάρχου Καισαριανής και άλλων κοινοτικών και δημοτικών συμβούλων, προέβη σε εκκαθαρίσεις στην Παιδεία όπου σημειώθηκε νέα συντηρητική παλινδρόμηση με την επαναφορά της καθαρεύουσας στις Γ' και Δ' τάξεις του δημοτικού.¹²⁰

Ωστόσο οι ζυμώσεις στις εξωτερικές υποθέσεις της χώρας την ίδια στιγμή ήταν καθοριστικές. Οι τεταμένες σχέσεις του Αλέξανδρου Παπάγου με την Αυλή, αποτύπωνε και τις αντιθέσεις, στα ελληνικά πράγματα, μεταξύ των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας. Αντιθέσεις που θα αναλυθούν στο επόμενο κεφάλαιο και ουσιαστικά τερματίστηκαν με την πολύ κρίσιμη και καθοριστική εξέλιξη για τις εξωτερικές σχέσεις της Ελλάδας που ήταν η υπογραφή της Ελληνοαμερικανικής συμφωνίας για τις στρατιωτικές βάσεις.

Η αναγκαστική μετάταξη της Ελλάδας από τη σφαίρα επιρροής της Μεγάλης Βρετανίας σε αυτή των ΗΠΑ έφερε κάποιες δομικές αλλαγές στο τρόπο που ασκείται η ξένη επιρροή. Μια χαρακτηριστική διαφορά ήταν η υποστήριξη της Μεγάλης Βρετανίας στο μοναρχικό θεσμό, η οποία έβλεπε την αποδυνάμωση της φιλοβρετανικής ελληνικής μοναρχίας και την πολιτική υποβάθμιση του φιλοβασιλικού αρχηγού των Φιλελευθέρων Σοφοκλή Βενιζέλου από τις ΗΠΑ οι οποίες στήριζαν τον Αλέξανδρο Παπάγο ως παράγοντα πολιτικής σταθερότητας στην Ελλάδα. Οι

¹¹⁸ Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.824.

¹¹⁹ Ο.π, σ.826.

¹²⁰ Ο.π, σ.827.

αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις που εκφράστηκαν κυρίως την περίοδο της τριετίας του Ελληνικού Συναγερμού, τερματίστηκαν ουσιαστικά με την υπογραφή της συμφωνίας για τις στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ στην Ελλάδα, όπου ουσιαστικά η χώρα έμπαινε ολοκληρωτικά στην σφαίρα επιρροής των ΗΠΑ.¹²¹

Στις 12 Οκτωβρίου το Υπουργικό Συμβούλιο ενέκρινε τη συμφωνία με τις ΗΠΑ, βάσει της οποίας εγκαθίστανται στην Ελλάδα αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις. Η ελληνοαμερικανική συμφωνία υπογράφηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών από τον Έλληνα υπουργό Στέφανο Στεφανόπουλο και τον Αμερικανό Κάβεντις Κάννον ο οποίος είχε αντικαταστήσει στα τέλη Αυγούστου του 1953, τον Πιουριφόν όπου αποφασίστηκε να σταλεί πρέσβης στη Γουατεμάλα.¹²²

Σύμφωνα με ανακοινωθέν της ελληνικής κυβέρνησης και των ΗΠΑ στόχος της συμφωνίας, τουλάχιστον στο πλαίσιο της ανακοίνωσης, ήταν η ολοκλήρωση της άμυνας της Ελλάδος σε βάθος πενταετίας με αμερικανική βοήθεια στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ καθώς και η συλλογική ικανότητα σε ενδεχόμενη αντιμετώπιση εναντίον ένοπλης επίθεσης. Σύμφωνα με το άρθρο 1 «...η συμφωνία προβλέπει ότι η ελληνική κυβέρνηση εξουσιοδοτεί τη κυβέρνηση των ΗΠΑ να χρησιμοποιεί οδούς, σιδηροδρομικές γραμμές και χώρους και να εγκαθιστά και να στεγάζει στην Ελλάδα προσωπικό...να εισέρχονται (ένοπλες δυνάμεις των ΗΠΑ), να εξέρχονται, να κυκλοφορούν και υπερίπτανται ελεύθερος εν Ελλάδι και τα χωρικά ύδατα...Αι ενέργειαι αυταί απαλλάσσονται οιονδήποτε τελών, δικαιωμάτων και φόρων...». Στο άρθρο 2, ορίζεται ότι «...η Ελλάδα αποζημιώνει οιαδήποτε τυχόν έργα αφήσουν μελλοντικά οι Αμερικανοί και το άρθρο 3 επιτρέπει στους Αμερικανούς την ίδρυση δικών τους στρατιωτικών ταχυδρομείων...».¹²³

Ουσιαστικά, σύμφωνα με το άρθρο 1 της ελληνοαμερικανικής συμφωνίας, οι αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις και ο εξοπλισμός τους θα μπορούσαν να εισέλθουν, να εξέλθουν, να κυκλοφορήσουν ή να χρησιμοποιήσουν τον χερσαίο και εναέριο χώρο της Ελλάδας καθώς και τα χωρικά ύδατα της, σύμφωνα με τις διατάξεις που ορίζονται σε τεχνικές συμφωνίες που έχουν γίνει από τις αρμόδιες αρχές και των δύο εθνών. Οι δυνάμεις των ΗΠΑ, θα απαλλάσσονταν από οποιαδήποτε επιβολή τελών, δασμών ή φορολόγησης. Τα τέλη που χρεώνονται για τις υπηρεσίες που παρέχουν οι αμερικανικές δυνάμεις, δεν θα είναι υψηλότερα από εκείνα που χρεώνονται στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις.¹²⁴ Στο δεύτερο άρθρο της συμφωνίας, διευκρινίζονται οι προϋποθέσεις που θα ισχύσουν σε περίπτωση καταγγελίας της συμφωνίας για τις βάσεις, όπου πάλι οι ΗΠΑ εξασφάλισαν ευνοϊκούς όρους από την ελληνική κυβέρνηση. Σε περίπτωση καταγγελίας της συμφωνίας, οι ΗΠΑ θα μπορούσαν να αφαιρέσουν εγκαταστάσεις ή εξοπλισμό εγκατεστημένο στην Ελλάδα σύμφωνα με τους όρους της συμφωνίας και η ελληνική κυβέρνηση θα αποζημιώνει τις ΗΠΑ για την

¹²¹ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.305-306.

¹²² Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.121.

¹²³ Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.829.

¹²⁴ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition ,1993 p. 319.

υπολειμματική αξία, εάν υπάρχει, των εγκαταστάσεων ή του εξοπλισμού που δεν αφαιρέθηκαν από την Ελλάδα.¹²⁵

Η διμερής στρατιωτική συμφωνία για την εγκατάσταση των βάσεων προέβλεπε ότι οι όροι θα ίσχυαν καθ' όλη τη διάρκεια της ισχύος της Βορειοατλαντικής Συνθήκης. Ο πρωθυπουργός Παπάγος χαρακτήρισε τη συμφωνία σημαντικό σταθμό στην ιστορία της νεότερης Ελλάδος. Ο υπουργός Εξωτερικών Στέφανος Στεφανόπουλος μεταξύ άλλων τόνισε «...*Η υπογραφή της συμφωνίας αποτελεί γεγονός λίαν σημαντικό, διότι εκλείπει πλέον πάσα αμφιβολία περί του ότι η Ελλάς περιλαμβάνεται εις τα σχέδια αμύνης και του ενδιαφέροντος του ΝΑΤΟ, εμπεδούται δε χάρις εις την συμφωνίαν το αίσθημα της ασφάλειας. Προς τούτοις προκύπτουν σημαντικά ωφελήματα δια την ελληνική οικονομίαν, διότι μέγας αριθμός Ελλήνων τεχνικών και εργατών θα απασχοληθούν εις τα υπό εκτέλεσιν έργα...*»¹²⁶ Η ελληνοαμερικανική συμφωνία επρόκειτο επίσης να παραμείνει σε ισχύ για όλη την περίοδο εφαρμογής της συνθήκης της Βορειοατλαντικής συμμαχίας, όπου σύμφωνα με το άρθρο 6 θα είχε διάρκεια 20 χρόνων με δυνατότητα για ανανέωση της κάτι το οποίο είναι λογικό από την άποψη ότι αυτή η διμερής συμφωνία ήταν στενά συνδεδεμένη με το ΝΑΤΟ.¹²⁷

Η συμφωνία αυτή ήταν σταθμός για την πορεία των ελληνοαμερικανικών σχέσεων, έπειτα από το δόγμα Τρούμαν το Μάρτιο του 1947 και την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ το 1952. Ουσιαστικά με τη συμφωνία αυτή θεσμοποιείται η εξάρτηση της χώρας από τις ΗΠΑ ενώ οι ΗΠΑ ενίσχυσαν ακόμα περισσότερο τις θέσεις τους στη Μεσόγειο. Αξίζει να επισημανθεί ότι λίγες μέρες πριν την υπογραφή της συμφωνίας για τις βάσεις, στις 26 Σεπτεμβρίου 1953, οι ΗΠΑ υπέγραψαν στρατιωτική συμφωνία με την Ισπανία του δικτάτορα Φράνκο.¹²⁸

Η υπογραφή ωστόσο της συμφωνίας αυτής προκάλεσε αντιδράσεις. Κυρίως διευρύνθηκαν οι θέσεις της Αριστεράς στην ελληνική κοινωνία που ασκώντας κριτική στη σύναψη της συμφωνίας αυτής πρότασσε τις αντιφάσεις των εθνοκοφρόνων οι οποίοι θυσίαζαν την εθνική ανεξαρτησία της χώρας ενώ το Κυπριακό ως ζήτημα άρχισε να διογκώνεται και να κερδίζει έδαφος στην ελληνική κοινή γνώμη.

Η υποδοχή τη είδησης της συμφωνίας για τις στρατιωτικές βάσεις, από τον αστικό τύπο βρήκε θερμή υποδοχή, με ενδεικτικό παράδειγμα Το Βήμα, όπου επεσήμανε το συνολικό συμπέρασμα των δηλώσεων των Παπάγου, Στεφανόπουλου και Κανελλόπουλου στη λεζάντα: «...*Ορισμένα αεροδρόμια και ναυτικά εγκαταστάσεις επί ελληνικού εδάφους θα χρησιμοποιούνται από κοινού υπό της Ελλάδος και των Ηνωμένων Πολιτειών - Υπεγράφη χτες διμερής συμφωνία εντός του αμυντικού*

¹²⁵ U.S Military Forces in Europe: The Early years 1945-1970, Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition, 1993 p., 319.

¹²⁶ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.123.

¹²⁷ Ο.π, Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition, 1993, p.318.

¹²⁸ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.123.

συστήματος του NATO - Θα διατεθούν μεγάλα χρηματικά ποσά και θα απασχοληθούν Έλληνες εργάται ...»¹²⁹

Η αντιπολίτευση του Κέντρου, άσκησε κριτική στη κυβέρνηση για το τρόπο και τις αδιαφανείς διαδικασίες κάτω από τις οποίες υπέγραψε αυτή τη συμφωνία αλλά εν τέλει ευθυγραμμίστηκε με το ευρωατλαντικό προσανατολισμό της κυβέρνησης του Ελληνικού Συναγερμού. Τα πιο σημαντικά κόμματα του Κέντρου, οι Φιλελεύθεροι και το ΕΠΕΚ, επέκριναν την κυβέρνηση για το χρονοδιάγραμμα και τη μέθοδο που χρησιμοποίησε για τη σύναψη της συμφωνίας καθώς ο Βασιλιάς απουσίαζε και το Κοινοβούλιο δεν ήταν σε διάσκεψη. Μολονότι και τα δύο κόμματα, των Φιλελεύθερων και Ε.Π.Ε.Κ. ενέκριναν την ιδέα ενός ελληνοαμερικανικού αμυντικού συμφώνου, αντιτάχθηκαν στους όρους και τις διατάξεις της συμφωνίας που δεν θεωρήθηκαν τόσο ευνοϊκές για την Ελλάδα σε σχέση με το πως θα μπορούσαν να είχαν επιτευχθεί. Αναφέρθηκαν στη Νορβηγία και τη Δανία, οι οποίες, ενώ ήταν πλήρη μέλη του ΝΑΤΟ, είχαν απορρίψει την πρόταση για τη θεμελίωση δικαιωμάτων στην επικράτειά τους.¹³⁰

Επί της ουσίας το κόμμα των Φιλελευθέρων αν και είχε αντιρρήσεις επί της διαδικασίας της σύναψης της συμφωνίας και ζήτησε τη σύγκλιση της Βουλής, ήταν σύμφωνο με το περιεχόμενο της συμφωνίας καθώς η συμφωνία θα κατοχύρωνε την ασφάλεια της Ελλάδας σύμφωνα με την προσέγγιση των Φιλελευθέρων. Το ΕΠΕΚ και το ΔΚΕΛ, καταψήφισαν το νομοσχέδιο εκφράζοντας επιφυλάξεις για την ετεροδικία που δίνει στους Αμερικάνους η συμφωνία, με τον Γεώργιο Παπανδρέου όμως να τονίζει κι αυτός με τη σειρά του ότι η αμερικανική δύναμη είναι εγγύηση ασφάλειας για την ευρύτερη περιοχή.¹³¹

Στο χώρο της Αριστεράς, η ΕΔΑ, καταδίκασε την πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης που οδήγησε σε αυτήν τη συμφωνία. Ο ηγέτης της ΕΔΑ Ιωάννης Πασσαλίδης, αντέδρασε έντονα στην ελληνοαμερικανική συμφωνία ενώ η χώρα μετατρέποταν σε ένα μεγάλο ορμητήριο των ΗΠΑ. Το ΚΚΕ, στην απόφαση της 4^{ης} Ολομέλειας της Κεντρικής Επιτροπής του, κατηγόρησε τον Παπάγο ότι υποδουλώνει την Ελλάδα στους Αμερικάνους.¹³²

Έτσι ενάντια στην ελληνοαμερικανική συμφωνία τάχθηκε η Αριστερά, ασκώντας σφοδρότατη κριτική στη κυβέρνηση. Την ίδια στιγμή, η Αριστερά άρχισε να αναδεικνύει τις αντιφάσεις των εθνικοφρόνων και να προτάσσει το ζήτημα της εθνικής ανεξαρτησίας που σε συνάρτηση με τις εξελίξεις στο Κυπριακό, άρχισε να αποκτά μεγαλύτερη αποδοχή στην ελληνική κοινωνία. Ο αριστερός χώρος άσκησε τη σκληρότερη κριτική αναφορικά με τον μεταπολεμικό ρόλο των ΗΠΑ στα της Ελλάδας, παρουσιάζοντας μια ολοκληρωμένη θεώρηση του φαινομένου της υποτέλειας και της

¹²⁹ Το Βήμα, 90 χρόνια, Τόμ. Δ' 1952-1961, Ανοικοδόμηση και τρόμος: Εποχή αντιφάσεων, μήτρα του μέλλοντος, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2012, σ.57.

¹³⁰ Ο.π, Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition, 1993, p.320-321.

¹³¹ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.125.

¹³² Ο.π, Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition, 1993, p. 321. Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.125.

απώλειας της ανεξαρτησίας ενώ καταγγέλθηκε η περιστολή της εθνικής ανεξαρτησίας από τις ΗΠΑ, οι δυνάμεις της Αριστεράς καταδείκνυαν τον προδοτικό ρόλο της εθνικοφροσύνης και τον δικό τους πατριωτικό προσανατολισμό.¹³³

Στις 21 Οκτωβρίου, την Αθήνα επισκέφθηκε ο αρχηγός του NATO, Αμερικανός στρατηγός Γκρούντερ ο οποίος υποστήριξε μεταξύ άλλων, ότι δεν πρέπει να μειωθούν οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις. Το επόμενο διάστημα, την Αθήνα επισκέφθηκαν ο Αμερικανός υπουργός Αεροπορίας Τάλμποτ, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου των Ηνωμένων Πολιτειών πτέραρχος Τουάινιγκ και ο αρχηγός του Νότιου Τομέα των αεροπορικών δυνάμεων του NATO πτέραρχος Σλάιτερ με απώτερο σκοπό των επισκέψεων, τη ρύθμιση των σχετικών με την εφαρμογή συμφωνίας θεμάτων όπως εγκατάσταση αεροπορικών βάσεων και άλλα.¹³⁴

Μεγάλη αντιπαράθεση επίσης προκλήθηκε από το καθεστώς της ετεροδικίας που παρεχόταν στα Αμερικανικά στρατεύματα που απολάμβαναν απόλυτη ασυλία στον ελληνικό χώρο, βάζοντας πλαίσιο αποικιακού χαρακτήρα στη χώρα. Το πρόβλημα της ετεροδικίας δεν ήταν απλώς ένα θεσμικό ή νομικό ζήτημα αλλά συνιστούσε ένα πρόσφορο πεδίο για το ξέσπασμα αντιαμερικανικών αισθημάτων. Η ασυλία που εξασφάλιζαν οι Αμερικάνοι καθώς και το καθεστώς των βάσεων με τη διμερή συμφωνία του 1953 προκάλεσε επικρίσεις εκτός από την αντιπολίτευση και από το νομικό κόσμο ενώ οι ίδιοι οι Αμερικάνοι αναγνώριζαν ότι στην Ελλάδα απολάμβαναν προνόμια που δεν είχαν σε οποιαδήποτε άλλη χώρα στο κόσμο.¹³⁵

Τη δεκαετία του 1950, δημιουργήθηκαν οι 3 από τις 4 αμερικανικές βάσεις. Σημαντικότερες ήταν η αεροπορική βάση στο Ελληνικό που ολοκληρώθηκε το Μάιο του 1955 και η βάση στη Σούδα τον Ιούλιο του 1959, που μέχρι σήμερα αποτελεί το βασικότερο ορμητήριο των Αμερικάνων στη Μεσόγειο. Όσον αφορά τη βάση στο Ελληνικό, αποτελούσε την έδρα όλων των αμερικανικών αεροπορικών δραστηριοτήτων στην Ελλάδα και με τη σειρά της ήταν τμήμα της Πολεμικής Αεροπορίας των ΗΠΑ στην Ευρώπη (USAFE), με έδρα στο Ramstein της Γερμανίας. Χρησιμοποιήθηκε από τη Διοίκηση Στρατιωτικών Αεροσκαφών της 21ης Πολεμικής Αεροπορίας με έδρα το Mc Guire AFB, στο New Jersey. Μέσω της βάσης, παρεχόταν επίσης τεχνική υποστήριξη στο αμυντικό σύστημα επικοινωνιών. Η συγκεκριμένη βάση αργότερα το 1969 ενισχύθηκε με 2000 Αμερικανούς στρατιώτες και το 1981 με ακόμα 1500.¹³⁶

Στο εσωτερικό της χώρας, η κυβέρνηση Παπάγου αύξησε τη καταστολή με ριζικές αλλαγές στην ηγεσία του στρατού και της αστυνομίας ενώ με το νόμο 2500/1954, προχώρησε σε εκκαθαρίσεις δημοσίων υπαλλήλων καθώς και σε

¹³³ Λαλιούτη, Ζηνοβία, ο.π., σ.91-92.

¹³⁴ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π., σ.126.

¹³⁵ Λαλιούτη, Ζηνοβία, ο.π., σ.119. Εντοπίζεται στο Ασύμμετροι Εταίροι, Ι. Στεφανίδης σ.217-218.

¹³⁶ Ο.π, Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press, 1 edition, 1993, p.323.

απολύσεις ανεπιθύμητων προσώπων από το χώρο της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς και σε ένταση διώξεων εναντίον της Αριστεράς.¹³⁷

Ο χειμώνας ωστόσο του 1953-1954 ήταν εξαιρετικά βαρύς με αποτέλεσμα πολλά χωριά να μην έχουν τροφή για τους ανθρώπους και τα ζώα, ούτε καύσιμη ύλη και φάρμακα την ίδια στιγμή που στρατιωτικές δαπάνες ήταν υπέρογκες. Ο Παπάγος σε περιοδεία που έκανε στη Δυτική Ευρώπη έκανε εκκλήσεις για την αντιμετώπιση των δαπανών αυτών, ωστόσο οι εκκλήσεις της ελληνικής κυβέρνησης δεν είχαν κάποιο αποτέλεσμα ενώ η κυβέρνηση δεν προχώρησε στη μείωση της αριθμητικής δύναμης του Στρατού παρά το γεγονός ότι το Συμβούλιο του ΝΑΤΟ το Δεκέμβριο του 1953 είχε παραδεχτεί ότι δεν υπάρχει άμεσος κίνδυνος για σοβιετική επίθεση και ότι η διεθνής ύφεση ήταν γεγονός. Έτσι η κυβέρνηση για να μπορέσει να καλύψει τις δαπάνες για την ανασυγκρότηση και όλες τις άλλες ανάγκες αναγκάστηκε να εκδώσει εσωτερικό δάνειο ύψους 3000 δισεκατομμυρίων δραχμών ή 10.000.000 δολαρίων.¹³⁸

Την ίδια περίοδο που οι εκκαθαρίσεις δημοσίων υπηρεσιών προχωρούσαν βάσει του Νόμου 2500 με αθρόες απολύσεις υπαλλήλων λόγω «*υπόπτων φρονημάτων*» στη κυβέρνηση σημειώθηκαν έντονοι τριγμοί έπειτα και από την παραίτηση Μαρκεζίνη. Φαίνεται πως εξωκυβερνητικοί παράγοντες και ξένα οικονομικά συμφέροντα είχαν ενοχληθεί από τη δραστηριότητα και τα σχέδια του Μαρκεζίνη για την εκβιομηχάνιση, την ίδρυση διωλιστηρίου, τις συμφωνίες με τον Εκχαρτ καθώς και το ότι δεν θα δίσταζε να ζητήσει σοβιετικές πιστώσεις για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας.¹³⁹

Η κυβέρνηση σκληρύνει την πολιτική της όμως απέναντι στην Αριστερά. Κάνοντας χρήση του Αναγκαστικού Νόμου 375/1936 περί κατασκοπίας, προχώρησε σε μαζικές συλλήψεις και δίκες παράνομων στελεχών του ΚΚΕ, όπως του Χαρίλαου Φλωράκη ενώ οι πολιτικοί κρατούμενοι έφτασαν τους 5000 οι φυλακισμένοι και τους 1000 οι εξόριστοι. Η συνέχιση των θανατικών εκτελέσεων διατήρησε το εμφυλιοπολεμικό κλίμα με τραγικότερα θύμα το Νίκο Πλουμπίδη που εκτελέστηκε στις 14/8/1954.¹⁴⁰

Η σκλήρυνση αυτή οφείλεται κυρίως στο γεγονός της ανασυγκρότησης των παράνομων οργανώσεων του ΚΚΕ και η ενίσχυση των δυνάμεων της Αριστεράς λόγω της δυσαρέσκειας λαϊκών στρωμάτων. Το βιοτικό επίπεδο των μισθωτών δεν βελτιώθηκε, ο αριθμός των ανέργων και των υποαπασχολούμενων παρέμενε πολύ μεγάλος, πολλές οικογένειες είχαν πληγεί από τις απολύσεις και εκκαθαρίσεις δημοσίων υπαλλήλων, τραπεζοϋπαλλήλων και το κοινωνικό αποκλεισμό λόγω πολιτικών απόψεων ενώ το Κυπριακό έχει κυριαρχήσει στην πολιτική ατζέντα. Αυτά όλα άρχισαν να ενισχύουν τις δυνάμεις της Αριστεράς.¹⁴¹

¹³⁷ Νικολόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.27.

¹³⁸ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.143.

¹³⁹ Ο.π, σελ.157.

¹⁴⁰ Νικολόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.27.

¹⁴¹ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.181.

Η κυβέρνηση του Παπάγου την ίδια περίοδο, ακολουθώντας τη γραμμή των ΗΠΑ και του Ντάλλες ως προς τη δυσπιστία για οποιοδήποτε σοβιετικό άνοιγμα και προσέγγιση, ξεκινάει να αναπτύσσει τις ελληνοβουλγαρικές σχέσεις που κορυφώθηκε με την υπογραφή Συνθήκης Ειρήνης στο Παρίσι στις 22 Μαΐου 1954. Την ίδια περίοδο, παρά την αποσταλινοποίηση που λάμβανε χώρα στην ΕΣΣΔ, η Γιουγκοσλαβία επιθυμούσε την επιτάχυνση της σύναψης στρατιωτικής συμμαχίας με την Ελλάδα και τη Τουρκία και την έμμεση σύνδεση της με αυτό το τρόπο με το ΝΑΤΟ. Ωστόσο οι ΗΠΑ και η Αγγλία προσπάθησαν να αναβάλλουν τη σύναψη της συμμαχίας λόγω της αντίδρασης της Ιταλίας.¹⁴²

Ο πρέσβης των ΗΠΑ στην Ελλάδα Κάννον επιβεβαίωσε στον Παπάγο το γεγονός ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ έκανε επέμβαση με σκοπό την αναβολή της σύναψης της συμμαχίας. Οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να διαφυλάξουν την ισορροπία στο εσωτερικό του ΝΑΤΟ λόγω των έντονων αντιθέσεων της Ιταλίας στη σύναψη αυτής της συμφωνίας. Η Ιταλία μάλιστα έκανε πολλά και έντονα διαβήματα στη κυβέρνηση Παπάγου ενώ ο πρωθυπουργός Σέλμπα προειδοποίησε ότι θα ασκήσει βέτο στο ΝΑΤΟ κατά της Τριμερούς Συμμαχίας. Στις 2 Ιουνίου ο Τίτο επισκέφθηκε την Αθήνα όπου παρά τα αστυνομικά μέτρα, στην Αθήνα διασκορπίστηκαν πολλές προκηρύξεις εναντίον του Τίτο και του Βαλκανικού Συμφώνου από οργανώσεις του ΚΚΕ. Η ιταλική κυβέρνηση αντέδρασε έντονα στη σύναψη της Συμμαχίας διότι εκτιμούσε ότι αυτή ενίσχυε τη θέση της Γιουγκοσλαβίας στη Μεσόγειο καθώς η Ιταλία είχε αξιώσεις στην περιοχή ενώ ταυτόχρονα επιθυμούσε να ασκήσει πίεση στη Γιουγκοσλαβία ώστε η δεύτερη να υποχωρήσει στη μεταξύ τους διένεξη για τη Τεργέστη.¹⁴³

Στις αρχές Ιουλίου 1954 οι επιτροπές εμπειρογνομόνων, είχαν προετοιμάσει το σχέδιο της Βαλκανικής Συμμαχίας το οποίο και μονογραφείται στην Αθήνα, όμως η διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών των τριών κρατών ορίστηκε να πραγματοποιηθεί στο Μπλεντ της Γιουγκοσλαβίας για τις 17 Ιουλίου, έπειτα από αίτημα για αναβολή από την πλευρά της Τουρκίας. Στην πραγματικότητα φαίνεται ότι πάλι το ΝΑΤΟ είχε ζητήσει αναβολή ώστε να κερδηθεί χρόνος για τη διευθέτηση του Τεργεστικού ζητήματος ώστε να πάρει μέρος στη Συμμαχία και η Ιταλία κάτι που προκάλεσε την αντίδραση των Γιουγκοσλάβων για τις συνεχείς αναβολές. Ωστόσο οι συνεννοήσεις για τη λύση του Τεργεστικού είχαν προχωρήσει ώσπου στις 5 Οκτωβρίου 1954, υπογράφηκε η συμφωνία για τη Τεργέστη από τις κυβερνήσεις της Αγγλίας, των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, της Γιουγκοσλαβίας και της Ιταλίας. Λίγο νωρίτερα, στις 9 Αυγούστου οι τρεις υπουργοί Εξωτερικών, Στέφανος Στεφανόπουλος, Φουάτ Κιοπρουλού και Κότσα Πόποβιτς, υπέγραψαν στο Ανάκτορο του Μπλεντ εικοσάχρονη στρατιωτική συμμαχία ανάμεσα στην Ελλάδα, τη Τουρκία και τη Γιουγκοσλαβία. Ουσιαστικά η συνθήκη συμμαχίας αυτή συνέδεσε τη Γιουγκοσλαβία έμμεσα με το ΝΑΤΟ. Ο ίδιος ο Ντάλλες εξέφρασε προσωπικά την ικανοποίηση του για την υπογραφή της συνθήκης με δηλώσεις του στους δημοσιογράφους. Ωστόσο η συμφωνία αυτή δεν ήταν στέρεη. Οι εξελίξεις στο Κυπριακό ζήτημα και οι

¹⁴² Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.186.

¹⁴³ Ο.π, σ.189.

διαφοροποιήσεις στις σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με τη Σοβιετική Ένωση, την οδήγησαν σε ατονία και τη κατέστησαν ουσιαστικά κενό γράμμα.¹⁴⁴

Την ίδια περίοδο, σε σχετικό μνημόνιο της αρμόδιας στρατιωτικής επιτροπής του NATO για τη Συμμαχική Διοίκηση στην Ευρώπη, στη σχετική αναφορά αποκαλύπτεται η σημασία της στρατηγικής θέσης της Ελλάδας για τους σχεδιασμούς της Νατοϊκής Συμμαχίας στην περιοχή. Επιπροσθέτως, είναι εμφανής ο φόβος για ενδεχόμενη επίθεση από κάποιο σοσιαλιστικό κράτος, καθώς επίσης και η αξιοποίηση της Γιουγκοσλαβίας ως ανάχωμα απέναντι στη σοβιετική επιρροή. Συγκεκριμένα επισημαίνεται πως η ηπειρωτική Ελλάδα καταλαμβάνει μια θέση η οποία εάν καταληφθεί από τους σοβιετικούς, θα επηρέαζε σοβαρά την έκβαση των επιχειρήσεων στη Νότια Ευρώπη ενώ τα ελληνικά παράκτια νησιά αποτελούν πιθανές περιοχές για υποβρύχια υποστήριξη. Το ζήτημα της εύρεσης κατάλληλων βάσεων για αυτόν τον σκοπό, θα ήταν πρωταρχικής σημασίας για τον εχθρό. Η πολεμική ετοιμότητα δυνάμεων των ελληνικών ακτών και νησιών θα πρέπει να αναβαθμιστεί ώστε να συμβάλει ουσιαστικά στην προστασία της περιοχής της Μεσογείου. Δεν φαίνεται ότι τα ελληνικά αεροδρόμια θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν αποτελεσματικά από τους Σοβιετικούς κατά της περιοχής αυτής στη Μεσόγειο, εφόσον υπήρχε αεροπορική απειλή από γειτονικές βάσεις και οι Σοβιετικοί δεν είχαν πρόσβαση μέσω του Βοσπόρου ή και της Αδριατικής για να υποστηρίξουν τέτοιους σχεδιασμούς επιχειρήσεων.¹⁴⁵

Σημαντικό ζήτημα για το NATO στην περιοχή ήταν και ο συσχετισμός δυνάμεων και οι αμυντικές θέσεις των κρατών της συμμαχίας απέναντι στο αντίπαλο για τις ΗΠΑ, σοβιετικό στρατόπεδο. Οι ελληνικές και τουρκικές αμυντικές θέσεις στη Θράκη, που βρίσκονται δίπλα, δεν εξαρτώνται η μία από την άλλη για την υποστήριξη των συνόρων. Ωστόσο, η καταστροφή του ενός θα επέτρεπε την ανάπτυξη αποφασιστικών δυνάμεων εναντίον του άλλου. Όμως, η υποστήριξη που θα λάμβαναν οι ελληνικές δυνάμεις από τη Γιουγκοσλαβία ήταν ζωτικής σημασίας. Εάν, ωστόσο, η Ελλάδα αναγκαστεί να αναχαιτίσει επίθεση χωρίς βοήθεια, είναι αμφίβολο εάν μπορεί να αποτρέψει έναν αποφασισμένο εχθρό να σπάσει την άμυνα της και τελικά να κρατήσει τις δυνάμεις της ώστε να αντισταθεί. Ως εκ τούτου, ήταν σημαντικό οι σχεδιασμοί στην Ελλάδα να ακολουθούνται από τις συνδυασμένες προσπάθειες της Γιουγκοσλαβίας και της Τουρκίας και από το αυτονόητο για τις ΗΠΑ, ότι τα σχέδια και οι επιχειρήσεις αυτές πρέπει να διαμορφώνονται και να συντονίζονται στενά από το NATO.¹⁴⁶

Την ίδια περίοδο ανατράπηκε στη Γουατεμάλα η δημοκρατική κυβέρνηση Γκουσμάν με πραξικόπημα. Είχε προηγηθεί ο ναυτικός αποκλεισμός της Γουατεμάλας

¹⁴⁴ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π,σ.190-191.

¹⁴⁵ Greece during the early Cold War: The view from the western archives: Documents, ο.π , SGM-600-54, Standing Group Memorandum. Capabilities Plan Allied Command Europe 1957, Supreme Headquarters allied powers Europe, Paris, France, Shape/330/54(SG Modified). Estimate of the situation, 1 July 1954, p.183.

¹⁴⁶ Greece during the early Cold War: The view from the western archives: Documents, ο.π , p.183.

από τις ΗΠΑ εξαιτίας της απαλλοτρίωσης της μεγάλης περιουσίας της Fruit Company, αμερικανικής εταιρείας που κατείχε ιδιωτικά λιμάνια, αερογραμμές, σιδηρόδρομους, εκτάσεις καλλιέργειας. Η κυβέρνηση ανατράπηκε με την εισβολή 5000 στρατιωτών στις 19 Ιουλίου όπου εγκαθίδρυσε στη χώρα στρατιωτική χούντα που αμέσως αναγνωρίστηκε από τις ΗΠΑ.¹⁴⁷

Στην Ελλάδα οι διώξεις κατά των κομμουνιστών εντάθηκαν με την εκτέλεση του Νίκου Πλουμπίδη στις 17 Αυγούστου ενώ στις 2 Σεπτεμβρίου συνελήφθησαν 60 κορυφαία στελέχη του ΚΚΕ, με έναν εξ αυτών να είναι ο Χαρίλαος Φλωράκης. Αξίζει να επισημανθεί το γεγονός πως στις 28 Αυγούστου, η ελληνική κυβέρνηση, κάτω από τις πιέσεις της ελληνικής κοινής γνώμης αλλά και του Κυπριακού λαού, προχώρησε σε προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη για το ζήτημα της Κύπρου.¹⁴⁸

Το Κυπριακό εξελισσόταν με πολύ γρήγορους ρυθμούς σε μείζον εθνικό θέμα και η έλλειψη στρατηγικής και ξεκάθαρης θέσης της κυβέρνησης πάνω στο ζήτημα αυτό, σε συνδυασμό με το βιοτικό επίπεδο των λαϊκών στρωμάτων που έπεφτε ακόμα χαμηλότερα, των διώξεων εις βάρος κομμουνιστών, συνδικαλιστών, άρχισαν να ενισχύουν τις θέσεις της Αριστεράς.

Η κυβέρνηση του Συναγερμού σε γενικές γραμμές από την άνοιξη του 1954 αντιμετώπισε μία πολύπλευρη πολιτική κρίση. Εναρκτήριο λάκτισμα αυτής της κρίσης ήταν η σύγκρουση Παπάγου - Μαρκεζίνη και την οριστική ρήξη μεταξύ τους που οδήγησε στην παραίτηση του δεύτερου. Η ρήξη αυτή και η παραίτηση του Μαρκεζίνη στις 10 Νοεμβρίου 1954, συνοδεύτηκε από δριμύτητες κατηγορίες για διαπλοκή και διαφθορά.¹⁴⁹

Το συμπέρασμα αυτό επιβεβαιώθηκε από τη νίκη της Αντιπολίτευσης και της Αριστεράς στις Δημοτικές εκλογές, κάνοντας φανερή την πτώση του Συναγερμού. Στις 21 Νοεμβρίου 1954, η αντιπολίτευση με πρωταγωνίστρια την ΕΔΑ, υπήρξε η νικήτρια των δημοτικών εκλογών. Ο υποψήφιος της στην Αθήνα Π.Κατσώτας πήρε πάνω από το 40% ενώ το ίδιο συνέβη και στον Πειραιά με τον Δ. Σαπουνάκη. Επιπροσθέτως μεγάλες νίκες πέτυχαν υποψήφιοι συνεργαζόμενοι με την Αριστερά και τη Κεντροαριστερά στο Αιγάλεω, τη Δραπετσώνα, το Κερατσίνι, τη Νίκαια, τη Νέα Φιλαδέλφεια, το Βύρωνα, τη Καισαριανή ως και τη Θεσσαλονίκη με τον Μ. Πατρίκιο, τη Καρδίτσα, τις Σέρρες, το Λουτράκι, το Ληξούρι, το Λαύριο, τη Κατερίνη και αλλού. Ήταν πλέον φανερό ότι η αρχική δυναμική του Συναγερμού και του Παπάγου είχε πάρει τη κατιούσα κάτι που συμπληρώθηκε και με την σφοδρή επίθεση στο κοινοβούλιο από Μαρκεζινικούς κατά του Συναγερμού. Ο Συναγερμός άρχισε να διασπάται ενώ παράλληλα η υγεία του Παπάγου άρχισε να κλονίζεται.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.839.

¹⁴⁸ Ο.π, σ.840-841.

¹⁴⁹ Νικολόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.28.

¹⁵⁰ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.843.

Η κατάσταση αυτή που είχε επιφέρει μεγάλη πολιτική αστάθεια εντός του στρατοπέδου του Συναγερμού, οδήγησε τον Παπάγο στην απόφαση να κάνει κάποιες αλλαγές. Ειδικότερα, μετά τη διάσπαση του Συναγερμού, ο Παπάγος προέβη αρχικά σε μία αναδιάρθρωση του Υπουργικού Συμβουλίου στις 6 Δεκεμβρίου 1954 και στις 15 Δεκεμβρίου στον ανασχηματισμό της κυβέρνησης με όχι και τόσες αλλαγές. Τα βασικότερα στελέχη της κυβέρνησης μετά τον ανασχηματισμό ήταν ο ίδιος ο Παπάγος ως πρόεδρος, ο Π.Κανελλόπουλος ως αντιπρόεδρος και υπουργός Εθνικής Άμυνας, ο Στ. Στεφανόπουλος ως αντιπρόεδρος και υπουργός Εξωτερικών, ο Π.Παπαληγούρας ως υπουργός Συντονισμού και ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ως υπουργός Συγκοινωνιών και Δημοσίων Έργων.¹⁵¹

Η σταθερότητα που επιζητούσαν οι ΗΠΑ και είχαν βρει στο πρόσωπο του Παπάγου για την Ελλάδα, άρχισε να παρουσιάζει ρωγμές ενώ η Αριστερά άρχισε να δείχνει ενισχυμένη. Αυτές οι εξελίξεις δεν ωφελούσαν τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στην περιοχή. Οι ανησυχίες αυτές αποτυπώνονται σε μελέτη που εκπονήθηκε από την ομάδα εργασίας συντονιστικού συμβουλίου επιχειρήσεων στην Ουάσιγκτον, στις 16 Νοεμβρίου 1955. Είναι ξεκάθαρο το γεγονός ότι η κατάσταση στο εσωτερικό της Ελλάδας προβληματίζει τους Αμερικάνους ενώ πέρα από την ανάλυση αυτή τονίζεται και μία προτεινόμενη δράση πάνω στις εξελίξεις αυτές που κυρίως έχουν να κάνουν και με τους φόβους των ΗΠΑ για την δράση του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας σε συνδυασμό με τα έντονα οικονομικά προβλήματα της Ελλάδας που ενισχύουν τις θέσεις του.

Οι αρμόδιοι διπλωμάτες παρακολουθούν πολύ στενά τη δράση του ΚΚΕ και τις κινήσεις του. Σύμφωνα με Αμερικανούς αξιωματούχους, το ΚΚΕ διεύθυνε εκπαιδευτικά σχολεία για κατασκοπεία, σαμποτάζ και πολιτική οργάνωση. Από τους πεντακόσιους πράκτορες που είχαν αποφοιτήσει από αυτά τα σχολεία, περίπου 150 είχαν σταλεί μέχρι στιγμής κρυφά στην Ελλάδα για να συμμετάσχουν σε κατασκοπεία ή να διεξάγουν πολιτικό και ψυχολογικό πόλεμο καθώς και να ενισχύσουν το Κόμμα με νέα στελέχη. Επιπλέον, σχεδόν όλοι οι νέοι άνδρες που διέφυγαν στις σοσιαλιστικές δημοκρατίες, είχαν λάβει καθοδήγηση και κάποιο βαθμό παραστρατιωτικής εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων τεχνικών σαμποτάζ. Οι ΗΠΑ, εκτιμούσαν πως πλειοψηφία των μελών του κόμματος και άλλων ομοεθνών που συμμετείχαν σε γνωστές πολιτικές δραστηριότητες, συνδέονταν με το κόμμα της Ενωμένης Δημοκρατικής Αριστεράς (ΕΔΑ), η οποία δημιουργήθηκε το 1950 με προτροπή του ΚΚΕ και άλλοι συνδέονταν με το Δημοκρατικό Κόμμα των Εργαζομένων (ΔΚΕΛ).¹⁵²

Μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον των ΗΠΑ για την οργάνωση των εργαζομένων και την επιρροή των σοσιαλιστικών ιδεών που θα έθεταν σε αμφισβήτηση τη τάξη

¹⁵¹Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.844.

¹⁵² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d291>, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume xxiv, Staff Study Prepared by an Operations Coordinating Board Working Group, Washington, November 16, 1955, p.555.

πραγμάτων που είχαν εγκαθιδρύσει από το 1947 στην Ελλάδα. Είναι χαρακτηριστική η αναλυτική επισήμανση για την επιρροή του ΚΚΕ τους εργαζόμενους στην Ελλάδα και της ευρύτερης Αριστεράς. Οι ΗΠΑ, είχαν εντοπίσει πως στον εργασιακό τομέα το ΚΚΕ λειτουργεί κυρίως μέσω του Ενωμένου Συνδικαλιστικού Κινήματος της Ελλάδας (ΕΣΚΕ) που ελέγχει περίπου το 20% των Ελλήνων εργαζομένων. Η ΕΔΑ έχει εργαστεί για να κερδίσει υποστηρικτές των κομμουνιστικών ιδεών και να αποκτήσει μια ισχυρή θέση στην πολιτική ζωή της Ελλάδας με θεσμικά μέσα. Η ΕΔΑ έτσι πέτυχε να εκλέξει βουλευτές στο κοινοβούλιο το 1952, όταν το σύστημα αναλογικής εκπροσώπησης άλλαξε στο πλειοψηφικό σύστημα. Η ψήφος του κόμματος παραμένει αρκετά σταθερή στο 10% περίπου του συνόλου, όπως αποδεικνύεται από πολλές εκλογές που διεξήχθησαν από το 1952 και από την αύξηση ψήφων και σε υποψηφίους που δεν είχαν κομμουνιστικές ιδέες, που υποστηρίχθηκαν από την ΕΔΑ κατά τη διάρκεια των δημοτικών εκλογών του Νοεμβρίου 1954. Οι ΗΠΑ εκτιμούσαν πως η αδυναμία της ΕΔΑ να αποκτήσει μεγαλύτερη απήχηση, ήταν δείγμα της άρνησης της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού στις κομμουνιστικές ιδέες. Επίσης ότι το ΚΚΕ άρχισε να επικοινωνεί τις θέσεις του στην ελληνική κοινή γνώμη, για να αποχωρήσει η Ελλάδα από μέλος της δυτικής στρατιωτικής συνεργασίας. Προς το σκοπό αυτό υποστηριζόταν ότι τα μέλη και οι πράκτορες του προσπαθούν να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη του ελληνικού λαού στην κυβέρνηση του Συναγερμού, να δημιουργήσουν οικονομική και πολιτική αστάθεια και να επιδεινώσουν τις διαφορές και τις τριβές μεταξύ της Ελλάδας και των συμμάχων στο ΝΑΤΟ.¹⁵³

Ήταν πλέον ξεκάθαρο, πως για το ΝΑΤΟ και τους Αμερικάνους, η πτώση της επιρροής του Συναγερμού, η ενίσχυση της Αριστεράς στις δημοτικές εκλογές αλλά και η δράση του ΚΚΕ στους εργαζόμενους, ήταν παράγοντες ανησυχίας για τους σχεδιασμούς τους. Η αδυναμία ωστόσο της κυβέρνησης Παπάγου να επαναφέρει την πολιτική σταθερότητα, είχε να κάνει με το Κυπριακό ζήτημα. Το Κυπριακό εξελίχθηκε σε κορυφαίο εθνικό θέμα που έφερε καθοριστικές εξελίξεις το επόμενο χρονικό διάστημα.

¹⁵³ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d291>, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume xxiv, Staff Study Prepared by an Operations Coordinating Board Working Group, Washington, November 16, 1955, p.555.

Κεφάλαιο Ε΄

Ε.1. Οι Αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις στη Νοτιοανατολική Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή

Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου ως και τις αρχές της δεκαετίας του 1950 για τις ΗΠΑ, η Μέση Ανατολή δεν βρισκόταν ψηλά στην ατζέντα των γεωπολιτικών σχεδιασμών των Αμερικάνων. Όπως επισημάνθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, προτεραιότητα για τις ΗΠΑ είχε ο Πόλεμος της Κορέας, η περικύκλωση και η αποτροπή της σοβιετικής επιρροής και κατ' επέκταση η εξασφάλιση του ελέγχου στη Μεσόγειο μέσω της ένταξης της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ όπου μαζί με τη Τουρκία, θα απέκοπταν οποιαδήποτε σοβιετική διείσδυση στην περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Μεσογείου. Ωστόσο αργότερα οι ΗΠΑ στράφηκαν και στη Μέση Ανατολή κυρίως λόγω του Ιράν. Αυτό όμως που άρχισε να γίνεται φανερό, είναι οι έντονες ενδοϊμπεριαλιστικές αντιθέσεις που άρχισαν να αναπτύσσονται εντός του ΝΑΤΟ μεταξύ της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ.

Αρχικά, οι μεγάλες αντιθέσεις άρχισαν να φαίνονται στην μεταπολεμική κατάσταση της Ελλάδας και ειδικότερα μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου. Η Αγγλία όντας για έναν αιώνα η βασική ηγεμονική δύναμη που έλεγχε τα πολιτικά πράγματα της Ελλάδας, ουσιαστικά μετά το 1947 είχε χάσει την επιρροή της στη χώρα. Αυτό που κρατούσε την επαφή της Αγγλίας με τις εξελίξεις στην Ελλάδα ήταν η σύνδεση με το βασιλικό οίκο των Γλύξμπουργκ. Η Μεγάλη Βρετανία ούσα αποδυναμωμένη από τις συνέπειες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και από μία πολύ δαπανηρή προσπάθεια επιβολής της κυριαρχίας της στην Ελλάδα άρχισε να χάνει και τις αποικίες της. Η εποχή της αποικιοκρατίας άρχισε να δύει και για τη Μεγάλη Βρετανία ξεκίνησε με την Ινδία, κάτι που έφερε σε ακόμα δυσκολότερη θέση την άλλοτε κραταιά αυτοκρατορία. Οι ΗΠΑ, φιλοδοξούσαν να ελέγξουν όλα αυτά τα αναδυόμενα εθνικά κινήματα στα οποία διέβλεπαν την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης.

Οι αντιθέσεις της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ στην περίπτωση της Ελλάδας αρχικά, διαφαίνονται με τον έλεγχο που ασκούσε η πρώτη στο παλάτι και στον Παπάγο η δεύτερη. Η αναγκαστική μετάταξη της Ελλάδας από τη βρετανική σφαίρα επιρροής στην ένταξη της Ελλάδας στην υπό αμερικανική ευθύνη *ζώνη των χωρών του κυκλωτικού τείχους ανασχέσεως του διεθνούς κομμουνισμού*, επέφερε δομικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα της χώρας και αυτό γιατί υπήρχε πολύ μεγάλη διαφορά στην αντίληψη μεταξύ ΗΠΑ και Μεγάλης Βρετανίας αφενός ως προς τη συγκρότηση της εξουσίας και την ιεράρχηση των κέντρων και αφετέρου στο τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να ασκείται η ξένη επιρροή.¹⁵⁴

¹⁵⁴ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.304.

Σίγουρα οι ΗΠΑ και η Μεγάλη Βρετανία, είχαν ορισμένες συγκλίσεις για το τρόπο που αντιλαμβάνονταν το ρόλο των υπόλοιπων κρατών συμμάχων του ΝΑΤΟ. Σημαντικοί πυλώνες ήταν η ισχύς των ενόπλων δυνάμεων των συνοριακών χωρών του Δυτικού κόσμου, η προνομιακή τους μεταχείριση, η συνοχή, η ιδεολογική αξιοπιστία τους σε συνεννόηση πάντα με τις κατά τόπους αμερικανικές αποστολές, η αντιμετώπιση εσωτερικών εξεγέρσεων και η εξασφάλιση της αντίστασης τους σε τυχόν επίθεση του συνασπισμού των σοσιαλιστικών δημοκρατιών. Η διαφορά ωστόσο εντοπίζεται σε αυτούς τους τομείς στο επίπεδο κάποιων συγκεκριμένων χειρισμών κυρίως όμως στο ότι η Μεγάλη Βρετανία είχε μία φυσική προτίμηση προς το μοναρχικό θεσμό που οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν με πολύ μεγάλη δυσπιστία.¹⁵⁵

Η Αγγλία είχε κάθε λόγο να ανησυχεί καθώς έβλεπε την αποδυνάμωση της φιλοβρετανικής ελληνικής μοναρχίας και την πολιτική υποβάθμιση του ρόλου του φιλοβασιλικού αρχηγού των Φιλελευθέρων Σοφοκλή Βενιζέλου καθώς τις προεκλογικές υποσχέσεις του Παπάγου για να βοηθήσει στον εθνικό αγώνα των Ελλήνων της Κύπρου κάτι που έβαζε σε άμεσο κίνδυνο την αποικία των Βρετανών στη Μεσόγειο. Οι αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις ήταν κυρίαρχο φαινόμενο τη τριετία του Ελληνικού Συναγερμού και ουσιαστικά η ξεκάθαρη υπεροχή των ΗΠΑ επιβεβαιώθηκε με τη Διμερή Συμφωνία για την εγκατάσταση αμερικανικών βάσεων στην Ελλάδα τον Οκτώβριο του 1953.¹⁵⁶

Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ενός Αγγλοαμερικανικού επεισοδίου που ξέσπασε τον Ιανουάριο του 1953 και είχε να κάνει κυρίως για το ποιος από τους δύο συμμάχους θα είχε κυρίαρχο ρόλο στη διοίκηση του ελληνικού στόλου. Συγκεκριμένα, στις 23 Ιανουαρίου 1953, έφτασε στην Αθήνα ο ναύαρχος Κάρνευ, αρχηγός της Νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, με τον αρχηγό των αεροπορικών δυνάμεων της ΝΑ πτέρυγας αντιπτέραρχο Σλέτερ και τον επιτελάρχη του Μπάιερς, ενώ από τη Σμύρνη ήρθε και ο διοικητής των στρατιωτικών δυνάμεων της ΝΑ Ευρώπης στρατηγός Ουάιμαν. Οι Αμερικάνοι στρατηγοί πραγματοποίησαν συνομιλίες με τον Παπάγο και την ηγεσία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων σχετικά με θέματα που άπτονται της οργάνωσης της ΝΑ πτέρυγας του ΝΑΤΟ, την άμυνα των Βαλκανίων καθώς και για τις διαπραγματεύσεις του Βαλκανικού Συμφώνου. Την ίδια στιγμή αιφνιδιαστικά έφτασε στην Αθήνα και ο Άγγλος ναύαρχος Μαουντμπάτεν, αρχηγός των ναυτικών δυνάμεων του ΝΑΤΟ στη Μεσόγειο. Η Αγγλία δεν ήθελε να αφήσει τους Αμερικάνους αξιωματούχους του ΝΑΤΟ να προχωρήσουν στη ρύθμιση στρατιωτικών θεμάτων της περιοχής με την Ελλάδα μόνοι τους χωρίς την παρέμβαση της Μεγάλης Βρετανίας. Ο Μαουντμπάτεν είχε ενημερώσει ότι θα επισκεφθεί την Ελλάδα δύο μέρες αργότερα, ενώ συνομίλησε με τον Παπάγο και τον υπουργό άμυνας Π. Κανελλόπουλο. Ο Αμερικάνος ναύαρχος Κάρνευ δεν έκρυψε την ενόχληση του για την αιφνιδιαστική άφιξη του Άγγλου ναυάρχου. Έτσι γινόταν αντιληπτό πως παρά το μοίρασμα των αρμοδιοτήτων ανάμεσα στους Κάρνευ και Μαουντμπάτεν τον Αύγουστο του 1952, ο

¹⁵⁵ Γιανουλόπουλος Ν. Γιάννης, ο.π, σ.305.

¹⁵⁶ Ο.π, σ.306-307.

αγγλοαμερικανικός ανταγωνισμός για τον έλεγχο της Μεσογείου ήταν συνεχής όπως και για το ποιος θα διοικούσε στο πλαίσιο της συμμαχίας τον ελληνικό στόλο.¹⁵⁷

Οι ΗΠΑ, κατά τη διάρκεια της πρώτης φάσης του Ψυχρού Πολέμου δεν είχαν δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Μέση Ανατολή. Ωστόσο αυτό που προκάλεσε ανησυχία στις ΗΠΑ ήταν το Ιράν. Το Ιράν ήταν ο λόγος που το ενδιαφέρον άρχισε να στρέφεται στη Μέση Ανατολή. Το Ιράν ήταν η δεύτερη μεγαλύτερη πετρελαιοπαραγωγός χώρα, συνόρευε με την ΕΣΣΔ ενώ είχε και ένα πολύ ισχυρό κομμουνιστικό κίνημα στην περιοχή με πολύ μεγάλη επιρροή μετά τον πόλεμο.¹⁵⁸

Την ίδια στιγμή, η Μεγάλη Βρετανία που είχε πολύ σημαντικά συμφέροντα στην περιοχή, αποτελούσε τη γέφυρα για την ισχύ και επιρροή των ΗΠΑ στη Δυτική Ευρώπη καθώς και για τη σύσταση του ΝΑΤΟ. Το 1951, ο πρωθυπουργός Μοσαντέκ εθνικοποίησε την πετρελαιοβιομηχανία του Ιράν βρετανικής ιδιοκτησίας και απαίτησε την αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων που προστάτευαν το πετρελαϊκό συγκρότημα στο Αμπαντάν. Η Μεγάλη Βρετανία δεν ήταν πλέον αρκετά ισχυρή ώστε να αναλάβει στρατιωτική δράση τόσο κοντά στα σοβιετικά σύνορα για την προάσπιση των αποικιακών της συμφερόντων χωρίς την υποστήριξη των Αμερικανών.¹⁵⁹

Το ίδιο έτος, η Μεγάλη Βρετανία όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, πρότεινε την ίδρυση της Διοίκησης Μέσης Ανατολής στην οποία συναίνεσαν οι ΗΠΑ, με επιπρόσθετα μέλη τη Γαλλία, τη Τουρκία, το Ισραήλ και αραβικές χώρες. Αυτή η κατάσταση θα ενίσχυε σημαντικά τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή απέναντι στην ΕΣΣΔ.

Μετά την εθνικοποίηση των κοιτασμάτων πετρελαίου βρετανικής ιδιοκτησίας στο Αμπαντάν από τον Μοσαντέκ, η Αγγλία και ο Έρνεστ Μπέβιν ήθελε να στείλει το Πολεμικό Ναυτικό για να τα ανακαταλάβει. Για τις ΗΠΑ όμως, αυτή η τακτική θα μπορούσε να χειροτερέψει τη κατάσταση και να ενισχύσει τον περσικό εθνικισμό που ήταν ήδη υπό την επιρροή του κομμουνιστικού κινήματος με τη μορφή του τοπικού κόμματος Τουντέχ. Για τις ΗΠΑ η λύση δεν ήταν τα πολεμικά όπλα αλλά η μυστική δράση.¹⁶⁰ Αυτό σήμαινε την ενορχήστρωση ενός στρατιωτικού πραξικοπήματος στο οποίο πρωταγωνιστικό ρόλο θα είχε η Μεγάλη Βρετανία.

Πράγματι, το 1953 η ΜΙ6 οργάνωσε ένα στρατιωτικό πραξικόπημα για να ανατραπεί και να εκδιωχθεί ο Μοσαντέκ ενώ μετέπειτα τοποθέτησαν στην εξουσία τον νεαρό Σάχη Παχλαβί, το καθεστώς του οποίου εξολόθρευσε γρήγορα το Τουντέχ.¹⁶¹ Η ανταμοιβή για αυτή τη συνδρομή των ΗΠΑ, ήταν μεγάλες αμερικανικές εταιρείες

¹⁵⁷ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.43.

¹⁵⁸ Πέρι, Άντερσον, ο.π, σ.84.

¹⁵⁹ Χενρι, Κισινγκερ, ο.π, σ.585.

¹⁶⁰ Πέρι, Άντερσον, ο.π, σ.84.

¹⁶¹ Πέρι, Άντερσον, ο.π, σ.85. Σχετικά με το πραξικόπημα η CIA σημειώνει στις μυστικές αναφορές της για την επιχείρηση: *Ήταν μια μέρα που δεν έπρεπε να τελειώσει ποτέ. Διότι έφερε μαζί της τέτοια αίσθηση ενθουσιασμού, ικανοποίησης και χαράς που είναι αμφίβολο αν θα υπάρξει άλλη αντίστοιχη.* Εντοπίζεται στο Lloyd Gardner, *Three Kings: The Rise of an American Empire in the Middle East after World War II*, Νέα Υόρκη 2009, σ.123.

πετρελαίου να αποκτήσουν πλέον μερίδιο από τα κοιτάσματα στο Αμπαντάν που κάποτε ανήκαν στη Μεγάλη Βρετανία.¹⁶²

Την ίδια περίοδο η νέα σοβιετική ηγεσία των Μαλένκωφ και έπειτα Χρουστσιώφ πραγματοποιούσε προτάσεις για ειρήνη και ύφεση. Αυτές οι θέσεις είχαν απήχηση στην Αγγλία και τον Τσώρτσιλ. Ο ίδιος ο Τσώρτσιλ είχε εκδηλώσει την επιθυμία να συναντηθεί με τον Μαλένκωφ.¹⁶³ Στις ΗΠΑ, οι μέθοδοι του μακαρθισμού κλιμακώνονταν με αποκορύφωμα την εκτέλεση των Τζούλιους και Έθελ Ρόζεμπεργκ στις 19 Ιουνίου όπου προκάλεσε διαδηλώσεις και εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για την εκτέλεση των δύο επιστημόνων.¹⁶⁴

Ο αντιαμερικανισμός εξακολουθούσε να φουντώνει και οι αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο μεγάλες δυνάμεις της Δύσης γίνονταν ακόμα εμφανέστερες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόρριψη από τους Αιζενχάουερ – Ντάλλες των προτάσεων του Τσώρτσιλ για διάσκεψη κορυφής, όπου θα συζητούνταν οι προτάσεις ειρήνης από την ΕΣΣΔ. Η άρνηση αυτή έφερε σε ακόμα μεγαλύτερο αδιέξοδο τις αγγλοαμερικανικές σχέσεις. Η Αγγλία με πρωθυπουργό τον Τσώρτσιλ διατηρούσε τα αυτοκρατορικά της όνειρα στις παλιές της αποικίες τις οποίες όμως έβλεπε να χάνονται λόγω των κινήσεων των ΗΠΑ στη Μέση Ανατολή με την περιοδεία του Ντάλλες και Στάσεν και τα δάνεια στη κυβέρνηση του Ιράν, τις υποσχέσεις στο Ναγκίμπ της Αιγύπτου. Έτσι πλέον ήταν φανερό ότι οι ΗΠΑ, γνωρίζοντας την αδυναμία της Αγγλίας να παρέμβει, επιχείρησαν επιτυχώς να εκτοπίσουν την Αγγλία από τις τελευταίες θέσεις της στην περιοχή αυτή.¹⁶⁵

Οι αγγλοαμερικανικές αντιθέσεις εκδηλώθηκαν και σε άλλα διεθνή ζητήματα. Με την ανάληψη καθηκόντων στην προεδρία από τον Αιζενχάουερ, ο ίδιος διόρισε υπουργό Εξωτερικών τον Φόστερ Ντάλλες. Ο έμπειρος διπλωμάτης διακήρυξε ότι σκοπός της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής δεν ήταν πια η συγκράτηση της Σοβιετικής Ένωσης αλλά η αναδίπλωση της ενώ την ίδια περίοδο στη Κορέα οι σκληρές μάχες συνεχίζονταν. Στα τέλη Ιανουαρίου η αμερικανική κυβέρνηση ανακοίνωσε την απόσυρση του 7^{ου} στόλου από τα στενά της Φορμόζας, κάτι που προκάλεσε την αντίδραση της Αγγλίας αναφορικά με το ενδεχόμενο επέκτασης του πολέμου στην Ασία.¹⁶⁶

Στο πεδίο δράσης και συμφερόντων όμως της Μεσογείου, η Αγγλία διατηρούσε τη κυριαρχία της στο μεγάλο νησί της περιοχής, τη Κύπρο. Η κινητοποίηση ωστόσο των Κυπρίων για αυτοδιάθεση, οι επιρροές του ανταποικιακού αγώνα της περιόδου και το αίτημα για ένωση με την Ελλάδα, αμφισβητούσαν τη κυριαρχία της Αγγλίας στο νησί ενώ παράλληλα προκαλούσαν ένα παραπάνω πονοκέφαλο στις ΗΠΑ για τη διατήρηση της συνοχής του NATO. Το Κυπριακό θα εξελισσόταν σε μείζον

¹⁶² Πέρι, Αντερσον, ο.π, σ.85.

¹⁶³ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.82.

¹⁶⁴ Ο.π, σ.82.

¹⁶⁵ Ο.π, σ.82.

¹⁶⁶ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.43-44.

θέμα και θα κινητοποιούσε τη διεθνή διπλωματία ενώ θα άνοιγε το δρόμο για πολύ σημαντικές εξελίξεις στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου.

Ε.2. Οι ΗΠΑ στα νότια Βαλκάνια και η στάση της Γιουγκοσλαβίας

Οι ΗΠΑ μετά το τέλος του πολέμου και ειδικότερα από την ανάληψη της ηγεμονίας στην Ελλάδα από τη Μεγάλη Βρετανία, έθεσαν τις βάσεις των σχεδιασμών τους έτσι ώστε να εμποδίσουν τη σοβιετική επιρροή και να μπορέσουν να ελέγξουν τη Μεσόγειο θάλασσα. Ωστόσο, οι ζυμώσεις που λάμβαναν χώρα στο σοβιετικό στρατόπεδο και κυρίως έπειτα από τη σύγκρουση Τίτο - Στάλιν, έδιναν το απαραίτητο έρεισμα στους σχεδιασμούς των ΗΠΑ για να δημιουργήσουν ακόμα καλύτερα το σχέδιο περικύκλωσης και αναχαίτισης της επιρροής της ΕΣΣΔ εκμεταλλευόμενες την αμφιταλάντευση του Τίτο.

Αυτό που καθόριζε τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ στα νότια Βαλκάνια ήταν ο στόχος να κερδηθεί αρχικά πολιτικά το παιχνίδι. Ουσιαστικά δόθηκε προτεραιότητα στην άσκηση της μέγιστης πίεσης στη σοβιετική δομή εξουσίας και στις σχέσεις της Μόσχας με τις χώρες δορυφόρους της, η οποία θα πραγματοποιούνταν με τη διεξαγωγή ενός ψυχολογικού πολέμου για να ενθαρρύνουν οι ΗΠΑ αυτά τα κράτη να αποσχισθούν από τη σοβιετική επιρροή. Παράλληλα εξάπλωσαν συγκαλυμμένα μέσα οικονομικού και πολιτικού πολέμου με σκοπό να υποθάλψουν και να στηρίξουν ταραχές και εξεγέρσεις σε επιλεγμένες στρατηγικά χώρες δορυφόρους.¹⁶⁷ Αναφορικά με τον πολιτικό πόλεμο που διεξήγαγαν οι ΗΠΑ ειδικά στα Βαλκάνια, εκτός από την Ελλάδα αυτό συνέβη και στην περίπτωση της επιχείρησης *Πολύτιμη* στην Αλβανία. Ουσιαστικά ήταν μια αποτυχημένη επιχείρηση της CIA και της βρετανικής ΜΙ6, στην οποία διαδραμάτισε ρόλο και η Ελλάδα, με στόχο την ανατροπή του Ενβέρ Χότζα στην Αλβανία στα τέλη του 1947, όπου μεγάλο μέρος της εκπαίδευσης των επίδοξων ανατροπέων έλαβε χώρα στην Ελλάδα.¹⁶⁸

Το National Security Council Report NSC-68, το οποίο εγκαινιάστηκε από τον Κέναν, είχε αναλάβει τη κλιμάκωση τέτοιων επιχειρήσεων ειδικά τη δεκαετία του 50 ενώ σταδιακά ο δημόσιος στόχος ήταν το ιδεολογικό πεδίο προπαγάνδας. Ραδιοσταθμοί, πολιτιστικοί οργανισμοί, έντυπα, μέσα παντός είδους κινητοποιήθηκαν για τη μετάδοση της αντίθεσης ανάμεσα στα δύο συστήματα των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ.¹⁶⁹

Οι ΗΠΑ ωστόσο έχοντας δώσει πολύ μεγάλο βάρος στη Γιουγκοσλαβία αξιοποίησαν την αντίθεση Τίτο - Στάλιν ώστε να εδραιώσουν ένα αποτρεπτικό τείχος στη σοβιετική επιρροή στην ευρύτερη περιοχή με το να συνδεθούν με τη Γιουγκοσλαβία πολύ νωρίτερα από τη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου μεταξύ της Ελλάδας της Τουρκίας και της Γιουγκοσλαβίας. Η ρήξη μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και ΕΣΣΔ, ήταν κάτι που επέτεινε τις εξελίξεις και την εξωτερική πολιτική του Τίτο. Αφού από το 1947-1948 είχε προηγηθεί μια σειρά επιστολών μεταξύ Κομμουνιστικού

¹⁶⁷ Πέρι, Αντερσον, ο.π, σ.70-71.

¹⁶⁸ Ο.π, σ.70-71. Εντοπίζεται στο Corke, US Covert Operations and Cold War Strategy, σελ.45-6, 61-2,84 και Miscamble, George F.Kennan and the Making of American Foreign Policy, σ.110-111.

¹⁶⁹ Ο.π, σ.71.

Κόμματος Σοβιετικής Ένωσης και Γιουγκοσλαβικού ΚΚ όπου ήταν φανερό η ρήξη στις σχέσεις τους. Έντονη δυσανεξία είχε προκαλέσει η αποστολή γιουγκοσλαβικής μεραρχίας στην Αλβανία στα τέλη του 1947, όταν η Αλβανία δεν ήταν ακόμα διεθνώς αναγνωρισμένη και κινδύνευε ανά πάσα στιγμή από αγγλοαμερικανική εισβολή κάτι που προκάλεσε τριγμούς στο σοβιετικό στρατόπεδο. Οι Σοβιετικοί κατηγορούσαν το Γιουγκοσλαβικό ΚΚ για υπονόμευση του σοσιαλισμού και εθνικιστικές τάσεις ενώ οι Γιουγκοσλάβοι στις 13 Απρίλη αρνήθηκαν όλες τις κατηγορίες. Στις 28 Ιούνη οι χώρες-μέλη της Κομινφόρμ απέπεμψαν τη Γιουγκοσλαβία από τους κόλπους της, με αιτιολογία την αναρρίχηση “εθνικιστικών στοιχείων” στην ηγεσία του γιουγκοσλαβικού ΚΚ το 1948. Ο Τίτο βλέποντας το κλοιό να σφίγγει στράφηκε αναπόφευκτα προς τη Δύση. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το φθινόπωρο του 1948, στα πλαίσια Συνόδου της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, η αλλαγή στρατηγικής ως προς τις σχέσεις με τη Δύση και τη Γιουγκοσλαβία έγινε πιο φανερό όταν ο Άλεξ Μπέμπλερ, υφυπουργός εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας, δήλωσε στο Βρετανό ομόλογό του πως χρειαζόταν επείγοντως δυτική υποστήριξη για να επιβιώσει. Ουσιαστικά οι κατηγορίες της ΕΣΣΔ είχαν να κάνουν με τις ανεξάρτητες επιλογές του Τίτο σε ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Η δημόσια καταδίκη του Τίτο και η αποπομπή της Γιουγκοσλαβίας ακολουθήθηκε με τη κατηγορία του τιτοϊσμού από το Κρεμλίνο και είχε να κάνει με τις εθνικιστικές αντιστάσεις που πρόκυπταν κατά την περίοδο της επιβολής των αυστηρών κανόνων της δομής του Ανατολικού Συνασπισμού.¹⁷⁰

Ήδη από τις 28 Νοεμβρίου 1950, ο Τίτο είχε προσεγγίσει το Δυτικό στρατόπεδο και μέσω της Ελλάδας ως προς την αποκατάσταση των σχέσεων της Γιουγκοσλαβίας με τη νότια γειτονική χώρα, δίνοντας το πράσινο φως για την επιστροφή παιδιών του Εμφυλίου Πολέμου. Προηγουμένως είχε επιτευχθεί η προσέγγιση του Τίτο προς τις ΗΠΑ οι οποίες δανειοδότησαν τη Γιουγκοσλαβία με 33.500.000 δολάρια.¹⁷¹

Οι σχέσεις του Τίτο και της Γιουγκοσλαβίας με τις ΗΠΑ, αποκαλύπτονται και από την επιστολή που έστειλε ο πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών στο Βελιγράδι Τζωρτζ Άλλεν προς την Ουάσιγκτον, για να ενημερώσει για τις συνομιλίες που πραγματοποίησε με τον Τίτο. Είναι γεγονός ότι ο Τίτο όχι μόνο είχε ζητήσει οικονομική και υλική βοήθεια σχετικά και με την έλλειψη τροφίμων αλλά ταυτόχρονα αντιμετώπιζε ως ενδεχόμενη κάποια σοβιετική εισβολή ενώ ο πρόεδρος των ΗΠΑ τονίζει τους κινδύνους για τα συμφέροντα των Αμερικάνων αν δεν προχωρήσουν στην παροχή βοήθειας προς τη Γιουγκοσλαβία. Συγκεκριμένα ο Άλλεν επισημαίνει ότι ο Τίτο εξέτασε τις ανάγκες της Γιουγκοσλαβίας για φαγητό και τόνισε ότι το αίτημα για βοήθεια από τις ΗΠΑ βασίστηκε σε στρατιωτικούς, πολιτικούς καθώς και ανθρωπιστικούς λόγους ενώ υποστήριξε ότι η Γιουγκοσλαβία μπορούσε να αποτρέψει επίθεση της ΕΣΣΔ και θα συνέβαλλε στην ειρήνη. Για τις ΗΠΑ, η άρνηση παροχής βοήθειας στη Γιουγκοσλαβία, θα σήμαινε πολιτική νίκη για την ΕΣΣΔ. Ο Τίτο είχε δείξει ενδιαφέρον για αγορές σε στρατιωτικούς εξοπλισμούς από την Ευρώπη και τις

¹⁷⁰ Γιαννουλόπουλος, Ν.Γιάννης, ο.π, σ. 102-103.

¹⁷¹ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.784.

ΗΠΑ, κάτι που αποτελούσε την πρώτη φορά που ουσιαστικά ο Τίτο ζήτησε στρατιωτική βοήθεια από τις ΗΠΑ.¹⁷²

Το 1952, οι συνομιλίες της Γιουγκοσλαβίας με τη Μεγάλη Βρετανία και τις ΗΠΑ, συνεχίστηκαν για ζητήματα γύρω από την άμυνα, ενώ ο πρέσβης των ΗΠΑ πραγματοποιούσε συνεχή ενημέρωση στην Ουάσιγκτον για την έκβαση των συνομιλιών μεταξύ Τίτο και Ήντεν καθώς επίσης και για το γεγονός της δυνατότητας της Γιουγκοσλαβίας να προχωρήσει σε ενδεχόμενη συνεργασία. Κατά τη διάρκεια της τελικής συνομιλίας μεταξύ του Τίτο και του Ήντεν, ο Τίτο εξέφρασε έκπληξη για το γεγονός ότι οι Δυτικές Δυνάμεις δεν είχαν προετοιμαστεί να ξεκινήσουν συνομιλίες για στρατιωτικά ζητήματα. Ο Τίτο αναφέρθηκε στις διάφορες συνομιλίες του με στρατιωτικούς αξιωματούχους των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ηνωμένου Βασιλείου, υπενθυμίζοντας τη συνομιλία του με τον Στρατηγό Γουέστ, στο Μπλεντ πριν από ένα χρόνο.¹⁷³

Το συμπέρασμα που προκύπτει από το γεγονός των επαφών αυτών και το διπλωματικό παρασκήνιο που ακολούθησε για τη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου, επιβεβαιώνει τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ. Αν και η Ιταλία είχε σοβαρή διένεξη με τη Γιουγκοσλαβία στο ζήτημα της Τεργέστης, ο προσανατολισμός των ΗΠΑ στα Βαλκάνια, εφόσον απέτυχαν οι σχεδιασμοί στην Αλβανία, να εκμεταλλευτεί τη σύγκρουση Τίτο Στάλιν ώστε να μπορέσει να αποκόψει τη σοβιετική επιρροή στην περιοχή και σε συνδυασμό με τον έλεγχο της Ελλάδας και της Τουρκίας, να αποκόψει οποιαδήποτε έξοδο της ΕΣΣΔ στη Μεσόγειο την οποία οι ΗΠΑ μετά και από τη συμφωνία για τις στρατιωτικές βάσεις με την Ελλάδα, ήλεγχε πλήρως. Ωστόσο με το θάνατο του Στάλιν και την αλλαγή στις σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την ΕΣΣΔ, οι σχεδιασμοί για το Βαλκανικό Σύμφωνο θα αποδειχτούν κενό γράμμα.

¹⁷² <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v04/d846>, FRUS, 1950, Central And Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Telegram - *The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Secretary of State*, BELGRADE, October 23, 1950, p.1479-1480.

¹⁷³ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d655>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram - *The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Department of State*, BELGRADE, September 25, 1952, p.1845.

Κεφάλαιο Ζ΄

Ζ.1. Το Κυπριακό αφορμή της γέννησης του αντιαμερικανισμού

Η Κύπρος, μετά τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και τη σύσταση του ΟΗΕ με τις αρχές του, άρχισε να υιοθετεί το αίτημα για αυτοδιάθεση. Απειλές και προσκόμματα υπήρξαν από την αποικιακή κυβέρνηση. Η Κινεζική Επανάσταση, ο πόλεμος της Κορέας και η άνοδος του αντιαποικιοκρατικού κινήματος την περίοδο αυτή, υπήρξαν καταλυτικοί παράγοντες για την υιοθέτηση των ιδεών της ανεξαρτησίας και της αυτοδιάθεσης. Ωστόσο αυτή η κατάσταση δημιουργούσε τριγμούς στο στρατόπεδο του ΝΑΤΟ, όπου οι ΗΠΑ έπρεπε να αντιμετωπίσουν τη δυσарέσκεια της Μεγάλης Βρετανίας, την αμφιταλάντευση της Ελλάδας για να προστατέψουν τη συνοχή της συμμαχίας και να αποκρούσουν τη σοβιετική επιρροή.

Το 1947 εκλέχτηκε αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο γηραιός Μακάριος Β΄, ο οποίος στην ενθρόνισή του εκφώνησε ένθερμο λόγο υπέρ της ένωσης και τον επόμενο χρόνο ίδρυσε το «Εθναρχικόν Συμβούλιον προς προώθησιν του Εθνικού Ενωτικού Αγώνος». Το 1948 επίσης εκλέχτηκε Μητροπολίτης Κιτίου ο μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄ και πρώτος Πρόεδρος Δημοκρατίας μετά την ανεξαρτησία. Ο γηραιός Εθνάρχης Μακάριος Β΄ με εγκύκλιο στις 8/12/1949, έπειτα από την περιφρονητική άρνηση της Αγγλίας προς το αίτημα του Κυπριακού λαού για αυτοδιάθεση, πέραν και του γεγονότος ότι πάνω από 30.000 Κύπριοι είχαν στρατευθεί εθελοντικά κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο δημοψήφισμα που πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1950, το 95,7% ψήφισε υπέρ της Ένωσης με την Ελλάδα και οι τόμοι του Δημοψηφίσματος παραδόθηκαν από ειδική αντιπροσωπεία στην Ελληνική Βουλή και στον ΟΗΕ.¹⁷⁴

Το Δημοψήφισμα που οργάνωσε το Εθναρχικό Συμβούλιο είχε τη σύμφωνη γνώμη και συμμετοχή του ΑΚΕΛ (Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού) το οποίο είχε νωρίτερα θέση το αίτημα για εθνική αποκατάσταση και Ένωση με την Ελλάδα. Το δημοψήφισμα εξέφρασε τη συντριπτική πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων όταν ωστόσο ο Δήμαρχος της Λευκωσίας παρέδωσε στο Γεώργιο Παπανδρέου τους τόμους δημοψηφίσματος, ο ίδιος απάντησε ότι *η Ελλάς αναπνέει σήμερα με δύο πνεύμονας, τον μεν αγγλικόν τον δε αμερικάνικον και δι' αυτό δεν μπορεί λόγω του Κυπριακού να κινδυνεύσει να πάθει ασφυξίαν*. Γρήγορα έγινε αντιληπτό στους Ελληνοκύπριους αλλά και στους Έλληνες ότι οι επιφυλάξεις που είχαν εκφράσει οι δυνάμεις του Κέντρου προς τη διεθνοποίηση του Κυπριακού, ενισχύθηκαν με την εκλογική επικράτηση του Ελληνικού Συναγερμού και του Α. Παπάγου.¹⁷⁵

Ο νέος αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος Γ΄, ανέλαβε την προεδρία της Εθναρχίας και την ηγεσία του εθνικού αγώνα των Ελληνοκυπρίων. Ο ίδιος ο Μακάριος

¹⁷⁴ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.773.

¹⁷⁵ Γιανουλόπουλος, Ν.Γιάννης, ο.π. σ. 330.

λίγο μετά την εκλογή του, μετέβη το Μάρτιο του 1951 στην Αθήνα όπου συζήτησε για το Κυπριακό στη σύγκλιση του τότε Συμβουλίου Αρχηγών Κομμάτων. Η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, Πλαστήρας, Σοφοκλής Βενιζέλος και Παπάγος, δεν δεσμεύτηκε να αναλάβει κάποια πρωτοβουλία για τη διεθνοποίηση του Κυπριακού με το επιχείρημα ότι η χώρα μόλις είχε βγει από τον εμφύλιο και προείχε η αγαστή συνεργασία με το ΝΑΤΟ για τη κατοχύρωση της ασφάλειας της και την οικονομική της ανάπτυξη.¹⁷⁶

Η κυπριακή ηγεσία αντέδρασε στους δισταγμούς και την απροθυμία της ελληνικής πλευράς να αναλάβει δράση. Έτσι κινητοποίησε την ελληνική κοινή γνώμη. Πραγματοποιήθηκαν ομιλίες, συλλαλητήρια, φοιτητικές και εργατικές κινητοποιήσεις, ανακοινώσεις στο τύπο ώστε να ασκήσει πίεση στις ελληνικές κυβερνήσεις. Την περίοδο εκείνη που το ανταποικιοκρατικό κίνημα είχε ξεσπάσει από τους εξαρτημένους λαούς με την υποστήριξη και της ΕΣΣΔ, ο Μακάριος εκτιμούσε ότι η ελληνική κυβέρνηση θα έφερνε τελικά το θέμα στον ΟΗΕ και ότι ο διεθνής οργανισμός θα ανταποκρινόταν άμεσα στα προσδοκίες των Κυπρίων για δικαίωση. Η εκτίμηση αυτή του Μακαρίου στηριζόταν στο ψήφισμα της 16^{ης} Δεκεμβρίου 1952 στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ σύμφωνα με το οποίο τα κράτη μέλη του όφειλαν να προάγουν το δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση και να διευκολύνουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού στα εδάφη που είχαν υπό τη διοίκηση τους με τη διενέργεια δημοψηφίσματος.¹⁷⁷

Η Μεγάλη Βρετανία τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήθελε να διατηρήσει το στρατηγικό έλεγχο της Μέσης Ανατολής κάτι που σήμαινε ότι έπρεπε να διατηρήσει τις βάσεις της στο Σουέζ, το Ιράκ και τη Κύπρο. Την ίδια περίοδο η άνοδος του αραβικού εθνικισμού εξαπλωνόταν. Αποτέλεσμα αυτής της εξάπλωσης ήταν η επανάσταση των Ελεύθερων Αξιοματικών στην Αίγυπτο στις 23 Ιουλίου 1952. Αυτό σήμαινε ότι η Τουρκία θα αναλάμβανε να αντικαταστήσει την παλιά αποικία στον αμυντικό σχεδιασμό της περιοχής. Έτσι η Κύπρος αναβαθμίστηκε για τη Μεγάλη Βρετανία αφού τον Ιούλιο του 1954 μεταφέρθηκε στη Λευκωσία το κέντρο διοίκησης Μέσης Ανατολής.¹⁷⁸

Τον Μάιο και τον Ιούλιο του 1952 ξεσπάνε στην Ελλάδα μεγαλειώδεις συγκεντρώσεις και συλλαλητήρια που εξελίσσονται σε αγανάκτηση και κατηγορίες κατά των ΗΠΑ και της Μεγάλης Βρετανίας. Η κυβέρνηση απάντησε με τη καταστολή των διαδηλωτών. Τελευταία αντίδραση ήταν η βουβή διαμαρτυρία των Ελλήνων για το Κυπριακό στις 4 Ιουλίου. Οι προσπάθειες του Μακαρίου όμως να πείσει τη κυβέρνηση να εισάγει το θέμα στον ΟΗΕ ήταν άκαρπες. Ο Βενιζέλος επέμεινε στην ελληνική θέση ότι η ατμόσφαιρα δεν ήταν κατάλληλη με τον ίδιο να απαντάει σε

¹⁷⁶ Σακκάς, Δ. Γιάννης, ο.π, σ.115.

¹⁷⁷ Ο.π, σ.115.

¹⁷⁸ Ο.π, σ.116.

σκληρή γλώσσα στο Μακάριο λέγοντας του: *μπορείτε να κάμετε ότι θέλετε αλλά δεν πρόκειται σεις να διευθύνετε την εξωτερική πολιτική της Ελλάδος*.¹⁷⁹

Ο Αμερικανός διπλωμάτης Τσάρλς Γιοστ, σε εκτενή αναφορά που έστειλε στο Στέιτ Ντιπάρτμεντ, αποκαλύπτει τη δύσκολη θέση στην οποία ερχόταν η ελληνική κυβέρνηση με τις κινήσεις του Μακαρίου καθώς επίσης και το γεγονός ότι η Ελλάδα αδυνατούσε να χαράξει πολυεπίπεδη εξωτερική πολιτική, εξαρτώμενη πλήρως από τους σχεδιασμούς των ΗΠΑ. Ο Στεφανόπουλος είχε υποστηρίξει ότι ο στρατάρχης Παπάγος, ενώ έχει προσπαθήσει μέχρι τώρα να υποβαθμίσει το Κυπριακό, ανησυχούσε για τη κατάσταση στη Κύπρο και πίστευε ότι η μόνη διέξοδος αντιμετώπισης και επίλυσης του ζητήματος ήταν η διαπραγμάτευση με τους Βρετανούς. Σύμφωνα με τον Στεφανόπουλο, ο Παπάγος ήθελε να προτείνει στους Βρετανούς να παραχωρήσουν αμέσως στους Κυπρίους σύνταγμα το οποίο θα τους παρέχει ορισμένα δικαιώματα αυτοδιοίκησης και το οποίο θα επικυρωθεί σε δύο ή τρία χρόνια με δημοψήφισμα στο οποίο οι Κύπριοι θα είχαν τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ ανεξαρτησίας, ενσωμάτωσης στην Ελλάδα ή κάποιου καθεστώτος εντός της Κοινοπολιτείας.¹⁸⁰

Είναι γεγονός δηλαδή, ότι η ελληνική κυβέρνηση έβαζε σε δεύτερη μοίρα την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος ώστε να διατηρήσει τη θέση της στο ΝΑΤΟ, ενώ παράλληλα πιεζόταν από την ελληνική κοινή γνώμη, την Αριστερά που άρχισε να ενισχύεται και τους Ελληνοκύπριους και το Μακάριο. Ο φόβος της σοβιετικής επιρροής ήταν πολύ έντονος και ο διπλωματικός εγκλωβισμός της ελληνικής πλευράς είναι φανερός.

Ο ίδιος ο Τσώρτσιλ απάντησε στις επιστολές της βασίλισσας Φρειδερίκης στις 7 Απριλίου 1954 ότι η δεδομένη στιγμή δεν είναι η κατάλληλη για τα συμφέροντα της Ελλάδας όσο και της Μεγάλης Βρετανίας είτε ακόμη και για τα συμφέροντα του ΝΑΤΟ για συζήτηση για τη μεταβολή στη διακυβέρνηση της Κύπρου. Η Κύπρος είναι ζωτικής σημασίας για την άμυνα της Μεσογείου και ότι η παραχώρηση της Κύπρου στην Ελλάδα ανατρέπει τις θέσεις της Μεγάλης Βρετανίας στη Μέση Ανατολή, ενθαρρύνει το ανταποικιακό κίνημα αλλά και τις προσπάθειες των Αμερικάνων να την εκτοπίσουν οριστικά από την περιοχή. Τον Αύγουστο του 1954 ο ηγέτης της τουρκοκυπριακής μειονότητας Φαζίλ Κιουτσούκ και μετέπειτα πρώτος αντιπρόεδρος της Κυπριακής Δημοκρατίας, δήλωσε ότι η Κύπρος έπρεπε να επιστραφεί στην Τουρκία και να αφήσουν οι Άγγλοι στους Τούρκους τη διαχείριση του αιτήματος των Ελληνοκυπρίων για αυτοδιάθεση ενώ είχε υποστηρίξει ότι η Κύπρος είναι ιδιοκτησία της Τουρκίας, αγνοώντας πλήρως την πολιτική θέληση των κατοίκων της μεγαλονήσου. Οι Άγγλοι ενώ όλα αυτά τα παρακολουθούσαν, προβάλλουν ήδη στο προσκήνιο το τουρκικό

¹⁷⁹ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.806.

¹⁸⁰ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d358>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram, *The Chargé in Greece (Yost) to the Department of State*, ATHENS, August 26, 1953, p.676-677.

παράγοντα σαν ισότιμο με την Ελλάδα στο θέμα της Κύπρου από τα τέλη Απριλίου του 1954.¹⁸¹

Την 20^η Αυγούστου του 1954, η ελληνική κυβέρνηση καταθέτει προσφυγή στα Ηνωμένα Έθνη για την εφαρμογή υπό την αιγίδα του Διεθνούς Οργανισμού, της αρχής της ισότητας δικαιωμάτων και αυτοδιαθέσεων των λαών εις τον πληθυσμό της νήσου Κύπρου. Ο Παπάγος κατά τη διάρκεια της προσφυγής παρέθεσε στοιχεία από τις πρόσφατες στατιστικές των βρετανικών αποικιακών αρχών σύμφωνα με τις οποίες ο πληθυσμός ήταν 511.000 κάτοικοι, το 80,2% ήταν Έλληνες, το 17,9% Τούρκοι και το 1,9% διάφορες άλλες εθνότητες.¹⁸²

Το Κυπριακό αναδεικνύεται σε μείζον εθνικό θέμα και άρχισε να καθορίζει ολοκληρωτικά πέρα από τις εξωτερικές και τις εσωτερικές εξελίξεις. Στις 23 Σεπτεμβρίου 1954 το Κυπριακό ενεγράφη στην ημερήσια διάταξη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ με 9 ψήφους υπέρ, 3 κατά από την Αγγλία, τη Γαλλία και την Αυστραλία και 3 αποχές από τις ΗΠΑ, Κολομβία και την Ολλανδία. Η ουδετερότητα των ΗΠΑ οφειλόταν στο σχεδιασμό τους για τη μη ικανοποίηση της Ελλάδας καθώς επίσης και στη μη διατάραξη των σχέσεων τους με τη Βρετανία.¹⁸³

Η ελληνική κυβέρνηση ανησυχούσε για την αμερικανική στάση στις κινήσεις της, γιατί εκτός από το ότι οι ΗΠΑ ήταν ο νούμερο 1 σύμμαχος της Ελλάδας αλλά και γιατί οι ΗΠΑ επηρέαζαν και την πλειοψηφία των κρατών μελών του ΟΗΕ. Με την άνοδο των Ρεπουμπλικάνων το 1953 στην εξουσία, οι ΗΠΑ εγκαίνιασαν μια πιο σκληρή στάση απέναντι στα αντιαποικιακά κινήματα, ειδικά από τη στιγμή που στη Μεσόγειο με τη συμφωνία των βάσεων στην Ελλάδα είχαν εξασφαλίσει την επιρροή τους. Στις 23 Οκτωβρίου όπου πραγματοποιήθηκε συνάντηση του Παπάγου με τον Ντάλλες, έπειτα και από πληροφορίες έγινε γνωστό ότι οι Αμερικάνοι ενεργούσαν στα παρασκήνια για να καταψηφιστεί η ελληνική προσφυγή και επηρέαζαν άλλες αντιπροσωπείες. Η βασική γραμμή του Ντάλλες σε όλα τα διεθνή ζητήματα είναι ο αντικομμουνισμός και η απώθηση της σοβιετικής επιρροής και γι' αυτό φοβάται την εκμετάλλευση του Κυπριακού και των αντιθέσεων ανάμεσα σε συμμάχους του ΝΑΤΟ από τον ανατολικό συνασπισμό. Είναι γεγονός ότι η εικόνα που επικρατεί στα τέλη του 1954 και στις αρχές του 1955, καταδεικνύει την ενίσχυση της Αριστεράς και την ενίσχυση του αντιαμερικανισμού. Η αδιαλλαξία της Αγγλίας και ειδικά η αντίθετη προς το αίτημα της Κύπρου για ένωση στάση των Αμερικάνων, έβλαψε το Συναγερμό και τα άλλα συντηρητικά στοιχεία και άρχισε να ενισχύει την Αριστερά.¹⁸⁴

Η προσφυγή ήταν ένα πολύ μεγάλο βήμα για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Ωστόσο η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ στις 15/12/1954 (με τη θετική ψήφο της Ελλάδας, της Μεγ.Βρετανίας και της Τουρκίας) αποφάσισε να μην ληφθεί απόφαση

¹⁸¹ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π σ.194-196.

¹⁸² Ο.π, σ.205.

¹⁸³ Σακκάς Δ.Γιάννης, ο.π, σ.118.

¹⁸⁴ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.215-218, 222.

«επί του παρόντος»¹⁸⁵. Και ενώ η κυβέρνηση δήλωνε ικανοποιημένη από το αποτέλεσμα γιατί σύμφωνα με την ίδια το Κυπριακό είχε αναγνωρισθεί ως «διεθνές πρόβλημα» μεγάλες κινητοποιήσεις και συλλαλητήρια ξέσπασαν στη Κύπρο καθώς και απεργίες.¹⁸⁶ Στην Ελλάδα το ίδιο απόγευμα πλήθος λαού διαδηλώνει στην Πλατεία Συντάγματος υπέρ της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα και κατά των Άγγλων και των Αμερικάνων. Ο Παπάγος ωστόσο είχε προειδοποιήσει ότι οποιεσδήποτε αντισυμμαχικές κινητοποιήσεις θα χτυπιούνται από τις αρχές, επέτρεψε όμως το συλλαλητήριο για να δείξει στη διεθνή κοινή γνώμη ότι η προσφυγή εκφράζει τη θέληση του ελληνικού λαού. Όταν διαδηλωτές κινήθηκαν προς την αγγλική πρεσβεία, χτυπήθηκαν από ισχυρές αστυνομικές δυνάμεις και από πυροσβεστικές αντλίες. Οι διαδηλωτές απάντησαν με πέτρες και ξύλα με τις μάχες να κρατάνε πάνω από τέσσερις ώρες. Πολλά τραμ της αγγλικής εταιρείας ΠΑΟΥΕΡ δέχτηκαν επιθέσεις ενώ πραγματοποιήθηκαν πάνω από 40 συλλήψεις.¹⁸⁷

Οι ΗΠΑ πέτυχαν με τη στάση τους στον ΟΗΕ, να εξασφαλίσουν την αγγλική υποστήριξη στην αντικινεζική πολιτική τους στην Άπω Ανατολή, αναγκάζοντας την ελληνική εξωτερική πολιτική σε αναδίπλωση αποσύροντας την πρόταση της. Πέρα από την αρχική διαδήλωση που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα, από τις 14 Δεκεμβρίου 1954 και για τις επόμενες μέρες, μία τεράστια έκρηξη αντιαμερικανισμού έλαβε χώρα σε όλη την Ελλάδα. Η οργή σε Αθήνα και Λευκωσία στράφηκε πλέον περισσότερο κατά των Αμερικάνων ενώ λιθοβολισμοί σημειώθηκαν και στο Αμερικανικό Κέντρο Πληροφοριών. Η οργή της νεολαίας έγινε ακόμα μεγαλύτερη όταν έγινε γνωστή η απόφαση της Πολιτικής Επιτροπής του ΟΗΕ. Το πρωί της 16^{ης} Δεκεμβρίου γίνεται μεγάλη φοιτητική συγκέντρωση στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης. Αφού άκουσαν τους ομιλητές και ενέκριναν ψήφισμα για το Κυπριακό, οι φοιτητές ξεχύθηκαν στους δρόμους διαδηλώνοντας με αντιαμερικανικά και αντιαγγλικά συνθήματα. Φτάνοντας στο αμερικανικό προξενείο η αντιπροσωπεία των φοιτητών επέδωσε αντίγραφο του ψηφίσματος τους. Οι διαδηλωτές όταν είδαν τον πρόξενο να βγαίνει στο μπαλκόνι του Προξενείου και να γελάει εξαγριώνονται και πετάνε πέτρες κατά του κτιρίου και των χωροφυλάκων σπάζοντας τα τζάμια του Προξενείου και της αμερικανικής βιβλιοθήκης με ορισμένους να εισβάλλουν μέσα στο κτίριο της αμερικανικής βιβλιοθήκης. Συλλαλητήρια για το Κυπριακό άρχισαν να ξεσπούν και σε άλλες επαρχιακές πόλεις όπως τη Νάουσα, τη Δράμα, την Αλεξανδρούπολη, στην Πάτρα και τα Χανιά.¹⁸⁸

Η κυβέρνηση ανησύχησε ειδικά για τις κινητοποιήσεις της Θεσσαλονίκης όπου σημειώθηκαν καταστροφές σε αμερικανικά κτίρια. Ο αναπληρωτής του υπουργού Βόρειας Ελλάδας επισκέφτηκε τον Αμερικανό πρόξενο εκφράζοντας τη λύπη του ενώ ο Παπάγος διαβεβαίωσε τον Κάννον ότι θα τιμωρηθούν οι πρωταίτιοι για τα επεισόδια.

Στις 17 Δεκεμβρίου νέες διαδηλώσεις ξέσπασαν στην Αθήνα με μαθητές και φοιτητές να διαδηλώνουν στην οδό Πανεπιστημίου και να συγκρούονται με

¹⁸⁵ Βαλινάκης Γ., Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988, Αθήνα, Παρατηρητής, 2003, σ.63.

¹⁸⁶ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.840.

¹⁸⁷ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.206.

¹⁸⁸ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.254-256.

αστυνομικές δυνάμεις έξω από το Μετοχικό Ταμείο με κεντρικό σύνθημα *Κάτω οι Αμερικανοί*. Η εξέγερση που ξέσπασε το Δεκέμβριο του 1954 στην Ελλάδα απλώνεται όλο και περισσότερο και η στάση των ΗΠΑ και των άλλων συμμάχων στον ΟΗΕ κλιμακώνει την οργή στην Ελλάδα και τη Κύπρο. Ο πρώην βουλευτής της ΕΠΕΚ Λουκής Ακρίτας ζήτησε μέχρι και τη καταγγελία της ελληνοαμερικανικής συμφωνίας. Παρά τις διπλωματικές προσπάθειες της κυβέρνησης και του βασιλιά να ανακόψουν το κύμα οργής των Ελλήνων κατά των Άγγλων και των ΗΠΑ λόγω του Κυπριακού, η επιμονή των Άγγλων να κρατήσουν τη Κύπρο και να αναγνωρίσουν ως ισότιμο συνομιλητή τη Τουρκία και οι Αμερικάνοι και άλλοι σύμμαχοι του ΝΑΤΟ με την αλληλεγγύη που επέδειξαν στη βρετανική αποικιακή πολιτική, τροφοδότησαν ακόμα περισσότερο αυτό το κύμα οργής. Η κατάσταση ήταν ίδια και στη Κύπρο, όπου στις 16 Δεκεμβρίου είχε ξεσπάσει 24ωρη απεργία με μαχητικές διαδηλώσεις στη Λευκωσία και τη Λεμεσό. Στη Λευκωσία ειδικότερα, φοιτητές έσκισαν βρετανικές σημαίες και επιτέθηκαν στην Αστυνομία ενώ έσπασαν τζάμια και έπιπλα του αμερικανικού προξενείου και του Βρετανικού Γραφείου Πληροφοριών ενώ στη Λεμεσό βρετανικά στρατιωτικά τμήματα πυροβόλησαν διαδηλωτές τραυματίζοντας τρεις. Η κατάσταση προμήνυε ένοπλη σύγκρουση.¹⁸⁹

Το 1955 ωστόσο οι εξελίξεις στο Κυπριακό υπήρξαν ραγδαίες. Οι εξελίξεις όμως αυτές προκάλεσαν και άνοιξαν κι άλλες πληγές. Στις 3 Ιανουαρίου του 1955 ο Μακάριος επισκέφθηκε ξανά την Αθήνα επιστρέφοντας από τη Νέα Υόρκη για να εξασφαλίσει τη δέσμευση του Παπάγου ότι θα προχωρήσει σε νέα προσφυγή.

Η πολιτική της Μεγάλης Βρετανίας η οποία έθεσε ως εγγυήτρια δύναμη τη Τουρκία στη Κύπρο, η αντίθεση των ΗΠΑ στην επίλυση του Κυπριακού και η ενίσχυση της Τουρκίας στο ζήτημα, όχι μόνο διόγκωσαν ακόμα περισσότερο το αντιαμερικανικό αίσθημα που είχε κατακλύσει την ελληνική κοινή γνώμη αλλά κλιμακώθηκαν με ένοπλο αγώνα ενώ κάτω από ένα πολύ έντονο διπλωματικό παρασκήνιο, μία μεγάλη καταστροφή έμελλε να λάβει χώρα σε λίγους μήνες. Αυτή η καταστροφή θα ήταν και το τέλος του Ελληνισμού στη Κωνσταντινούπολη το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους.

¹⁸⁹ Ο.π., σ.256-260.

Z.2. Το κρίσιμο 1955: Τα Σεπτεμβριανά και η στάση των ΗΠΑ

Το 1955 ήταν η χρονιά που σημειώθηκε η μεγαλύτερη κλιμάκωση του Κυπριακού ζητήματος ενώ ο αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα δυνάμωνε. Παράλληλα από τους πρώτους μήνες του 1955, πραγματοποιήθηκαν πολλές διπλωματικές κινήσεις και αλλαγές στις διεθνείς σχέσεις με το διεθνές πλαίσιο να μεταβάλλεται πολύ γρήγορα σε λίγους μήνες. Στην Ελλάδα όμως το Κυπριακό ήταν το μείζον θέμα και ο Μακάριος είχε αποφασίσει να διεκδικήσει αυτά που μπορούσε. Τον Ιανουάριο ο Μακάριος επισκέφθηκε την Αθήνα σε μια προσπάθεια να πείσει τον Παπάγο να προχωρήσει σε νέα προσφυγή στον ΟΗΕ.

Με πρωτοβουλία της αντιπολίτευσης φέρνεται για συζήτηση στη Βουλή το Κυπριακό. Ο Παπάγος ανέλυσε τη σύγκρουση του με τον Ήντεν και ξεκαθάρισε ότι παρά την αποτυχία της προσφυγής του Δεκέμβρη που προκάλεσε την έκρηξη οργής σε Ελλάδα και Κύπρο, θα συνεχίσει τον αγώνα για την αυτοδιάθεση των Κυπρίων. Ο Στεφανόπουλος έκανε μια γενική ανασκόπηση των διπλωματικών χειρισμών και διάβασε στους βουλευτές έγγραφο του Αμερικανού υπουργού Εξωτερικών Ντάλλες ενώ ο Βενιζέλος χαρακτήρισε ατυχείς τους διπλωματικούς χειρισμούς και άσκησε κριτική στον πρέσβη Αλέξη Κύρου, μόνιμο αντιπρόσωπο του ΟΗΕ, για καλλιέργεια πνεύματος υπερισιοδοξίας. Ο Μαρκεζίνης που λίγες μέρες νωρίτερα είχε προχωρήσει στην ίδρυση του κόμματος των Προοδευτικών, διατύπωσε την άποψη ότι από τη στιγμή διαπίστωσης της βρετανικής αδιαλλαξίας, η προσοχή έπρεπε να στραφεί στις ΗΠΑ και την Τουρκία ενώ ο Γεώργιος Παπανδρέου προειδοποίησε ότι δεν έπρεπε να αφεθεί το εθνικό θέμα να απομακρύνει τη χώρα από τους φυσικούς της συμμάχους διότι *τότε εν ονόματι της Κύπρου θα εχάνετο η Ελλάς*.¹⁹⁰

Η κατάσταση άρχισε να εκτραχύνεται με το Κυπριακό και τις σχέσεις της Ελλάδας με τη Τουρκία, όταν την 1^η Απριλίου, διάφορες εκρήξεις ξέσπασαν σε διάφορες πόλεις και άλλα κέντρα της Κύπρου. Ήταν το ξεκίνημα του ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα με βασικό αίτημα την ένωση με την Ελλάδα. Πρωταγωνιστικό ρόλο θα διαδραματίσει η Εθνική Οργάνωση Απελευθερωτικού Αγώνα, ΕΟΚΑ, με ηγέτη τον Διγενή, τον κυπριακής καταγωγής συνταγματάρχη του ελληνικού στρατού, Γεώργιο Γρίβα. Με επικεφαλής τον Μακάριο, μια επιτροπή δημιουργήθηκε στην Αθήνα από οπαδούς της Ένωσης, με σκοπό την προώθηση του ενωτικού στόχου. Ο Γεώργιος Γρίβας επιλέχθηκε ως στρατιωτικός αρχηγός του αγώνα. Από το 1954, πολεμοφόδια ξεκίνησαν να καταφθάνουν στην Κύπρο, υπό συνθήκες μυστικότητας. Το βράδυ της 31ής Μαρτίου προς 1η Απριλίου του 1955 η ΕΟΚΑ ξεκίνησε την δράση της με βομβιστικές επιθέσεις σε διάφορες κυβερνητικές, παραγωγικές, αστυνομικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις σε Λευκωσία, Λεμεσό, Λάρνακα και Αμμόχωστο. Αξίζει να σημειωθεί ότι μεγαλύτερη επιτυχία είχε η ομάδα του Μάρκου Δράκου στη Λευκωσία.¹⁹¹

¹⁹⁰ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.846.

¹⁹¹ Ο.π, σ.848.

Αργότερα στις 6 Απριλίου, πραγματοποιείται ωμή παρέμβαση του πρέσβη των ΗΠΑ Κάββεντις Κάννον, όταν ο ίδιος εξέφρασε την έντονη αντίθεση της αμερικανικής κυβέρνησης σε νέα προσφυγή της Ελλάδας στον ΟΗΕ. Οι ΗΠΑ δεν ενδιαφέρονταν τόσο για τα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας όσο για την πολιτική κατάσταση της Ελλάδας. Ο ίδιος ο Κάννον είχε δηλώσει ότι *Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών, πιστεύει, ότι δεν είναι κατάλληλος η στιγμή να αχθή η Κυπριακή υπόθεση εις τα Ηνωμένα Έθνη, επειδή υπάρχουν άλλα ζητήματα όχι αναγκαστικώς πλέον σπουδαία, αλλά πάντως πλέον επείγοντα, τα οποία έχουν ανάγκην αμέσου αντιμετώπισης*.¹⁹²

Ωστόσο η παρέμβαση του προκάλεσε σάλο στην Ελλάδα όχι τόσο για την αμερικανική πολιτική στο εθνικό θέμα της Ελλάδας με τη Κύπρο, καθώς αυτή είχε φανερωθεί στον ΟΗΕ, αλλά για τους υπαινιγμούς στα εσωτερικά ζητήματα. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, στις δημοτικές εκλογές του 1954, η ενίσχυση της ΕΔΑ και η συνεργασία ΕΠΕΚ, Δημοκρατικού Κόμματος με παράγοντες των Φιλελευθέρων, ανησύχησε τις ΗΠΑ που υποστήριζαν τον Παπάγο. Το 1955 στα πλαίσια της ανατροπής του Συναγερμού ορισμένοι παράγοντες του Κέντρου υποστήριζαν τη συνεργασία με την Αριστερά κυρίως από το ΔΚΕΛ. Μάλιστα ο Κάννον έφερε και το παράδειγμα της Τσεχοσλοβακίας τονίζοντας το κίνδυνο που υπάρχει στα Λαϊκά Μέτωπα μετά των κομμουνιστών ή των υπό κομμουνιστών ελεγχόμενων κομμάτων ενώ ο ίδιος έκανε ακόμα πιο ξεκάθαρες τις θέσεις των ΗΠΑ για τα πολιτικά πράγματα μέρος των οποίων ήταν η στήριξη στη κυβέρνηση του Συναγερμού.¹⁹³

Οι δηλώσεις του Κάννον και η παρέμβαση του, θύμιζε τις ωμές παρεμβάσεις του Πιουριφόν και δημιούργησε πολιτικό ζήτημα στο εσωτερικό της χώρας. Τα ελληνικά κόμματα της αντιπολίτευσης εναντιώθηκαν και στράφηκαν ενάντια στις ΗΠΑ δίχως ωστόσο κάποια διαφοροποίηση στην ουσία της πολιτικής τους κατεύθυνσης που ήταν η πρόσδεση της χώρας στο ΝΑΤΟ. Κι ενώ ο αντιαμερικανισμός δυνάμωνε στην Ελλάδα λόγω της στάσης των ΗΠΑ στα εθνικά ζητήματα της χώρας αλλά και στις παρεμβάσεις στα εσωτερικά πολιτικά πράγματα, οι σχέσεις με την άλλη σύμμαχο στο ΝΑΤΟ Αγγλία ήταν σε πολύ κακό επίπεδο λόγω του Κυπριακού. Στις 5 Απριλίου ο Άγγλος πρεσβευτής Πήκ έκανε διάβημα στον υπουργό Εξωτερικών Στ. Στεφανόπουλο διαμαρτυρόμενος για εκπομπές του ραδιοσταθμού Αθηνών σχετικές με το Κυπριακό που τις χαρακτήρισε βίαιες και εμπρηστικές.¹⁹⁴

Το γεγονός όμως που επιδείνωσε τις αγγλοελληνικές σχέσεις ήταν όταν στις 19 Μαΐου προσγειώθηκαν στο αεροδρόμιο της Λευκωσίας πέντε ντακότες της ελληνικής πολεμικής αεροπορίας που επέστρεφαν από τη Κορέα. Η αγγλική διοίκηση δεν επέτρεψε στα πληρώματα τους να απομακρυνθούν από το αεροδρόμιο φοβούμενη αντιαποικιακές εκδηλώσεις. Νωρίτερα, είχε προηγηθεί στις 18 Απριλίου η Διάσκεψη των αφρικανικών και ασιατικών κρατών στο Μπαντούγκ της Ινδονησίας όπου

¹⁹² Λιναρδάρος, Σπύρος, ο.π, σ.283.

¹⁹³ Ο.π, σ.283.

¹⁹⁴ Ο.π, σ.286.

συμμετείχαν 29 κράτη, τα περισσότερα πρώην αποικίες. Σε αυτή τη διάσκεψη εμφανίστηκε ο Μακάριος όπου πλέον έκανε φανερή την προσπάθεια του να συνδέσει το Κυπριακό με το αντιαποικιακό κίνημα. Δύο μέρες πριν το επεισόδιο στη Λευκωσία, στις 17 Μαΐου, ο Μακάριος που βρισκόταν στην Αθήνα για να πιέσει τη κυβέρνηση να ασκήσει νέα προσφυγή, ο ίδιος έτυχε θερμής υποδοχής 30.000 λαού στη Θεσσαλονίκη.¹⁹⁵

Την ίδια περίοδο, η Δυτική Γερμανία επανεξοπλίζεται με πιέσεις των ΗΠΑ και παρά την αντίδραση της Γαλλίας και εισέρχεται στο NATO κάτι που προκάλεσε τη σύναψη του Συμφώνου της Βαρσοβίας στις 14 Μαΐου 1955 από τις κυβερνήσεις της ΕΣΣΔ, Αλβανίας, Βουλγαρίας, Λαοκρατικής Δημοκρατίας της Γερμανίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Ρουμανίας και Τσεχοσλοβακία. Ο ήρωας του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στρατάρχης Κόνιεφ ορίστηκε διοικητής των συνασπισμένων πολεμικών δυνάμεων οκτώ κρατών. Στις 15 Μαΐου υπογράφηκε Συνθήκη Ειρήνης με την Αυστρία, ενώ από το Φεβρουάριο του 1955, ξεκίνησαν οι προσπάθειες συμφιλίωσης της ΕΣΣΔ με τη Γιουγκοσλαβία, ωστόσο ο Τίτο εξακολουθούσε να παίρνει οικονομική βοήθεια από τους Αμερικάνους να συνδέεται έμμεσα με το NATO μέσω του Βαλκανικού Συμφώνου. Το Βαλκανικό Σύμφωνο ωστόσο έμεινε κενό γράμμα, καθώς η συμφιλίωση Μόσχας Βελιγραδίου το έθεσε σε δεύτερη μοίρα, κάτι που ο ίδιος ο Τίτο στη 10^η επέτειο της απελευθέρωσης της Κροατίας τονίζοντας ότι: *Η στρατιωτική πλευρά της Βαλκανική Συμμαχίας ανάμεσα στη Γιουγκοσλαβία, την Ελλάδα και τη Τουρκία παίρνει πια δεύτερης σειράς χαρακτήρα. Πιστεύουμε ότι δεν μας απειλεί κανένας κίνδυνος από τη Σοβιετική Ένωση. Γιατί να προσφύγουμε στα όπλα;*¹⁹⁶

Η κατάσταση στις σχέσεις Ελλάδας με τους συμμάχους της στο NATO, οδηγήθηκαν σε μία κλιμάκωση των αντιπαραθέσεων για το Κυπριακό. Η ένοπλη εξέγερση της ΕΟΚΑ είχε φέρει ήδη σε πολύ δύσκολη την Αγγλία η οποία είχε προχωρήσει σε βασανιστήρια και ξυλοδαρμούς σε Ελληνοκύπριους πολίτες. Ένα κλίμα παραπληροφόρησης κυριαρχεί και μία φρενίτιδα εθνικιστικού φανατισμού από τη Τουρκία για τη Κύπρο. Η Αγγλία βλέποντας ότι αδυνατεί να ελέγξει την ΕΟΚΑ, καλεί την Ελλάδα σε Διάσκεψη στο Λονδίνο.

Στις 8 Αυγούστου 1955, ο Φόστερ Ντάλλες, ενημερώνει την αμερικανική πρεσβεία στην Αθήνα για την εξέλιξη των συζητήσεων με τη βρετανική πλευρά πάνω στο ζήτημα του Κυπριακού, δίνοντας επίσης και ένα περίγραμμα της ελληνικής εσωτερικής κατάστασης, καθορίζοντας και τη γραμμή που θα ακολουθούσε η πρεσβεία. Σύμφωνα με αυτή την αναφορά επισημαίνεται ότι οι Βρετανοί ήταν διατεθειμένοι να συζητήσουν ωστόσο εξέφραζαν αμφιβολίες για το αν ήταν το ίδιο έτοιμη να κάτσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων και η ελληνική πλευρά. Στην Ελλάδα η αντι-βρετανική προπαγάνδα από οργανώσεις που ήταν υπέρ της Ένωσης και οι συγκρούσεις, συνεχίζονταν με ένταση παρά τις ελληνικές διαβεβαιώσεις ότι η κατάσταση θα ηρεμούσε. Ο Ντάλλες μάλιστα, προβληματιζόταν από το γεγονός πως η

¹⁹⁵ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.286.

¹⁹⁶ Ο.π, σ.288-291.

πολιτική της ελληνικής κυβέρνησης, επηρεαζόταν από τις πιέσεις των Κυπρίων και της Εθναρχίας και εκτιμούσε πως η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να ασκήσει επιρροή στο πληθυσμό της Κύπρου με όλα τα διαθέσιμα μέσα, ώστε να αποκλειστεί το ενδεχόμενο ένωσης Ελλάδας Κύπρου.¹⁹⁷

Στις 17 Αυγούστου, ο Ειδικός Βοηθός Πληροφοριών του Υπουργού Εξωτερικών Άρμστρονγκ κάνει αναφορά στο State Department για την πολιτική κατάσταση εντός της Ελλάδας η οποία όπως αποδεικνύεται ακόμα μια φορά κρίνεται πιο σημαντικό ζήτημα απ' ότι το Κυπριακό για τις ΗΠΑ. Μάλιστα από τότε επισημαίνεται η μεγάλη επιρροή του ΙΔΕΑ σε μέλη της κυβέρνησης. Ο Άρμστρονγκ πίστευε ότι η Ελλάδα δεν είχε πολιτική σταθερότητα και συγκεκριμένη κατεύθυνση στην εξωτερική της πολιτική από τη στιγμή που αρρώστησε ο Παπάγος. Υποστήριζε ότι οι δύο Αντιπρόεδροι, ο υπουργός Άμυνας Κανελλόπουλος και υπουργός Εξωτερικών Στεφανόπουλος, προορίζονταν για την ηγεσία του Συναγερμού ενώ το Υπουργικό Συμβούλιο δεν είχε πραγματοποιήσει ουσιαστικές συναντήσεις για αρκετούς μήνες. Κάθε Υπουργός ενεργούσε ανεξάρτητα από οποιαδήποτε κεντρική πολιτική απόφαση. Ο Άρμστρονγκ επίσης, αναφέρεται στον ΙΔΕΑ, καθώς είχε υποστηρίξει πως αυτή η μυστική στρατιωτική ομάδα επηρέαζε μέρος της κυβέρνησης από το πολιτικό παρασκήνιο. Ο Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών (ΙΔΕΑ), είχε διατηρήσει τον έλεγχο στον στρατό, στην αεροπορία και πιθανώς το ναυτικό. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης δεσμεύονταν δημοσίως να διαλύσουν τον ΙΔΕΑ εάν ή όταν αυτοί έρθουν στην εξουσία ενώ διπλωματικοί παράγοντες των ΗΠΑ εκτιμούσαν πως ο Παπάγος θα αποχωρούσε από την πολιτική πριν από τις νέες εκλογές το Νοέμβριο του 1956. Για τις ΗΠΑ, η κατάσταση αυτή ευνοούσε την ενίσχυση της Αριστεράς και παρείχε το έρεισμα για αύξηση της κομμουνιστικής πολιτικής δραστηριότητας.¹⁹⁸

Τον Αύγουστο του 1955, η κυβέρνηση του Παπάγου, χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του Μακάριου αλλά με υπόδειξη των ΗΠΑ, αποφασίζει να λάβει μέρος στη Τριμερή Διάσκεψη του Λονδίνου. Η τακτική της Μεγάλης Βρετανίας απέναντι στη διεθνοποίηση του θέματος από την ελληνική διπλωματία, ήταν να προωθήσει τη Τουρκία, η οποία με το άρθρο 16 της συνθήκης της Λοζάνης το 1923 είχε παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα στη Κύπρο, ως τρίτο παράγοντα στο Κυπριακό ζήτημα.¹⁹⁹

¹⁹⁷ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d121>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece, Washington, August 8, 1955, Dulles, p.275-276.

¹⁹⁸ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d283>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Memorandum from the Secretary of State's Special Assistant for Intelligence (Armstrong) to the Secretary of State, Washington, August 17, 1955, p.540-541.

¹⁹⁹ Σακκάς, Δ.Γιάννης, ο.π, σ.121.

Ο Στεφανόπουλος πρότεινε στην Αγγλία ότι σε περίπτωση ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα οι Άγγλοι θα διατηρούσαν τις βάσεις τους στην Κύπρο αλλά θα αποκτούσαν και το δικαίωμα βάσεων σε οποιοδήποτε μέρος στην Ελλάδα καθώς και την υπόσχεση για προνομιακή μεταχείριση της τουρκικής μειονότητας. Η Αγγλία ουσιαστικά ακολούθησε μια διαιρετική πολιτική, αναβαθμίζοντας και υποδεικνύοντας στη Τουρκία την πολιτική που θα ακολουθούσε στην Κύπρο, η οποία Τουρκία προέταξε παράλληλα το ζήτημα της διχοτόμησης για πρώτη φορά στην ιστορία.

Η Αγγλία άσκησε πιέσεις στον Τούρκο υπουργό Εξωτερικών να αντιδράσει έντονα στις αξιώσεις της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ζουρλού παίρνοντας το λόγο, την 1^η Σεπτεμβρίου υποστήριξε πως η Κύπρος για στρατηγικούς λόγους θα έπρεπε να μείνει αποικία του αγγλικού στέμματος και ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης σε ορισμένες περιπτώσεις δεν συμβιβάζεται με την ασφάλεια των ενδιαφερόμενων χωρών. Επίσης αμφισβήτησε ευθέως ακόμα και την ελληνικότητα της Κύπρου και υποστήριξε πως αν οι Άγγλοι εγκαταλείψουν τη Κύπρο αυτή πρέπει να επιστραφεί στους Τούρκους για λόγους γεωγραφικούς, στρατηγικούς και νομικούς που απορρέουν από τη συνθήκη της Λοζάνης. Ουσιαστικά η Αγγλία τροφοδοτούσε την έξαρση του εθνικιστικού φανατισμού των Τούρκων ενώ πλέον ήταν φανερό ότι παρά τη καταστροφή που ερχόταν εξαιτίας της πολιτικής της εις βάρος των Ελλήνων, η αγγλική κυβέρνηση πέτυχε με τη βοήθεια της τουρκικής το σκοπό για τον οποίο είχε συγκαλέσει τη Διάσκεψη καθώς παρουσιαζόταν σαν διαιτητής σε μια διαφορά ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία που δεν είχε λόγο μέχρι τότε στο νησί, διασπώντας και διαιρώντας το εναντίον της μέτωπο, κάνοντας ακόμα οξύτερες τις αντιθέσεις των δύο γειτονικών κρατών.²⁰⁰

Ο Βρετανός υπουργός Εξωτερικών Μακμίλαν πρότεινε ένα σχέδιο αυτοκυβέρνησης με πολλές ωστόσο ασάφειες και διχοτομικά στοιχεία (Μάιος 1958). Ο Έλληνας αντιπρόσωπος απέρριψε τις προτάσεις του Μακμίλαν διότι οδηγούσε «με μαθηματική ακρίβεια στη διχοτόμηση». Η Τουρκία παρουσίασε αδιάλλακτη στάση απέναντι σε όλες τις προτάσεις. Η Αγγλία έδειχνε να βγαίνει ενισχυμένη και να πετυχαίνει τους στόχους της μέσω της Διάσκεψης καθώς έδειχνε να κερδίζει έδαφος η στάση της η οποία ήταν πως το Κυπριακό δεν είναι αποικιακό ζήτημα αλλά ένα σύνθετο πρόβλημα με διαφορές μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας.²⁰¹

Η Τριμερής Διάσκεψη στο Λονδίνο εξελισσόταν με πολλές αντιθέσεις μεταξύ των «συμμάχων» και με τη διαιρετική πολιτική της Αγγλίας να οξύνει τις αντιθέσεις και να ρίχνει «λάδι στη φωτιά», αφού οι ελιγμοί της Αγγλίας προκάλεσαν έντονη αντιπαράθεση μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας. Στις 6 Σεπτεμβρίου ο Στ. Στεφανόπουλος επιστρέφει στην Αθήνα άπραγος. Ωστόσο αυτό ήταν μόνο η αρχή.

Τα μεσάνυχτα της προηγούμενης νύχτας, καψούλι δυναμίτιδας εξερράγη στο κήπο του τουρκικού προξενείου στη Θεσσαλονίκη με αποτέλεσμα να σπάσουν μερικά τζάμια στο παρακείμενο σπίτι όπου είχε γεννηθεί ο Κεμάλ Ατατούρκ. Αυτό έδωσε την

²⁰⁰ Λιναρδάτος, Σπύρος, ο.π, σ.326.

²⁰¹ Γιανουλόπουλος, Γιάννης Ν, ο.π, σ.341.

αφορμή το απόγευμα της επόμενης μέρας να ξεσπάσουν στη Κωνσταντινούπολη πρωτοφανείς διώξεις και βανδαλισμοί εις βάρος των Ελλήνων της Πόλης. Όπως αποδείχτηκε αργότερα, τα εκρηκτικά είχε τοποθετήσει ο φύλακας του προξενείου Χασάν Μεχμέτογλου και του τα είχε δώσει ο Έλληνας μουσουλμάνος φοιτητή Οκτάι Ενγκίν. Η είδηση του περιστατικού μεταδόθηκε από το BBC πριν γίνει η έκρηξη ενώ η Istanbul Express κυκλοφόρησε με τίτλο *Βάλανε φωτιά στο σπίτι του πατέρα μας Κεμάλ Ατατούρκ*, κυκλοφορώντας εκείνη τη μέρα 200.000 αντίτυπα. Η οργάνωση του Χικμέτ Μπιλ, *Η Κύπρος είναι τουρκική*, πρωτοστάτησε και σε συνεργασία με τις αρχές ξεκίνησε την οργάνωση τάγματα εφόδου 40-50 αντρών για να ξεκινήσει τα πογκρόμ, όπου οι ίδιοι παρουσιάστηκαν ως αγανακτισμένοι πολίτες ενώ εκπαιδεύτηκαν αστυνομικοί και στρατιώτες με πολιτικά που θα ελάμβαναν μέρος στη λεηλασία και θα κατηύθυναν το πλήθος. Αξίζει να επισημανθεί πως σύμφωνα με δημοσίευμα της 12 Αυγούστου 2008 της εφημερίδας Ραντικάλ, τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν στις 6-7 Σεπτεμβρίου 1955 εναντίον των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης είχαν οργανωθεί από το Γραφείο Ειδικού Πολέμου (Özel Harp Dairesi), το οποίο αποτελούσε τον μηχανισμό, που είχε στηθεί από το NATO για την αποτροπή του κομμουνιστικού κινδύνου²⁰², στο πλαίσιο της τακτικής των ΗΠΑ για περιφρούρηση των συμμαχικών τους κρατών απέναντι στη σοβιετική επιρροή και τις σοσιαλιστικές ιδέες. Τουλάχιστον 30 Έλληνες σκοτώθηκαν και εκατοντάδες άλλοι κακοποιήθηκαν βάνανσα ενώ καταγράφηκαν πάνω από 200 βιασμοί. Επίσης καταστράφηκαν 1.004 σπίτια, 4.384 καταστήματα και εργαστήρια, 110 εστιατόρια και ζαχαροπλαστεία, 21 εργοστάσια, 11 κλινικές, 12 ξενοδοχεία, 27 φαρμακεία, 71 εκκλησίες, 26 σχολεία, 2 νεκροταφεία.²⁰³

Οι διωγμοί επεκτάθηκαν και στη Σμύρνη, ενώ η τουρκική κυβέρνηση αμέσως μετά τη λήξη των επεισοδίων κήρυξε στρατιωτικό νόμο και κατηγόρησε για τα επεισόδια τους κομμουνιστές δίχως ποτέ να παρουσιάσει κάποιο στοιχείο. Ίσως αυτή η τακτική να εντοπίζεται και στη γραμμή που είχαν δώσει οι ΗΠΑ για τη στάση των συμμάχων τους απέναντι στην με κάθε τρόπο ενοχοποίηση των κομμουνιστικών ιδεών και της ΕΣΣΔ. Αυτό αποδεικνύεται και από το τελεσίγραφο των ΗΠΑ στην πρεσβεία στη Τουρκία δίνοντας και την γραμμή της αμερικανικής πολιτικής, όπου όχι μόνο δεν αναφέρθηκαν κυρώσεις στη Τουρκία για τα εθνικιστικά πογκρόμ κατά των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης αλλά επισημάνθηκε η σημασία της συνοχής του NATO, τονίζοντας ότι η κυβέρνηση των ΗΠΑ διάβασε τη δήλωση της τουρκικής κυβέρνησης για τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης και υποστήριξε την πρόθεση της Τουρκίας να προσφέρει πλήρεις αποζημιώσεις. Οι ΗΠΑ εξέφρασαν την ανησυχία τους για τη διαμάχη μεταξύ δύο μελών του NATO καθώς και της Βαλκανικής Συμμαχίας, κάτι που ωφελούσε την ΕΣΣΔ.²⁰⁴

Η στάση των ΗΠΑ στους διωγμούς του Ελληνισμού στην Πόλη, αποτυπώνεται στο μήνυμα του υπουργού Εξωτερικών Φόστερ Ντάλλες ο οποίος απέστειλε ένα τελεσίγραφο στον Παπάγο και στον Τούρκο πρωθυπουργό Μεντερές, για να σταματήσουν οι διαμάχες μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας για χάρη του NATO, της ασφάλειας και του αντικομμουνιστικού αγώνα. Συγκεκριμένα δήλωσε:

²⁰² Εντοπίζεται στο <http://human-rights-archaeology.blogspot.com/2010/05/events-of-september-1955-greece-turkey.html>.

²⁰³ Συλλογικό, Το χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.857.

²⁰⁴ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d125>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, Washington, September 9, 1955, p.281.

«Παρακολούθησα μετ' ανησυχίας την επικίνδυνον επιδείνωσιν των Ελληνοτουρκικών σχέσεων εξ αιτίας του ζητήματος της Κύπρου. Ανεξαρτήτως των αιτιών αυτής της διαφωνίας, πιστεύω ότι η ενότης της Βορειοατλαντικής κοινότητας, ήτις αποτελεί την βάσιν της κοινής ημών ασφαλείας, δέον όπως αποκατασταθή άνευ χρονοτριβής. Από της εποχής, προ 10 περίπου ετών, κατά την οποίαν ο κομμουνιστικός επεκτατισμός ηπείλησε δια πρώτην φοράν σοβαρώς τον ελεύθερον κόσμον, η στενή και φιλική συνεργασία της Ελλάδας και της Τουρκίας απεδείχθη ισχυρόν εμπόδιον εις τας φιλοδοξίας του κομμουνισμού εις την Ανατολικήν Μεσόγειον... Δεν δύναμαι να πιστεύω ότι ενώπιον τόσων κοινών επιτεύξεων οιονδήποτε πρόβλημα θα διαταράξη επί μακρόν την πορείαν της Ελληνοτουρκικής φιλίας. Ουδέ δύναμαι να πιστεύω, ότι τα ατυχή γεγονότα των δύο τελευταίων εβδομάδων θα ανατρέψουν την τακτικήν μιας συνεργασίας, ήτις άρχισε προ 25ετίας υπό την επνευσμένην ηγεσίαν του Ελευθερίου Βενιζέλου και του Κεμάλ Ατατούρκ. Από του 1947 οι Ηνωμένες Πολιτείες κατέβαλον λίαν σημαντικάς προσπάθειάς, όπως να βοηθήσουν την Ελλάδα και την Τουρκίαν να διατηρήσουν την ελευθερίαν των και να εξασφαλίσουν μεγαλυτέραν κοινωνικήν και οικονομικήν πρόοδον. Παρέσχομεν και παρέχομεν ήδη την βοήθειαν αυτήν διότι πιστεύομεν ότι η συνεργασία της Ελλάδος και της Τουρκίας αποτελεί ισχυρόν προμαχώνα του ελεύθερου κόσμου εις μίαν κρίσιμον εποχήν... Έχω την πεποίθησιν ότι το πνεύμα συνεργασίας το οποίον τόσο συχνά επέδειξεν εις το παρελθόν η Ελλάς και η Τουρκία ως μέλη του Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών, του Βορειοατλαντικού Συμφώνου και της Βαλκανικής Συμμαχίας, θα καταστήση Υμάς ικανούς όπως αρθήτε υπεράνω των άμεσων διαφορών προς το συμφέρον της ενότητος του ελεύθερου κόσμου».²⁰⁵

Για μία ακόμα φορά έγινε φανερό πως για τις ΗΠΑ η θέση της Τουρκίας είχε πολύ μεγαλύτερη σημασία για τους σχεδιασμούς τους ενώ η βασική γραμμή που όφειλαν να ακολουθούν οι σύμμαχοι ήταν ο περιορισμός του κομμουνιστικού κινήματος στο εσωτερικό τους. Η αντίδραση της κοινής γνώμης κατά των Αμερικάνων και του NATO διογκώθηκε ακόμα περισσότερο.

Για την ελληνική κυβέρνηση η Τριμερής Διάσκεψη του Λονδίνου αποτέλεσε μία ήττα που κλόνισε ακόμα περισσότερο την εικόνα της στο εσωτερικό της χώρας ενώ ήταν και σημείο καμπής για την εξέλιξη του Κυπριακού. Η αντίδραση της κυβέρνησης στο πογκρόμ της Κωνσταντινούπολης και στη στάση των ΗΠΑ που κάλυψαν τη Τουρκία, ήταν από ανύπαρκτη ως χλιαρή. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις επιδεινώθηκαν ενώ από την άλλη πλευρά η συνεχής αναβάθμιση του στρατηγικού ρόλου της Τουρκίας ως συνδετικού κρίκου του Συμφώνου της Βαγδάτης και του NATO και η αμερικανική πίεση να υπάρξει συμφωνία για το Κυπριακό μόνο στα πλαίσια της Δυτικής Συμμαχίας, ήταν γεγονότα που δεν ικανοποιούσαν σε καμία περίπτωση την ελληνική πλευρά. Απόδειξη των αρνητικών για την Ελλάδα και τη Κύπρο επιπτώσεων αυτής της Διασκέψεως υπήρξε η απόρριψη του ελληνικού αιτήματος να εγγραφεί το Κυπριακό στην Ημερήσια Διάταξη της 10ης Συνόδου του ΟΗΕ τον ίδιο μήνα (Σεπτέμβρης 1955).²⁰⁶

Οι ραγδαίες εξελίξεις στο Κυπριακό, η επιδείνωση της κατάστασης της υγείας του Αλ. Παπάγου και τα Σεπτεμβριανά καθώς και η ενίσχυση της Αριστεράς στην

²⁰⁵ Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.858.

²⁰⁶ Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, ο.π, σ.343.

Ελλάδα σε συνδυασμό με τον αντιαμερικανισμό που κυριαρχούσε στη κοινή γνώμη, έκανε φανερή την ανάγκη αλλαγών στο κυβερνητικό αστικό στρατόπεδο.

Οι πληγές από τα Σεπτεμβριανά δεν είχαν ακόμα ιαθεί και οι ΗΠΑ, βλέποντας το κενό εξουσίας στην Ελλάδα, την πολιτική αστάθεια και την ενίσχυση της Αριστεράς, έπρεπε να προβούν στην επόμενη μέρα για να καθοδηγήσουν τις πολιτικές εξελίξεις ώστε να αποκατασταθεί η σταθερότητα και να επέλθει η ύφεση στην έξαρση του αντιαμερικανισμού που είχε ξεσπάσει. Η λύση βρέθηκε στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Ο σύμβουλος της αμερικανικής πρεσβείας στην Ελλάδα διπλωμάτης Γουόλτερ Θέρστον, αποστέλλει στον Μπιλ Μπάξτερ, Διευθυντή του Γραφείου Ελληνικών, Τουρκικών και Ιρανικών Υποθέσεων, στις 12 Σεπτεμβρίου 1955, μία ανάλυση για τις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, απαντώντας σε επιστολή του δεύτερου που είχε σταλεί στις 2 Σεπτεμβρίου. Ωστόσο η κατάληξη της Τριμερούς Διάσκεψης του Λονδίνου, τα Σεπτεμβριανά, η επιδείνωση της υγείας του Παπάγου και η ενίσχυση της Αριστεράς, απαιτούσε άμεση δράση και ανάλυση της πολιτικής πραγματικότητας που είχε διαμορφωθεί στην Ελλάδα. Ο Θέρστον τονίζει το ρόλο του Καραμανλή και επισημαίνει ως προς την προηγούμενη επιστολή που είχε δεχτεί από τον Μπάξτερ ότι η αμερικανική πρεσβεία παρακολουθούσε στενά το θέμα του Καραμανλή καθώς και το γεγονός ότι είχε υποστήριξη ανθρώπων του βασιλικού κύκλου. Ο Θέρστον υποστήριξε στην επιστολή του στον Μπιλ Μπάξτερ, ότι ο Καραμανλής θα ήταν η ιδανική περίπτωση για την ανάληψη μιας μεταβατικής κυβέρνησης που θα οδηγούσε την Ελλάδα σε εκλογές. Ο Καραμανλής ωστόσο εκτιμούσε πως η παραμονή του σε μια μεταβατική κυβέρνηση θα λειτουργούσε αρνητικά και θα έφθιρε το θετικό κλίμα που υπήρχε προς το πρόσωπο του.²⁰⁷

Ο διπλωματικός πυρετός του Σεπτεμβρίου του 1955 εντάθηκε καθώς οι ΗΠΑ σχεδίαζαν την πολιτική κατεύθυνση της χώρας για την επόμενη περίοδο. Οι ΗΠΑ γνώριζαν ότι ο Καραμανλής δεν είχε το απαραίτητο έρεισμα στο παλιό αστικό συντηρητικό πολιτικό προσωπικό του Συναγερμού. Ωστόσο ήταν ένα πρόσωπο όπου ήταν δημοφιλής, αποκομμένος από τη Μεγάλη Βρετανία, απόλυτα προσανατολισμένος στους σχεδιασμούς του ΝΑΤΟ και αντικομμουνιστής. Έτσι μπορούσε, όπως και έγινε με την ίδρυση της ΕΡΕ και την επικράτηση στις εκλογές του 1956, με τη δημιουργία νέων δομών και προσώπων να ανανεώσει την πολιτική εξουσία που επιθυμούσαν οι ΗΠΑ. Ο ίδιος ο διευθυντής της CIA, Άλεν Ντάλλες, αποστέλλει έκθεση στο υπουργείο Εξωτερικών στις 22 Σεπτεμβρίου, επισημαίνοντας τους σχεδιασμούς που πρέπει να ακολουθήσουν οι ΗΠΑ αναφορικά με τον Καραμανλή έπειτα και από τις εκτιμήσεις του βασιλιά Παύλου πάνω στην πολιτική κατάσταση της Ελλάδας καθώς επίσης και

²⁰⁷ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d284>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Letter From the Counselor of the Embassy in Greece (Thurston) to the Director of the Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs (Baxter), Athens, September 12, 1955, p.541-542.

στους χειρισμούς του Κυπριακού ζητήματος από τον Καραμανλή ως προς την ελληνική κοινή γνώμη και τα ανταλλάγματα που έθετε. Συγκεκριμένα ο Άλεν Ντάλλες τονίζει πως ο βασιλιάς Παύλος πίστευε ότι ο Καραμανλής διέθετε αντικειμενικότητα, ηρεμία και καλή κρίση. Ο Καραμανλής στο ζήτημα του Κυπριακού, πίστευε ότι δεν χρειαζόταν να ακολουθήσει τη διαδρομή των προσφυγών, ωστόσο για την ελληνική κοινή γνώμη, χρειαζόταν ένα αντίβαρο για να αντιμετωπίσει εσωτερικά οικονομικά προβλήματα ενώ δημόσια θα ανακοίνωνε ότι η κυπριακή πολιτική της Ελλάδας θα συνεχιζόταν και ότι θα άλλαζαν μόνο οι μέθοδοι για την εφαρμογή της πολιτικής αυτής.²⁰⁸

Αμέσως μετά τα Σεπτεμβριανά ο δημοφιλής υπουργός Δημοσίων Έργων, Κωνσταντίνος Καραμανλής, διαφοροποιείται από τη κυβερνητική πολιτική στο Κυπριακό και απέφυγε να συμμετάσχει στη τελευταία συνεδρίαση του Υπουργικού Συμβουλίου στις 27/9/1955. Την 1^η Οκτωβρίου ο βασιλιάς Παύλος με επιστολή του στον Αλ. Παπάγο ζητάει την παραίτηση του με τον ίδιο να αρνείται, ωστόσο η αιμορραγία του έφερε εξελίξεις και αναπληρωτής του ορίστηκε ο Στέφανος Στεφανόπουλος. Στις 4 Οκτωβρίου ο Παπάγος πεθαίνει και ο βασιλιάς ανέθεσε στον Καραμανλή την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης η οποία ορκίστηκε στις 6 Οκτωβρίου. Ο Καραμανλής εκπροσωπούσε μια νέα γενιά αστών πολιτικών, ατλαντιστών χωρίς δεσμούς με τη Μεγάλη Βρετανία που προσέβλεπαν αποκλειστικά στις ΗΠΑ. Η βασιλική επιλογή υποστηρίχτηκε από τις ΗΠΑ.²⁰⁹

Η πρωτοβουλία του βασιλιά Παύλου, αν και δεν ήταν ακριβώς πρωτοβουλία καθώς έγινε με την άδεια των ΗΠΑ, να αναθέσει το σχηματισμό κυβέρνησης στον Κωνσταντίνο Καραμανλή, πριν προλάβει η κοινοβουλευτική ομάδα του Συναγερμού να εκλέξει νέα ηγεσία προκάλεσε αντιδράσεις και συνιστούσε εκτροπή από τη συνταγματική τάξη και τους κανόνες του αστικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και είχε να κάνει με το γεγονός πως η εντολή για σχηματισμό κυβέρνησης έγινε χωρίς να υπάρχει δεδηλωμένη κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Η αντιπολίτευση αντέδρασε. Ωστόσο εν τέλει η πρωθυπουργοποίηση του Καραμανλή έγινε δεκτή και από βουλευτές του Συναγερμού που είχαν αντιδράσει και ο ίδιος πήρε ψήφο εμπιστοσύνης από 200 βουλευτές. Ο Καραμανλής στις προγραμματικές δηλώσεις, ανακοίνωσε την πρόθεση να διεξαγάγει νέες εκλογές την άνοιξη του 1956, αφού προηγουμένως αναθεωρήσει το ακραία πλειοψηφικό εκλογικό σύστημα, που είχε ψηφιστεί το 1954 (Ν.2800/1954) και είχε προκαλέσει την εντονότατη αντίδραση όλων των κομμάτων της αντιπολίτευσης.²¹⁰

Στα τέλη Νοεμβρίου η κυβέρνηση κατέθεσε το σχέδιο του νέου εκλογικού νόμου που το ονόμασε πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση της μειοψηφίας

²⁰⁸ <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d285>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Memorandum From the Director of Central Intelligence (Dulles) to the Secretary of State, *Washington, September 22, 1955*, p.545.

²⁰⁹ Νικολόπουλος, Ηλίας, ο.π, σ.30.

²¹⁰ Ο.π, σ.31.

ενώ τα κόμματα της αντιπολίτευσης χαρακτήρισαν ως τριφασικό λόγω των τριών διαφορετικών τρόπων που προέβλεπε για τη κατανομή των βουλευτικών εδρών. Πλειοψηφικό στις περιφέρειες που εξέλεγαν μέχρι 3 βουλευτές, πλειοψηφικό με περιορισμένη εκπροσώπηση του δεύτερου κόμματος ή συνασπισμού στις περιφέρειες που εξέλεγαν από 4 έως 10 βουλευτές ενώ στις περιφέρειες όπου εκλέγονταν περισσότεροι από 10 βουλευτές οι έδρες κατανέμονταν αναλογικά μεταξύ των δύο πρώτων εκλογικών σχηματισμών.

Το εκλογικό σύστημα του Ν.3457/1955 στηριζόταν στο πρότυπο του βενιζελικού νόμου για την εκλογή των γερουσιαστών (Ν.3786/1929). Η εφαρμογή του ήταν βέβαιο ότι θα προσέφερε στη κυβερνητική παράταξη άνετη κοινοβουλευτική πλειοψηφία σε περίπτωση τριπολικής αναμέτρησης και δεν άφηνε στα κόμματα του Κέντρου κανένα περιθώριο να διεκδικήσουν τη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, παρά μόνο αν συνεργάζονταν με την ΕΔΑ. Ο εκλογικός νόμος εφαρμόστηκε χωρίς να διαθέτει κάποιου είδους συναίνεση και προκάλεσε εντονότερες αντιδράσεις των κομμάτων της αντιπολίτευσης και οδήγησε τελικά στη συγκρότηση του Λαϊκού Μετώπου. Με τη ψήφιση του εκλογικού νόμου, ο Καραμανλής ανακοίνωσε στις 4 Ιανουαρίου 1956, την πρόθεση του να επισπεύσει τη διεξαγωγή των εκλογών, οι οποίες προσδιορίστηκαν για τις 16 Φεβρουαρίου 1956 και προχώρησε στην ίδρυση νέου πολιτικού κόμματος που ονομάστηκε Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση.²¹¹

Ουσιαστικά αυτή η αλλαγή του εκλογικού νόμου, ικανοποιούσε και τις ανησυχίες των ΗΠΑ για έλλειψη πολιτικής σταθερότητας ενώ εξασφάλιζε μέσω του Καραμανλή που πήρε τη σκυτάλη από τον Παπάγο τον προσανατολισμό της Ελλάδας και την επιλογή του Καραμανλή σαν μία λύση στο κρίσιμο ζήτημα της έξαρσης του αντιαμερικανισμού. Η κυβέρνηση Καραμανλή δεν διαφοροποιήθηκε ως προς την πολιτική του Παπάγου απέναντι στους κομμουνιστές, ακολουθώντας την βασικότερη προτεραιότητα που είχαν θέσει οι ΗΠΑ στους συμμάχους τους. Έτσι παρά τις περί μετριοπάθειας διαβεβαιώσεις της κυβέρνησης στη Βουλή στις 15 Δεκεμβρίου όταν έγινε συζήτηση για τα υπό δίωξη βιβλία του Καζαντζάκη και την εξορία του συγγραφέα Θέμου Κορνάρου, στις 23 Δεκεμβρίου του 1955 ανακοινώθηκαν η σύλληψη του καπετάνιου του Α' Σώματος του ΕΛΑΣ Σπ. Κωτσάκη και 18 ακόμα **στελεχών** του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδος.²¹²

Η Ελλάδα πλέον έμπαινε σε μία νέα φάση της μετεμφυλιακής περιόδου όπου χαρακτηρίστηκε από την περίοδο της ΕΡΕ και τη διακυβέρνηση του Καραμανλή μέχρι το 1963. Η περίοδος 1956-1963, αποτελούσε την περίοδο μαζικής μετανάστευσης Ελλήνων, ενώ η χώρα ενίσχυσε τις συμμαχικές τις υποχρεώσεις με τις ΗΠΑ. Το Παλάτι άρχισε να αποδυναμώνεται και οι ΗΠΑ να ελέγχουν καθολικά, όπως είχε γίνει από το 1953 με τη συμφωνία για τις στρατιωτικές βάσεις και μετά, την Ελλάδα και την ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου, στην οποία πάντα η Τουρκία είχε για τις ΗΠΑ πιο

²¹¹ Ο.π, σ.32.

²¹² Συλλογικό, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, ο.π, σ.862.

αναβαθμισμένο ρόλο. Το Κυπριακό, θα εξελισσόταν σε σημαντικότερο ζήτημα της περιοχής, ένα ζήτημα που μέχρι σήμερα δεν έχει λυθεί.

Επίλογος

Συμπερασματικά στην εργασία που εκπονήθηκε, παρακολουθήσαμε το συσχετισμό δυνάμεων έτσι όπως διαμορφώθηκε με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Όπως σημειώνει και ο Πέρι Άντερσον, μετά τον πόλεμο, παρουσιάζεται ένα πολύ πρωτόγνωρο σκηνικό με ένα είδους ιμπεριαλισμό που δεν ξεκίνησε από τα κάτω και με τους νόμους της οικονομίας αλλά με αποφάσεις που πάρθηκαν από τα πάνω. Αυτό εκφράζεται και από την στροφή της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ.

Οι ΗΠΑ αποσκοπούσαν στο να περικυκλώσουν με κράτη δορυφόρους την ΕΣΣΔ και τους συμμάχους της, ενώ μέσω του σχεδίου Μάρσαλ επιδιώχτηκε η απόσπαση συμμάχων. Ωστόσο είδαμε το βάρος που έδωσαν οι ΗΠΑ στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, με τις παρεμβάσεις στην Ιταλία, την Ελλάδα και τη Τουρκία αλλά κυρίως στην Ελλάδα που δαπάνησαν πολύ σημαντικά ποσά. Εξάλλου δεν θα πρέπει να θεωρήσουμε καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι όπως προαναφέρθηκε, πολύ καιρό πριν την ένταξη των δύο γειτονικών κρατών είχαν ξεκινήσει οι προσπάθειες για να εισχωρήσουν στο σύμφωνο.

Το ότι ο αμερικανικός παράγοντας έστειλε πρώτα σε αυτά τα δύο κράτη την αμερικανική βοήθεια, ενώ προσπέρασε τις αρχικές αντιδράσεις ορισμένων μελών του συμφώνου για την είσοδο της Τουρκίας και της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, καταδεικνύει και το πόσο σημαντικά κράτη ήταν για τις ΗΠΑ, στο πλαίσιο του αγώνα για αναζήτηση και κυριαρχία στις ενεργειακές αγορές και τον ορυκτό πλούτο της Μέσης Ανατολής.

Αυτή η στρατηγική στόχευση των ΗΠΑ εξάλλου επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι σύμφωνα με τα πρότυπα του ΝΑΤΟ, προχώρησαν και στην ίδρυση του Συμφώνου της Βαγδάτης στις 24 Φεβρουαρίου 1955 το οποίο αποτέλεσε την προέκταση της δυτικής επιρροής στα νοτιοδυτικά σύνορα της Σοβιετικής Ένωσης, με σκοπό τον περιορισμό της σοβιετικής επέκτασης στη Μέση Ανατολή, τον Περσικό Κόλπο και τον Ινδικό Ωκεανό. Το Σύμφωνο περιλάμβανε την Τουρκία, το Ιράκ, το Ιράν και το Πακιστάν με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες ως συνδεδεμένα μέλη. Επίσης ιδιαίτερος ήταν ο ρόλος της Κύπρου καθώς φιλοξενούσε τις βρετανικές βάσεις και τις συνέδεε επιχειρησιακά με τη Μέση Ανατολή.

Όσον αφορά την Ελλάδα, πέρα από το γεγονός της καταλυτικής και άμεσης εξάρτησης της από τις ΗΠΑ από το 1947, εντοπίζονται κάποια χαρακτηριστικά που λείπουν σε άλλα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ. Αυτά τα χαρακτηριστικά έχουν να κάνουν με την άσκηση εξωτερικής πολιτικής. Η Ελλάδα λειτουργεί ως συμπληρωματικός παράγοντας σε σχέση με τη Τουρκία που για τις ΗΠΑ ήταν ο βασικότερος σύμμαχος στην ευρύτερη περιοχή. Η Ελλάδα εξακολουθούσε, να μην αναπτύσσει πολυεπίπεδη εξωτερική πολιτική η οποία θα την οδηγούσε στην επίλυση εξωτερικών και εθνικών ζητημάτων. Οι κατά καιρούς διεκδικήσεις από τη μεριά της Τουρκίας πραγματοποιούνται με την ανοχή είτε της Μεγάλης Βρετανίας στη Κύπρο, πρώτα από

όλα όμως πραγματοποιούνται με την ανοχή των ΗΠΑ. Η θέση της Τουρκίας ως μέλος του NATO και σύμμαχος χώρα που μέσω και του Συμφώνου της Βαγδάτης συνέδεε τις πετρελαιοπαραγωγικές χώρες με τις ΗΠΑ και ανέκοπτε την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης ήταν πολύ σημαντικός άξονας στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ.

Οι ΗΠΑ είχαν συντονισμένο και ενιαίο σχέδιο πάνω στο πως θα εξασφάλιζαν την επιρροή τους, την περικύκλωση και την αναδίπλωση ακόμα της Σοβιετικής Ένωσης. Αξιοποίησαν τη σύγκρουση Τίτο-Στάλιν ενώ για να μπορέσουν να εξασφαλίσουν και την επιρροή τους στα Βαλκάνια κατεύθυναν τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη του Βαλκανικού Συμφώνου. Οι προσπάθειες τους ωστόσο πάντα ήταν τέτοιες, ώστε να μπορούν να εγγυηθούν τη συνοχή του NATO. Βασικός άξονας της πολιτικής των ΗΠΑ ήταν η καταπολέμηση του κομμουνισμού και προς αυτή τη κατεύθυνση δεν δίστασαν να προωθούν πολιτικά πρόσωπα με ενισχυμένο κύρος στις ένοπλες δυνάμεις αλλά και να καλύπτουν αξιωματικούς με αντικομμουνιστικά έως και φασιστικά φρονήματα όπως έγινε στην περίπτωση του ΙΔΕΑ.

Η Ελλάδα ακολουθώντας αυτή τη τυφλή υπαγόρευση στην άσκηση εξωτερικής πολιτικής από τις αστικές κυβερνήσεις την έφερνε σε συνεχιζόμενα διλήμματα και πολιτικά ή εθνικά αδιέξοδα και εγκλωβισμούς. Παράλληλα, οι ΗΠΑ είχαν ως βασικό δόγμα την καταπολέμηση των κομμουνιστικών ιδεών και της εξάπλωσης της επιρροής της ΕΣΣΔ. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός πως την ίδια στιγμή που στη Κωνσταντινούπολη γίνονταν πογκρόμ κατά Ελλήνων από συντονισμένο σχεδιασμό σύμμαχος χώρας εις βάρος μειονότητας συμμαχικού κράτους, οι ΗΠΑ απασχολούνταν με την έλλειψη πολιτικής σταθερότητας στην Ελλάδα, υπέσκαπταν τις διπλωματικές προσπάθειες της Ελλάδας να διεθνοποιήσει το Κυπριακό και φρόντιζαν επιμελώς να οργανώσουν και να σχεδιάσουν την επόμενη μέρα για να καταπολεμήσουν την ενίσχυση της Αριστεράς, και να εξασφαλίσουν την πολιτική σταθερότητα μετά τον Παπάγο στο πρόσωπο του Κωνσταντίνου Καραμανλή.

Αυτό που γίνεται αντιληπτό είναι η ευρύτερη στρατηγική αντίληψη του ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ και το πως αντιλαμβάνονται την υπεροχή τους και το τρόπο που θα την πετύχουν. Έτσι για να κατανοηθεί συνολικά όχι μόνο η εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ την περίοδο που μελετάται στην εργασία που εκπονήθηκε αλλά και συνολικά στη σύγχρονη ιστορία, είναι να εντοπίσουμε το πως οι επινοητές αυτής της πολιτικής αντιλαμβάνονται το κράτος και τα συμφέροντα του οποίου υπηρετούν.

Ο ίδιος ο μάγος της αμερικανικής διπλωματίας Ζμπίγκνιου Μπρεζίνσκι, παραδέχεται πως η ανάδειξη των ΗΠΑ σαν παγκόσμια δύναμη δεν ικανοποίησε τη κοινή γνώμη. Ωστόσο αυτό που επισημαίνει και είναι η βάση της άσκησης της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ, είναι η αντίληψη τους για το κράτος και την ελεύθερη οικονομία.

Όπως αναφέρει ο Μπρεζίνσκι, η έλξη και η επίδραση τις οποίες ασκεί το δημοκρατικό αμερικανικό πολιτικό σύστημα, συνοδεύονται από την αυξανόμενη έλξη την οποία ασκεί το αμερικανικό επιχειρηματικό πρότυπο, το οποίο δίνει έμφαση στο

παγκόσμιο ελεύθερο εμπόριο και στον ανεμπόδιστο ανταγωνισμό. Εκτιμά ότι η Ευρώπη θα πρέπει να μιμηθεί την ανταγωνιστική και ανηλεή αμερικανική οικονομική κουλτούρα αν δεν θέλει να μείνει ακόμα πιο πίσω. Έτσι η έμφαση της επίδειξης ισχύος και συνεχούς επεκτατισμού των ΗΠΑ ώστε να βρουν συνέχεια νέες αγορές που θα εξασφαλίσουν μεγαλύτερα κεφάλαια στην επιχειρηματική τους ελίτ, όπως συνέβη στη νοτιοανατολική μεσόγειο μετά τον πόλεμο και αλλού αργότερα, συνοψίζεται σε ένα απλό δόγμα : «Η επιδίωξη της ατομικής επιτυχίας ενισχύει την ελευθερία ενώ γεννά πλούτο».²¹³

²¹³ Μπρζεζίνσκι, Ζμπίγκνιου, Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιτυχίες, Λιβάνη, 1998, σ.57.

Βιβλιογραφία – Πηγές

Αντερσον, Πέρι, Η αμερικανική εξωτερική πολιτική και οι διανοητές της, Τόπος, Αθήνα 2017.

Βακαλόπουλος, Ε. Απόστολος, Νέα ελληνική ιστορία 1204-1985, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2005.

Βαληνάκης Γιάννης, Εισαγωγή στην Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1949-1988, Παρατηρητής, Αθήνα, 2003.

Bernstein, Serge/Milza, Pierre, Ιστορία της Ευρώπης: Διάσπαση και ανοικοδόμηση της Ευρώπης – 1919 ως σήμερα, τ.3, Αλεξάνδρεια, Παρίσι 1992.

Γεροζήσης, Τριαντάφυλλος, Έφοδος στον ουρανό: Οι δύο επιχειρήσεις του ΔΣΕ, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 2008.

Γιανουλόπουλος, Ν. Γιάννης, Ο μεταπολεμικός κόσμος, Ελληνική και ευρωπαϊκή ιστορία (1945-1963), Παπαζήσης, Αθήνα 1992.

Δοκίμιο Ιστορίας του ΚΚΕ, 1939-1949, Β2 τόμος, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 2018.

Ελληνική πολιτική ιστορία 1950-2004, συλλογικό, β' έκδοση, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 2011.

Λαλιούτη, Ζηνοβία, Ο Αντιαμερικανισμός στην Ελλάδα 1947-1989, εκδ. Ασίνη, Αθήνα 2016

Λαλιούτη, Ζηνοβία, Ο άλλος Ψυχρός Πόλεμος: Η αμερικανική πολιτιστική διπλωματία στην Ελλάδα, 1953-1973, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2019.

Λιναρδάτος, Σπύρος, Από τον εμφύλιο στη Χούντα, τόμος Β' 1952-1955: Η τριετία του Συναγερμού, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1978.

Μαργαρίτης, Γιώργος, Ιστορία του ελληνικού εμφυλίου πολέμου 1946-1949, τ.1, Βιβλιόραμα, Μάρτιος 2005.

Μπρεζίνσκι, Ζμπίγκνιου, Η Μεγάλη Σκακιέρα: Η αμερικανική υπεροχή και οι γεωστρατηγικές της επιτυχίες, Λιβάνη, 1998.

Σακκάς, Γιάννης Δ., Η Ελλάδα, το Κυπριακό και ο αραβικός κόσμος 1947-1974: Διπλωματία και στρατηγική στη Μεσόγειο την εποχή του Ψυχρού πολέμου, εκδ. Πατάκη, Αθήνα Ιανουάριος 2012.

Σταθάκης, Γιώργος, Το Δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ: Η ιστορία της αμερικανικής βοήθειας στην Ελλάδα, Βιβλιόραμα, Αθήνα Μάιος 2004.

Συλλογή, Χρονικό του 20^{ου} αιώνα, Δομική, Περισσός.

Χοροβιτς, Ντειβιντ, Από τη Γιάλτα στο Βιετνάμ: Ανατομία της διεθνούς πολιτικής ζωής (1945-1967), Κάλβος, Αθήνα 1971.

Το Βήμα, 90 χρόνια, Τόμ. Δ΄ 1952-1961, Ανοικοδόμηση και τρόμος: Εποχή αντιφάσεων, μήτρα του μέλλοντος, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη, 2012.

Μελέτες

Μάρκου, Δημήτριος, Η Σύγκριση της Συμμαχικής Πολιτικής στη Γιουγκοσλαβία και την Ελλάδα: 1944-1949, ΠΜΣ Κατεύθυνση Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Αθήνα 2014

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Chircop Aldo, Gerolymatos Andre, Iatrides John (eds) ,The Aegean Sea after the Cold War: Security and Law of the sea issues, Great Britain 2000, Macmillan Press Ltd, 2000.

Pavlovic G. Vojislav(ed.),The Balkans in the Cold War, Institut d' etudes Balkaniques, Belgrade, 2011.

Rajak Svetozar (eds)The Balkans in the Cold War, 2017.

Lagani Irene ,U.S. Forces in Greece in the 1950s στο Duke S.& Krieger W., Military Forces in Europe : The Early years 1945-1970, Westview Press, Boulder-Oxford,1993.

Πηγές-Αρχειακό Υλικό

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d184>, FRUS, 1947, The Near East and Africa, volume v, p. 232.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1947v05/d184>, FRUS, 1947, The Near East and Africa, volume v, p.475.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v04/d59>, FRUS, 1948, The Near East and Africa, volume v, p. 748.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1949v06/d118>, FRUS, 1948, The Near East and Africa, volume v, p. 179.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d214>, FRUS, 1951, The Near East and Africa, Volume V, p.470.

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus_1952-54v08/pg_780. FRUS, 1952-1954, Eastern Europe: Soviet Union, Eastern Mediterranean, volume VIII,p.780.

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus_1952-54v08/d420, FRUS, 1952-1954, Eastern Europe: Soviet Union, Eastern Mediterranean, volume VIII, No 420.

U.S Military Forces in Europe:The Early years 1945-1970, , Irene Lagani, U.S Forces in Greece in the 1950s, Westview Press,1 edition ,1993.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v03/d437>, FRUS, 1950, Western Europe, Volume Iii ,p.820.

NATO Unclassified, S.G.80,9 October 1950,Page 1, only, Note by the secretaries to the standing group.

history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v05/d207, 1951, The Near East And Africa, Volume V, *Memorandum by the Minister in Greece (Yost) to the Ambassador in Greece (Peurifoy)*: ATHENS, January 20, 1951, p.449.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v03p1/d300>, FRUS, 1951, European Security And The German Question, Volume Iii, Part 1, Working Paper Prepared in the Department of State for the Washington Foreign Ministers Meetings 1 top secret [Washington,] August 28, 1951, p.571.

https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v05/pg_1224,FRUS, 1950, The Near East, South Asia, And Africa, Volume V, p.1224.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v05p2/d264>, FRUS, 1952–1954, Western European Security, Volume V, Part 2, Telegram - The Ambassador in France (Dunn) to the Department of State, p.1552.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d320>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume Viii, 668.811/1–2853: Telegram, No. 320
The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.613.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d320>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume Viii, 668.811/1–2853: Telegram, No. 320
The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.614.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d324>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram - The Ambassador in Greece (Peurifoy) to the Department of State, p.622.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d291>, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume xxiv, Staff Study Prepared by an Operations Coordinating Board Working Group, *Washington, November 16, 1955*, p.555.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1950v04/d846>, FRUS, 1950, Central and Eastern Europe; The Soviet Union, Volume IV, Telegram - *The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Secretary of State*, BELGRADE, October 23, 1950, p.1479-1480.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d655>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram - *The Ambassador in Yugoslavia (Allen) to the Department of State*, BELGRADE, September 25, 1952, p.1845.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v08/d358>, FRUS, 1952–1954, Eastern Europe; Soviet Union; Eastern Mediterranean, Volume VIII, Telegram, *The Chargé in Greece (Yost) to the Department of State*, ATHENS, August 26, 1953, p.676-677.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d121>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Telegram From the Department of State to the Embassy in Greece, *Washington, August 8, 1955, Dulles*, p.275-276.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d283>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Memorandum From the Secretary of State's Special Assistant for Intelligence (Armstrong) to the Secretary of State, Washington, August 17, 1955, p.540-541.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d125>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Telegram From the Department of State to the Embassy in Turkey, *Washington, September 9, 1955*, p.281.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d284>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Letter From the Counselor of the Embassy in Greece (Thurston) to the Director of the Office of Greek, Turkish, and Iranian Affairs (Baxter), *Athens, September 12, 1955*, p.541-542.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1955-57v24/d285>, FRUS, 1955–1957, Soviet Union, Eastern Mediterranean, Volume XXIV, Memorandum From the

Director of Central Intelligence (Dulles) to the Secretary of State, *Washington, September 22, 1955, p.545.*

Εφημερίδα Το Βήμα, αρ.φ.2066, Πέμπτη 21 Φεβρουαρίου 1952, *Τα ελληνικά πράγματα από την σκοπιά της Ουάσιγκτον*, Ε.Τζαμουράνης.

Εφημερίδα Το Βήμα, αρ.φ.2420, Παρασκευή 10 Απριλίου 1953, *Με την ελπίδα και της ευχών της επιτυχίας της αποφάσεως.*